

Filozofski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

Ivana Lučića 3, Zagreb

DIPLOMSKI RAD

Srednjovjekovna stambena arhitektura 13. i 14. stoljeća

u Dioklecijanovoj palači u Splitu

Studentica: Lucija Bužančić

Mentor: dr. sc. Predrag Marković,

izv. prof.

Zagreb, 2014.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

Srednjovjekovna stambena arhitektura 13. i 14. stoljeća u
Dioklecijanovoj palači u Splitu

Lucija Bužančić

Rad je pohranjen u knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Rad sadrži: 90 stranica, 75 ilustracija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *Srednjovjekovna arhitektura, Romaničke kuće, Split, Dioklecijanova palača*

Mentor: dr. sc. Predrag Marković, izv. prof.

Ocjenjivači: doc. dr.sc. Jasenka Gudelj, dr. sc. Predrag Marković, izv. prof.,
dr.sc. Ivana Tomas

Datum prijave rada:

Datum predaje rada:

Datum obrane rada:

Ocjena:

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Pregled izvora i literature.....	7
3. Povijesni pregled.....	9
4. Kuća u srednjem vijeku.....	13
4. 1. Srednjovjekovna kuća: pojmovi <i>domus</i> , <i>canipa</i> , <i>statio</i>	14
4. 2. Elementi srednjovjekovne kuće u Splitu.....	17
4. 2. 1. Arhitektonski ukras srednjovjekovnih kuća.....	21
4. 3. Palače u palači, pojmovi <i>casamentum</i> , <i>turris</i> , <i>palacium</i> , <i>curia</i>	24
4. 4. Inventar i unutarnji izgled srednjovjekovnih kuća.....	26
5. Istraživanja u povijesnoj jezgri.....	27
5. 1. Prostorna matrica srednjovjekovnog grada na antičkim temeljima.....	29
6. "Romanička" kuća u Dioklecijanovoj palači.....	33
6.1. Pojam <i>povijesni grad</i>	33
6. 2. Problem periodizacije, od najstarije splitske kuće do razvijenog srednjeg vijeka.....	36
6. 2. 1. Ranosrednjovjekovne i predromaničke kuće (8. – 12. stoljeća).....	36
6. 2. 2. Romaničke kuće 12. i 13. stoljeća.....	38
6. 2. 3. Kuće 14. stoljeća.....	39
7. Zaključak.....	44
8. Ilustracije.....	47
9. Katalog.....	54
10. Izvori ilustracija.....	82
11. Bibliografija.....	85

Zahvale:

Zahvaljujem svom mentoru, dr. sc. Predragu Markoviću, izvanrednom profesoru, na pomoći pri promišljanju, pisanju i strukturiranju ovog diplomskog rada.

Također, zahvaljujem dr. sc. Ivani Tomas na podršci i pomoći pri određivanju teme u samim počecima istraživanja.

Konzervatorima dr. sc. Radoslavu Bužančiću i dr. sc. Vanji Kovačić, te čitavom Konzervatorskom odjelu u Splitu Ministarstva kulture Republike Hrvatske zahvaljujem na ustupljenim materijalima, podršci, strpljivosti i povjerenju pri proučavanju građe potrebne za ovaj diplomski rad.

Naposlijetku, zahvaljujem Vinki Glunčić-Bužančić, urednici Književnog kruga u Splitu, na lektoriranju, komentarima i ispravkama pri stilskom uobličavanju teksta.

1. UVOD

Jezgra grada Splita spaja horizonte brojnih povijesnih stilova. Na toj površini, koja uključuje tek nešto više od same Dioklecijanove rezidencije, smjestile su se srednjovjekovne kuće i palače koje oduševljavaju slikovitošću, uskim nepravilnim ulicama, ali i prilagodbom života svojih suvremenih stanara. Upravo je kontinuitet života u Dioklecijanovoj palači ono što je čini posve različitom od bilo kojeg arheološkog lokaliteta i ono što je čini zanimljivom istraživačima.

Ovaj je diplomski rad pokušaj prikaza života kasnoantičke carske palače u srednjem vijeku do sredine 15. stoljeća. U njemu sam pokušala usmjeriti pozornost na često zanemareno razdoblje razvijenog srednjeg vijeka koje, barem s obzirom na narav stambenog graditeljstva, u stilskom pogledu još nije precizno definirano. Arhitektura koja se u njemu javlja može se nazvati srednjovjekovnom, bez stilske preciziranja. Budući da ona više ne pripada kasnoj antici, ranom srednjem vijeku, nije je uvijek ispravno nazvati romaničkom, a u svojim opisima izmiče i definiciji gotičke arhitekture.

Tema srednjovjekovnog graditeljstva u Dalmaciji u posljednje vrijeme sve se više proučava, a predmet zanimanja postaje svakodnevni život njezinih srednjovjekovnih stanovnika. No nije uvijek bilo tako. Broj napisanih djela, istraživačkih radova, knjiga, članaka i monografija koje se tiču rezidencijalne arhitekture i monumentalne gradnje kasnijih razdoblja u Dioklecijanovoj palači svakako premašuje broj radova koncentriranih oko problema svakodnevne stambene arhitekture u srednjem vijeku. Znanstvena pozornost najčešće je usmjeravana prema značajnim ostvarenjima, primjerice prema palačama koje se pripisuju Jurju Dalmatincu i njegovom utjecaju na splitsku arhitekturu petnaestog stoljeća.

Zadatak ovog diplomskog rada jest prezentacija srednjovjekovnog stambenog graditeljstva u Splitu od 13. do polovice 15. stoljeća, s koncentracijom na područje Dioklecijanove palače. Time iz fokusa izlaze primjeri koji su bitni za cjelokupno proučavanje Splita kao srednjovjekovne komune. S druge strane, intencija rada bila je opisati situaciju zatečenu unutar kompleksa kasnoantičke carske palače. Na taj način u centru pozornosti našle su se kuće koje su sagrađene i određene antičkim ostacima Dioklecijanove palače. Upravo su te srednjovjekovne kuće odredile izgled

srednjovjekovnog grada. Nastojale su organički ispuniti prazne prostore, mijenjajući svoj raspored i čineći ulice Palače sve užima. Priljubile su se uz Vestibul i propugnakule Zlatnih i Željeznih vrata. Popele se u visinu, presvodile prolaze i ušle u supstrukcije Palače.

Ovaj je diplomski rad i svojevrsna nadopuna na djelo *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru* Cvite Fiskovića koji je izdvojio 66 srednjovjekovnih građevina u Splitu i ponudio njihove analize vanjskih rasporeda elemenata. On pretežno svu srednjovjekovnu gradnju naziva romaničkom. Ipak, posebno navodi da se kamene zgrade pravog romaničkog sloja uglavnom odnose na 13. stoljeće te ističe da su se elementi takve izgradnje pojavili i na vojnoobrambenim zidinama i kulama, kao i na sakralnim objektima.¹

Cilj ovoga rada stoga bi bio revizija popisanih kuća i palača te opis njihova današnjeg izgleda, nadopunjen novim saznanjima koja su godinama prikupljana u većim i manjim istraživačkim elaboratima i konzervatorskim zahvatima unutar Dioklecijanove palače.

Naposljetku, ono što me ponukalo na razmišljanje o srednjovjekovnim kućama u Splitu, pokušaj je osvjetljavanja socijalne topografije u srednjovjekovnom Trogiru u kojem su sudjelovali istraživači poput dr. sc. Ane Plosnić Škarić, dr. sc. Mladena Andreisa i dr. sc. Irene Benyovsky Latin. Njihov rad bio je utvrđivanje društvenih okolnosti u kojima se stvara i transformira stambena arhitektura grada Trogira. Polazište za proučavanje arhitektonske građe utvrdili su prema sačuvanim dokumentima 13. i 14. stoljeća. U radu koji se bavi socijalnom topografijom Trogira, dotaknuli su se brojnih pitanja i problema oko definiranja "romaničke" kuće. Stoga je ovaj diplomski rad zamišljen kao komparativni osvrt na svježja trogirski iskustva.

---

¹ C. Fisković, "Romaničke kuće u Splitu i Trogiru", *Starohrvatska prosvjeta* 2, 1952., 129.

2. PREGLED IZVORA I LITERATURE

Najstariji dokument u kojem se spominje Split jest kasnoantička karta *Tabula Peutingeriana* koja je do danas sačuvana u srednjovjekovnom prijepisu. Ona donosi prikaze naselja *Epetion* i *Spalatum* te hrama božice Dijane (*ad Dianam*) na samom zapadnom rtu Marjana.²

Pisani izvori, važni za ranosrednjovjekovnu topografiju, uključuju ispravu o utemeljenju benediktinskog samostana iz 1068. godine (CD I, 16), o razvodu njegovih zemalja, Supetarski kartular³, razvod zemalja Splitske nadbiskupije iz 1397. godine⁴ te vizitacije splitskih nadbiskupa iz 17. i 18. stoljeća.⁵ Osobito su značajne stare karte splitskog poluotoka, a među njima Calergijev katastarski plan iz 1675. godine s pomno označenim starim građevinama i legendama, a za mnoga istraživanja posebno je bio bitan katastarski plan izrađen za vrijeme Austro-Ugarske 1831. godine.⁶

Srednjovjekovni grad zauzimao je površinu Dioklecijanove palače, dok se neposredno zapadno od Palače razvijalo i prvo srednjovjekovno predgrađe. Prve isprave o gradu nastale su između 9. i 11. stoljeća. Među tim epigrafskim djelima najvažnija su dva: natpis *priora Petra*⁷ te natpis *nadbiskupa Ivana*.⁸ U njima se posebno naglašava da su pokojnici rodom potekli iz grada Splita.⁹

U razvijenom srednjem vijeku dragocjene podatke o razvitku grada donosi *Toma Arhiđakon*. On navodi da su bogatiji građani sebi gradili kuće dok je siromašniji sloj stanovao pod "podzemnim svodovima i kriptama".¹⁰ Sustavna arheološka istraživanja Dioklecijanovih supstrukcija nisu otkrila naročite podatke o nastavanju "podruma",

---

² T. Marasović, *Dalmatia praeromanica* 3, Split-Zagreb, 2011., 233; G. Novak, *Povijest Splita* 1, Matica Hrvatska, Split, 1957.; L. Jelić, "Crtice o najstarijoj povijesti Spljeta", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 2.1 1897., 26-41.

³ T. Marasović, *isto*, 233; V. Novak, *Analiza razvoda zemalja manastira Sv. Benedikta u Splitu (territorium monasterii S. Benedicti, post a. 1119. Zagreb, Drž. Arhiv. Doc. X.)*. Narodna tiskara 1926.

⁴ J. Jelaska, *Splitsko polje za turskih vremena*, preko T. Marasović, *isto*, 233.

⁵ T. Marasović, *isto*, 233.

⁶ L. Katić, *Vjerodostojnost Tome Arhiđakona i posljednji dani Solina*, 1952., preko T. Marasović, *isto*, 233.

⁷ J. Stipišić, "Oporuka priora Petra", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti/Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU/Zbornik Hrvatskog zavoda JA/Zbornik Hrvatskog instituta JA* 2, 1959., 173-182.

⁸ Lj. Karaman, "O spomenicima VII i VIII stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 22.1, 1942., 73-113.

⁹ T. Marasović, *isto*, 241.

¹⁰ T. Arhiđakon, *Historia Salonitana, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, Split, 2003., 152-155.

osim što su nađena dva stubišta¹¹ koja su komunicirala s glavnim prostorijama srednjovjekovnih kuća u istočnom djelu Dioklecijanove palače, te ostaci turnjačice za proizvodnju ulja.¹² Zidovi Dioklecijanove palače s kulama, koji su tada još u najvećem dijelu bili sačuvani, branili su srednjovjekovni grad kojemu je glavni ulaz bio na zapadu.¹³

Najstarija grafička djela koja daju uvid o izgledu grada jesu srednjovjekovni grbovi, minijature iz Hrvojevog misala, Santacroceova slika modela grada u ruci sv. Dujma iz 16. stoljeća te mnogobrojne nadbiskupijske vizitacije.¹⁴

Istraživanja povijesne jezgre Splita objavljujvana su u vrijednim monografijama kojima su prethodila rana povijesna, urbanistička i arheološka istraživanja G. Novaka, Ž. Rapanića, L. Jelića, T. i J. Marasovića, te radovi L. Katića, J. Jelaske, P. Petrića, A. Sapunara. Oni su se uglavnom koncentrirali na istraživanje toponimije i topografije srednjovjekovnog Splita zajedno s njegovim srednjovjekovnim lokalitetima.¹⁵ A o najranijoj srednjovjekovnoj toponimiji pisali su R. Katičić, P. Skok i P. Šimunović.

Prva istraživanja srednjovjekovnog sloja u Palači vodio je Ljubo Karaman 1940. godine. O razvoju ranog srednjeg vijeka u Splitu pisao je Željko Rapanić. U studiji *Antički grad na Istočnom Jadranu* Mate Suić je posvetio poglavlje kasnoantičkom urbanizmu, odnosno *Inovacijama kasne antike*. O preobrazbi palače pisao je i Tomislav Marasović i brojni drugi suvremeni istraživači. Tomislav Raukar dao je značajan doprinos poznavanju srednjovjekovnih ekonomskih i društvenih odnosa u Dalmaciji. Ivo Maroević pristupio je problemu definiranja pojma *povijesnog grada* i načina na koji se zaštićena cjelina gradske jezgre može danas štititi. Vođeni istim ciljem, splitskom jezgrom nastavili su se baviti i današnji splitski konzervatori. Njihove sustavne analize transformacije urbanog tkiva omogućili su detaljni snimci Zavoda za zaštitu spomenika u Splitu.

---

¹¹ Jedno iz 7./8. stoljeća, a drugo iz 10./11. st.

¹² T. Marasović, *isto*, 241.

¹³ T. Marasović, *isto*, 241.

¹⁴ T. Marasović, *isto*, 241.

¹⁵ T. Marasović, *isto*, 233.

3. POVIJESNI PREGLED

Splitski poluotok danas je dio grada Splita koji se prostire na 79,38 kilometara četvornih. U sastavu je Splitsko-dalmatinske županije i dio je dijeceze Splitsko-makarske nadbiskupije.¹⁶

Srednjovjekovni grad jasno je bio određen rubovima Splitskog poluotoka te na istoku obrubljen donjim tokom rijeke Žrnovnice. Povijest grada proučava se od antičke palače, pa do ranosrednjovjekovnog grada koji se našao u sklopu donje Dalmacije, kao Bizantske teme, a kraće vrijeme i pod bizantskom vlašću.¹⁷

Na splitskim crkvenim sinodama 925. i 928. godine ustanovljena je jedna jedinstvena pokrajina Dalmacije i Hrvatske pa je time određeno dvojezično romansko i hrvatsko kulturno područje. Pri kraju ranog srednjeg vijeka nova prijestolnica prenesena je u Solin gdje je Zvonimir 1075. godine okrunjen za kralja Hrvata i Dalmatinaca.¹⁸

Najraniji arheološki podaci pokazuju da je već u eneolitiku postojala prapovijesna utvrda koja je branila pristup splitskoj luci. Značajan nalaz jest ostava zlatnih predmeta iz bakrenog doba koja se datira oko 2500. – 2000. godine pr. Kr., pronađena na brdu Gripe, na sjeveroistočnom kraju poluotoka.¹⁹ Na drugom kraju poluotoka, na obroncima Marjana, vjerojatno je postojala još jedna takva utvrda na koju upućuje današnji toponim *Kašjuni*.²⁰

Tabula Peutegeriana jasno prenosi ime rimskog naselja *Spalatum*,²¹ a pretpostavke o postojanju ranijeg grčkog grada *Aspalathosa* ponovno su aktualizirane arheološkim istraživanjima Splitske rive.²²

---

¹⁶ T. Marasović, *isto*, 233.

¹⁷ T. Marasović, *isto*, 233.

¹⁸ J. Belamarić, *Od carske palače do grada*, Split, 1997., 34.

¹⁹ E. Marin, "Bakar i Zlato s Gripa, splitski arheološki spomenici, stari 4000 godina", *SD*, 12. III. 1996.

²⁰ T. Marasović, *isto*, 235; A. Kodrić, M. Marasović Alujević, "Toponyms of romance origin in Split peninsula", *Školski vjesnik – Časopis za pedagoška i školska pitanja* 57.1.-2. (2009.) 91-126.

²¹ G. Novak, Povijest Splita; L. Jelić, "Crtice o najstarijoj povijesti Spljeta", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 2.1 (1897.): 26-41.

²² T. Marasović, "O preddiokecijanovskoj arhitekturi na prostoru splitske Palače." *International conference on issues in Ancient Archaeology*. 2003., 361-366. Marasović, naime, piše da je grčki *Aspalathos* koji se spominje u kasnoantičkim i srednjovjekovnim izvorima zapravo samo grecizirana forma izvornog imena *Spalatum*. On ostatke monumentalne arhitekture nađene prilikom istraživanja podrumskih dvorana Dioklecijanove palače vidi kao fragmente rimskog *Spalatum*a. Drugi istraživači nisu se složili s tom njegovom pretpostavkom.

Splitski je poluotok u rimsko doba pripadao obradivom polju antičke Salone (*ager Salonitanus*) na kojemu se još vide tragovi jasne centurijacije. Neke antičke gospodarske zgrade utvrđene su u arheološkim istraživanjima, primjerice podmorski nalazi u Kaštelanskom zaljevu i one na sjevernoj obali Marjanskog poluotoka. Ponekad se ti nalazi navode kao prilog tezi o ulozi tog prostora u okviru velike salonitanske luke.²³

Najznačajniji trenutak za povijest Splita svakako je bila odluka cara Dioklecijana da povodom abdikacije napusti Nikomediju i preseli se u svoju novoizgrađenu rezidenciju, izgrađenu na temeljima antičkoga grada.²⁴ Uređene su ceste i vodovod koji i danas djelomično opskrbljuje grad svježom vodom iz rijeke Jadro.²⁵ Završetak gradnje Dioklecijanove palače datiran je prema povijesnim vrelima u 305. godinu, a početak je utvrđen oko 293. godine. Stupanj očuvanosti antičkog dijela omogućio je istraživačima da s velikom sigurnošću predoče grafički izgled ne sasvim pravokutnog tlocrta palače s fasadama ojačanima četvrtastim i oktogonalnim kulama.²⁶

Legendarno rušenje antičkog Solina u avaro-slavenskoj najezdi i sklanjanje salonitanskih izbjeglica u ruševine Palače odredilo je izgled grada u ranom srednjem vijeku. Dioklecijanova je palača svojim jakim zidovima pružala sigurnost novim doseljenicima, a unutarnja je struktura sa sačuvanim građevinama omogućavala vrlo povoljne uvjete za zadovoljavanje stambenih, kulturnih i gospodarskih potreba pravog srednjovjekovnog grada.²⁷

Rano kršćanstvo se u Palači razvijalo pod okriljem salonitanske crkvene organizacije.²⁸ Pronađeni su reupotrijebljeni lukovi, križevi, stupovi i arhitektonski dijelovi iz starije faze života carske rezidencije. Najznačajniji lokaliteti jesu dvije

---

²³ T. Marasović, E. Marin, "Moguće pomorske komunikacije starokršćanske Salone", *Hystria antiqua* 21, 2012., 123-128.

²⁴ O Aspalathosu: S. Perojević, K. Marasović, J. Marasović, *Istraživanja Dioklecijanove palače od 1985. do 2005. godine*, Split, 2005., 32; I. Basić, "New Evidence for the Re-establishment of the Adriatic Dioceses in the late Eight Century, The Treaty of Aachen, AD 812: The Origins and Impact on the Region between the Adriatic, Central, and Southeastern Europe", *International Symposium Commemorating 1200-year Anniversary of the Treaty of Aachen*, 2012.

²⁵ T. Marasović, *isto*, 235.

²⁶ T. Marasović, *isto*, 244.

²⁷ T. Marasović, *isto*, 236.

²⁸ T. Marasović, *isto*, 235.

bazilike s krstionicom, starokršćansko groblje Sustipan i ostaci crkve blizu uvale Trstenik.²⁹

Najvažniji izvor o srednjovjekovnom životu u Splitu jest djelo kroničara Tome Arhidakona. On donosi detaljan opis početka naseljavanja Splita. Govori o izbjeglicama predvođenima Severom Velikom i Ivanom Ravenjaninom, prvim splitskim nadbiskupom.³⁰ Od Ivana Ravenjanina moguće je pratiti kronologiju splitskih nadbiskupa, a epigrafski su prvi potvrđeni Kuzma i njegov sin Petar. Prema analizama ornamenata na njihovim sarkofazima, datirani su u razdoblje kraja 8. i početka 9. stoljeća.³¹

Split je poput nekih drugih dalmatinskih gradova bio pod Bizantom, kratko vrijeme potpao pod franačku vlast, da bi Ahenskim mirom ponovno bio vraćen pod bizantsku upravu. Druga polovica 9. stoljeća razdoblje je crkvenih previranja u kojima se Split našao na strani hrvatskog ninskog biskupa Grgura te nastojao osigurati kontinuitet salonitanske metropolije, u odnosu na bizantsku.³² Održana su dva značajna crkvena sabora koja su utvrdila metropolitansku ulogu splitske crkve. Iz tog razdoblja poznat je sarkofag s imenom nadbiskupa Ivana, istaknutog metropolita hrvatskoga podrijetla.³³

O važnosti Splita moguće je dobiti uvid i iz opisa Konstantina Porfirogeneta u njegovom djelu *O upravljanju carstvom* iz sredine 10. stoljeća. U pretposljednem desetljeću 10. stoljeća, hrvatski kralj Držislav obranio je Split od napada vojske cara Samuila te je za to od Bizanta dobio titulu eparha i nastavio samostalno vladati Splitom.³⁴

Na samom početku 11. stoljeća, kratko je vlast imao mletački dužd Petar II. Orseolo koji je vladao pod titulom Dux Dalmatiae. No već 1015. od mletačke vlasti Split oslobađa hrvatski kralj Krešimir. Ubrzo nakon toga, već 1024., ponovno se vraća pod

---

²⁹ T. Marasović, *isto*, 235.

³⁰ T. Marasović, *isto*, 236, prema R. Katičiću, rasprava o T. Arhidakonu (Rapanić kaže da Toma Arhidakon u skladu sa svojim pristupom pripovijedanja zapravo kombinira nekoliko ključnih podataka o splitskoj crkvenoj povijesti kako bi je opravdao kao izravnu nasljednicu Salonitanske nadbiskupije).

³¹ T. Marasović, *isto*, 236.

³² T. Marasović, *isto*, 236.

³³ B. Gabričević, "Sarkofag nadbiskupa Ivana pronađen u podrumima Dioklecijanove palače", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 62, 1960., 91, 95–98, 100.; V. Jakić-Cestarić, "O imenu oca nadbiskupa Ivana u natpisu na sarkofagu", *Onomastica Jugoslavica*, 7, 1978., 133.

³⁴ T. Marasović, *isto*, 236.

bizantsku upravu pod kojom ostaje do 1068. godine i dolaska hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. On je iskoristio zaokupljenost bizantske politike i vojske i potpuno sam preuzeo vlast nad dalmatinskim gradovima.³⁵

Nakon normanskog osvajanja 1074. godine, popraćena njihovom kratkotrajnom vladavinom, Split je uskoro vraćen u hrvatsko-dalmatinsku državu za vrijeme kralja Zvonimira, Krešimirova nasljednika.³⁶ Nakon preuzimanja krune, Zvonimir se priklonio reformatorskom papi Grguru VII. Naklonost Zvonimira prema splitskoj crkvi vidljiva je iz brojnih darovnica koje su ostale, možda potaknute i osobnim vezama s nadbiskupom Lovrom.³⁷

Nakon smrti Zvonimira 1089. godine, hrvatskim kraljem proglašen je Stjepan II., nekoć redovnik splitskog benediktinskog samostana. Nakon Stjepanove smrti, dalmatinski gradovi, a među njima i Split, potpali su pod Bizant, a 1097. Split je priznao vlast Venecije.³⁸ Godina 1105. značajna je za razvitak grada Splita i postaje prekretnica u njegovoj povijesti, naime, općina postiže autonomiju pod vrhovnom vlasti ugarsko-hrvatskih kraljeva na temelju starih municipalnih prava. Gradom su upravljali priori, odnosno *comesi* koji se često biraju između feudalaca iz kontinentalnog zaleđa ili izvana.³⁹ Upravo taj događaj uzet je kao bitna točka prelaska iz ranog u razvijeni srednji vijek. Tada dolazi do posljednjeg razvitka predromanike i potpune afirmacije romanike u graditeljstvu i u likovnim umjetnostima.⁴⁰

---

³⁵ T. Marasović, *isto*, 236.

³⁶ T. Marasović, *isto*, 237.

³⁷ T. Marasović, *isto*, 237.

³⁸ T. Marasović, *isto*, 237.

³⁹ T. Marasović, *isto*, 237.

⁴⁰ T. Marasović, *isto*, 237.

4. KUĆA U SREDNJEM VIJEKU

Jedan od prvih istraživača koji se bavio srednjovjekovnim kućama, Cvito Fisković, zastupao je mišljenje da je u čitavoj Dalmaciji postojao jedan jedinstveni tip srednjovjekovne kuće, bez obzira na varijacije u odabiru detalja i bez obzira na podjele po broju prostorija.⁴¹ To se mišljenje danas potvrđuje i dopunjava brojnim novim spoznajama.

Tipične srednjovjekovne kuće izdužene su i uske. Dimenzije kuća, tj. njihovu širinu određuje dužina drvenih greda koja je rijetko mogla biti veća od četiri metra. Uz hodnik i stubište, te višekratnice, dvokatnice i trokatnice uglavnom imaju po jednu sobu na svakom katu (sl. 1). No, bilo je i prizemnica.⁴² Jednostavna prizemnica naziva se u izvorima 13. i 14. stoljeća *camarda*, i razlikuje se od naziva *domus* kojim se nazivaju kuće na jedan ili više katova.⁴³ Većina srednjovjekovnih kuća bila je kamena (*lapidea*) ili djelomično drvena (*partim ligamine*).⁴⁴

Jednostavne jednoćelijske višekratnice, zbog svoje uskoće, mogle su imati čak četiri kata. One su bile namijenjene obrtnicima i pripadnicima nižeg društvenog sloja dok su se višećelijske zgrade gradile uglavnom zbog iznajmljivanja. Imale su, naime, više međusobno odijeljenih stanova.⁴⁵ Stanari su unutrašnjost srednjovjekovnih kuća mijenjali. Pročelni su zidovi s otvorima sačuvani, iako su i oni rijetko u svojoj izvornoj visini. Otvori su zazidavani, mijenjani ili sasvim uništavani, a očiglednu kompleksnu situaciju, vidljivu u izgledu građevina, prati i zamršena povijest mijenjanja vlasnika i vlasničkih dioba koje su započele već u 13. stoljeću.⁴⁶

U dokumentima je zabilježeno da su pojedine kuće njihovi vlasnici dijelili po katovima, a svaki je vlasnik potom mogao izmijeniti svoj dio kako je htio. To je razlog i današnjem neobičnom izgledu pojedinih srednjovjekovnih kuća.⁴⁷ Često je

---

⁴¹ C. Fisković, *isto*, 133.

⁴² C. Fisković, *isto*, 134.

⁴³ I. Benyovsky, "Privatni prostori grada Trogira u kasnom srednjem vijeku", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29.1, 1997., 53.

⁴⁴ I. Benyovsky, *isto*, 53.

⁴⁵ I. Benyovsky, *isto*, 54.

⁴⁶ C. Fisković, *isto*, 133.

⁴⁷ C. Fisković, *isto*, 133.

dućan u prizemlju kuće pripadao drugom vlasniku, a po nekim dokumentima prodana je samo konoba, ili samo kat ili čak samo polovica poda.⁴⁸

Od 12. su stoljeća dalmatinski gradovi postajali komune, a gradske su vlasti postupno regulirale novu funkciju gradskih prostora te uspostavljale jurisdikciju nad njima. Urbane preobrazbe gradova u razdoblju ranoga srednjeg vijeka poremetile su kod starijih naselja njihovu antičku simetriju, a tek u razvijenom srednjem vijeku uspostavljana su nova urbanistička i komunalna pravila.⁴⁹

Vrlo je malo srednjovjekovnog namještaja sačuvano. Najčešće su to pojedini zidni ormari i dvostruke niše. Dokumenti ipak uglavnom navode kućanske predmete. Osim zidnih ormara, odnosno umivaonika, često se spominju kreveti i klupe te škrinje za držanje tkanina i odjevnih predmeta.⁵⁰

4.1. Srednjovjekovna kuća; Pojmovi *domus*, *canipa*, *statio*

Zahvaljujući novim temeljitim studijama, pojavila su se i nova saznanja o srednjovjekovnoj koncepciji dalmatinskog grada. U svom radu koji se bavi socijalnom topografijom grada Trogira u 13. i 14. stoljeću, Mladen Andreis, Irena Benyovsky i Ana Plosnić donijeli su popis, opis i vrste građevina koje se mogu naći u dokumentima i povijesnim izvorima. U sačuvanim dokumentima koji bilježe kupoprodaju, iznajmljivanje i nasljeđivanje nekretnina koje su se nalazile *in civitate Tragurii*, te mjesta sklapanja nekog ugovora spominju se: *domus*, *pamentum*, *canipa*, *statio*, *paratinea*, *camarda*, *curtis*, *turris*, *casamentum*, te *palacium*.⁵¹

Notari su u 13. stoljeću definirali posjede zapisujući imena susjednih vlasnika (često dvoje, rijetko troje, a iznimno četvero). Opisivanje lokacije nekretnina prema stranama svijeta počelo se provoditi od 14. stoljeća, a sustavno uvelo u 15. stoljeću.⁵²

---

⁴⁸ I. Benyovsky, *isto*, 54.

⁴⁹ I. Benyovsky, "Komunalno reguliranje gradskog prostora u srednjovjekovnom Trogiru", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti/Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU/Zbornik Historijskog zavoda JA/Zbornik Historijskog instituta JA* 21, 2004., 29-43.

⁵⁰ C. Fisković, *isto*, 133.

⁵¹ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, "Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću", *Povijesni prilozi* 25, 2003., 37-92. Plosnić Škarić, Ana, Irena Benyovsky Latin and Mladen Andreis. "Socijalna topografija Trogira u 14. st.", *Povijesni prilozi* 33, 2007., 103-193.

⁵² A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis. *isto*, 37-92.

Naziv za gradsku česticu u Trogiru 13. stoljeća, s objektom ili bez njega, bio je *locus* (*vacuum*). Katkad se pojam *locus* izjednačava s pojmom *paratinea*, iako je to prvenstveno bio naziv za dio zemljišta ograđen zidom, rjeđe i za okućnicu ili prostor između kuća (*intervallum inter aedificia*). U dokumentima je zabilježeno i nekoliko jednostavnih drvenih prizemnica, tzv. *camarda*, ali većinom se kao stambeni objekti spominju kamene kuće, *domus*, koje se često navode *cum muris et hedificiis suis*.⁵³

Srednjovjekovne kamene kuće (*domus*) bile su skromnih dimenzija. Uz hodnik i stubište, uglavnom su imale po jednu sobu na svakom katu, dok je u potkrovlju bila smještena kuhinja (sl. 1.).⁵⁴

Analizirajući trgovinu nekretninama prema sačuvanim dokumentima, pokazalo se da u prvoj polovici 14. stoljeća u Trogiru vrlo malo dokumenata spominje upravo kamenu kuću (*domus*). Ipak, ne znači da je u gradskoj jezgri Trogira bilo manje kamenih kuća u odnosu na drvene barake i dvorišta, nego da su se Trogirani, vjerojatno zbog nestabilnih političkih i gospodarskih prilika prve polovice 14. stoljeća, teže odlučivali za prodaju, a i platežna im je moć bila oslabljena. Vlasnici kamenih kuća smatrani su imućnijim građanima, većinom plemićima, dok su neki bili i obrtnici.⁵⁵

I u Splitu su se osim kamenih kuća gradile i drvene, iako im nije nađeno traga, a oskudni su i podaci o njima. Godine 1243. splitski kroničar Toma Arhiđakon spominje drvene i pleterne kuće u splitskom predgrađu, a one se spominju i u gradskom zakoniku. Ipak, prema sačuvanim dokumentima lako je iščitati da su prevladavale kamene kuće.

U Dubrovniku se spominju kuće dijelom izgrađene od kamena, a dijelom od drveta. Da je takvih kuća bilo u Splitu, govori odredba iz 14. stoljeća da se drvene ograde među susjednim ili spojenim kućama zamijene kamenim zidom.⁵⁶

Iako se ponekad u tlocrtima može vidjeti pravilnost iskorištenih antičkih temelja, ravnina ulice pri zidanju kuće nije se uvijek uzimala u obzir. One ponešto strše ili se povlače prema ucrtanom zemljištu njihovih vlasnika, ili poštuju širinu ulice i pravo

---

⁵³ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto* 37-92.

⁵⁴ C. Fisković, *isto*, 162.

⁵⁵ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

⁵⁶ C. Fisković, *isto*, 162.

kretanja i prolaza o kojem je odlučivala gradska uprava. Uglovi pojedinih kuća, smještenih na prolazu, zaobljeni su da bi se olakšao promet, ali i poštudio zid od eventualnih udaraca.⁵⁷

O graditeljima ranijih srednjovjekovnih kuća nema podataka jer u arhivskim dokumentima nisu zabilježeni ugovori o gradnji. Međutim, moguće je pretpostaviti da se radilo o domaćim zidarima i klesarima. Potpisani reljefi svetaca i lovački prizori nose potpis majstora Otta, ujedno jedinog poznatog majstora klesara iz 13. stoljeća. Tek u ispravama iz 14. stoljeća moguće je naći imena: Nikola, Radoslav Prveše, Ivan Minov, Dražoje Lucić, Mikoj, te braća Ivan i Frano Nikolin. Klesarski zanat uče šegrti: Radoje Cibundić, Toma, sin Perše Petkovića, Obrad Mladinić i Maroje, sin nekog Nikolice. Javljaju se i Dubrovčani; majstori Anđelo, Simko, Juraj Dobrilović, Điva Radosalić, Nikša Dominić, Draško Prkosalić i Cvijeto Radosalić koji je klesao bifore, lukove, terase i ostale građevinske dijelove.⁵⁸ Zajedno s njima radio je i Milko Kvalinov iz Bara. Rad i boravak dubrovačkih klesara i kamenara otkriva situaciju u 14. stoljeću, umjetničku povezanost primorskih gradova u srednjem vijeku i znatnu građevnu aktivnost u 14. stoljeću. Postoji pretpostavka da ih je bilo i ranije, no za njih se, zbog nedostatka pismenih isprava, danas ne zna.

Splitske su srednjovjekovne kuće, da bi se iskoristio zračni prostor, presvodile dio ulice izgradnjom katova, ostavljajući pod svodom slobodan prolaz. Svodovi su im niski, zidani sitnim pločastim kamenjem i obrubljeni lukovima srpasta oblika koji se opiru o menzole i vijence. Ponegdje vise željezni lanci koji su vjerojatno služili za svjetiljke javne noćne rasvjete. U prizemlju im je bilo skladište, konoba ili dućan, u latinskim dokumentima *statio*, što se u dalmatinskom dijalektu zadržalo kao izraz stacijun.⁵⁹

U trogirskim dokumentima 14. stoljeća mnogo je češće zabilježena vertikalna podjela kuća nego u dokumentima iz 13. stoljeća.⁶⁰ Dokumenti u kojima se nalaze takve podjele uglavnom su bilježili kupoprodaju ili najam pojedinih dijelova neke kuće, ili se radilo o oporukama. Kuće su se vertikalno dijelile uglavnom tako da je jedan vlasnik posjedovao gospodarski prostor u prizemlju (*canipa, statio*), a drugi je u svom

---

⁵⁷ C. Fisković, *isto*, 152.

⁵⁸ N. Bezić-Božanić, *Majstori od IX. do XIX. stoljeća u Dalmaciji*, Split, 1999.

⁵⁹ C. Fisković, *isto*, 152.

⁶⁰ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

vlasništvu imao katove (*pavimenta*, često skraćeno *pamenta*). Ako je, međutim, isti vlasnik posjedovao i cijelu kuću, nije uvijek prizemne prostore prodavao ili iznajmljivao zajedno s onima na katu. Prema sačuvanim dokumentima može se zaključiti da su cijene pojedinih katova bile razmjerne cijenama kuća.⁶¹

Prostori u prizemljima kuća bilježe se kao *canipa* (*canippa*, *canapa*, *canua*, *canaba*) ili *statio* (*stactio*, *stacio*). I jedni i drugi imali su gospodarsku funkciju. Namjena im se ipak razlikovala. *Statio* je uglavnom oznaka za dućan ili radionicu, a *canipa* je bila konoba. U konobama su se često nalazile krčme, a krčmari nisu uvijek bili i vlasnici prostora.⁶² Gotovo trećina sačuvanih dokumenata, u kojima se navode kuće u Trogiru, spominju te prostore. Dućani se, naime, često navode kao mjesta sklapanja ugovora, a krčme se učestalo spominju u situacijama uz odredbe *quod omnes habentes pignora in taberna*, čime svjedoče o živosti srednjovjekovnoga grada.⁶³

4. 2. Elementi srednjovjekovne kuće u Splitu

Splitske srednjovjekovne kuće izdužene su i uske, a uglavnom imaju po jednu sobu na svakom katu. Zbog nedostatka slobodnog prostora unutar palače, te su kuće građene kao višekatnice, dvokatnice i trokatnice. Bilo je i prizemnica, potleušica, takozvanih *camarda*.⁶⁴

Raspored vanjskih otvora uglavnom je asimetričan (sl. 8). Čitava vanjština kuća ovisila je o unutarnjem rasporedu prostorija. Ploha zida raščlanjena je jednostavnim i dvojnim prozorima, monoforama i biforama, koji su često zaključeni polukružnim i srpastim lukovima (sl. 4). Vrata u pravilu imaju lunetu. U prizemlju se nalazi nekoliko vrata za dućane i zanatlijske radionice.⁶⁵

Struktura zidova može biti dvojaka. Neke su zidane nespretno, sitnim lomljenim kamenom s mnogo žbuke, a druge urednijim načinom zidanja koristeći pravilno klesano kamenje često obrubljeno glatkim rubom, tzv. *vrpcom*. Takav je rub omogućio diskretno razlikovanje pojedinačnog kamenja te pojačao dojam

---

⁶¹ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

⁶² A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

⁶³ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

⁶⁴ C. Fisković, *isto*, 134.

⁶⁵ C. Fisković, *isto*, 134.

konstruktivnosti i čvrstoće. Na taj način su i fuge postale nešto čišće i tanje. Kamenje je uglavnom poredano u vodoravne šire i uže redove, što možda odaje da se klesalo na mjestu gradnje. Moguće je da je pri zidanju tradicionalno preuzet način na koji je građena Dioklecijanova palača.⁶⁶

Glavni ulaz u splitske kuće uglavnom se nalazio na ulici, u prizemlju, ponekad je do njega vodilo stepenište na kat. Luneta koja se nalazi nad ulazom preuzela je ulogu rasteretnog luka. Dovratnici su sastavljeni od nekoliko klesanih komada od kojih su donji uspravni, a središnji ili gornji položeni vodoravno kao spojnice u zid. Takav način zidanja dovratnika izražava obrambenu ulogu, a zadržao se do renesanse koja uvodi dovratnik od jednog komada. Nadvratnici su ravni, glomazni i široki, a ponekad otkinuti pri dnu da se bolje učvste među dovratnike.⁶⁷

Plastičnih dekoracija nema u izobilju. Njihova bitna oznaka je plošnost. Tek kasnije javit će se dekorativni *bastionati*, ukras na dovratnicima poput poluoblog štapa, kao obilježje gotičkog i renesansnog stila.⁶⁸

Lunetu uvijek oblikuje luk od nekoliko komada nejednake veličine. Širi je uvijek umetnut u užu. Zbog statičkih razloga, zadnja dva kamena nešto su uža pa se i sam luk pretvara u srpasti, tipičan za romaniku (sl. 11). Prostor lunete uglavnom je ispunjen sitnijim kamenom kao i okolni zidovi ili, ako je kuća reprezentativnije zidana, obložen pločama. Ukrasi se i danas nalaze na lunetama u Bogumilskoj ulici, u Ulici sv. Ivana, u Dukljanskoj, Severovoj i Bosanskoj ulici koja je posebno zanimljiva jer je bila prošupljena malim okulusom koji je osvjetljavao hodnik i stepenište.⁶⁹

Na kućama koje imaju nešto duža pročelja ponekad se javljaju sporedna vrata (sl. 6). Taj je ulaz uvijek niži od glavnoga, a prag mu je nešto viši. Nekoć je stepenicom bio spojen s ulicom. Takva vrata uglavnom imaju i luk i dovratnike po uzoru na glavni ulaz. Upravo je blizina između glavnih i sporednih vrata vrlo zanimljiva. Zbog preinačene unutrašnjosti, teško je odrediti jesu li sporedna vrata vodila u konobu. Cvito Fisković takav ulaz uspoređuje s graditeljskim običajem u Dubrovniku 15. i 16. stoljeća, a ime *porta del morto* po njemu se odnosi na predaju da su bočna vrata

---

⁶⁶ C. Fisković, *isto*, 134.

⁶⁷ C. Fisković, *isto*, 135.

⁶⁸ C. Fisković, *isto*, 135.

⁶⁹ C. Fisković, *isto*, 135.

služila iznošenju mrtvacu iz kuće. I danas su takva vrata vidljiva na kući na koju je kasnije nadodana crkvice sv. Roka na Peristilu te na kući u Šubićevoj ulici.⁷⁰

Zabilježeno je da je u hrvatskim primorskim gradovima bilo mnoštvo dućana, pa se 13. stoljeće često naziva doba razvijene sitne trgovine. Dućanska vrata na koljeno su, zbog svoje praktičnosti, korištena sve do 19. stoljeća. Takav oblik vrata omogućavao je ulazak svjetla u radionicu te izlaganje trgovačkih proizvoda s unutarnje strane, kao u izlogu. Ponekad su se vrata u Splitu nasilno proširivala rušenjem "koljena", ali još im se vide tragovi. Takva vrata nalaze se u Trogiru na južnoj strani velike Cipikove palače (sl. 14), a još neki primjeri mogu se vidjeti u gradovima kao što su Spoleto, Abruzzi, Venecija.⁷¹

Drvene vratnice čvrsto su se pričvršćivale uz kameni okvir. Na nadvratniku, širokom kao glavni zid, stražnji je dio bio tanji, s okruglim rupama u uglovima koje su služile za umetanje željeznih klinova koji su, pričvršćeni o drvo, držali vratnice. U pragu vrata dobro je vidljiv žlijeb koji se produbljuje prema kraju, a u koji je bila uglavljena osovina vrata. Drvene prečke uvučene u rupe na dovratnicima osiguravale su drvene vratnice. (Način na koji su se radila vrata i osiguravanje poprečnom prečkom pokazuje prezentacija Konzervatorskog zavoda na kući koja je kasnije postala crkvice sv. Roka.)⁷²

Osim vrata s lukom i lunetom, postoje i vrata s ravnim neprofiliranim nadvratnikom. Nadvratnik je u pravilu morao biti glomazan i širok da bi mogao izdržati teret zida, pa su upotrebljavane i spolije. Međutim, vidljivo je da su graditelji i na manjim i neuglednim kućama uglavnom upotrebljavali lunete.⁷³

Prozori gotovo uvijek imaju otvoren luk srpasta oblika koji je sastavljen od šireg i užeg kamenja. Ako je zidan lošijim kamenom, postojala je opasnost da neće izdržati pritisak zida pa je luk ispunjen lunetom. Rasteretna luneta upotrebljavala se i kad su doprozornici bili tanki.⁷⁴ *Bifore* su se u Splitu rijetko sačuvale (sl. 3.). Poznat je dvojni prozor ukrašen biljnim ornamentom i pleterom, datiran u 11. stoljeće. Otkriven je u Božidarevićevoj ulici 1932. godine, a sada se čuva u Muzeju grada Splita. (Akti

---

⁷⁰ C. Fisković, *isto*, 137.

⁷¹ C. Fisković, *isto*, 137.

⁷² C. Fisković, *isto*, 137.

⁷³ C. Fisković, *isto*, 138.

⁷⁴ C. Fisković, *isto*, 138.

Konzervatorskog zavoda u Splitu 64, ožujak 1932.)⁷⁵ Palača na Zlatnim vratima imala je dvojni prozor uokviren *edikulom*. Bočni stupići su, postavljeni na menzole, nosili trokutni zabat obrubljen razvijenim vijencem.⁷⁶ Do danas su se sačuvala samo dva osmerostrana stupića dvojnih prozora.

U Trogirskom zakoniku, nastalom u 13. stoljeću, spominju se pojmovi poput *balconos et fenestras*. Upravo riječ *balconos* odnosila se na dvojni prozor, trostruki prozor, bifore i trifore, a ne na balkon u današnjem smislu (sl. 5.). Postoje, naravno, i mali prozori četvrtastog otvora, sastavljeni od širokih doprozornika i natprozornika. Kameni se blokovi u uglovima ne povezuju potpuno.⁷⁷ Ostali su sačuvani i rijetki primjeri potkrovnih prozora, zatim uski dugi prozorčići polukružnog završetka poput onih na romaničkim crkvicama, te okrugli prozor kosog profila.⁷⁸

Krovovi su rijetko sačuvani, a vjerojatno su bili pokriveni kamenim pločama zbog nedostatka opeke u srednjem vijeku. Budući da su romaničke kuće bile uske, razmak između njihovih zidova mogao je podnijeti težinu kamenih ploča. Kamenim krovom tada su se pokrivala i crkvice, primjerice Sv. Nikola na Marjanu i Sv. Marija na Mljetu, iako nikad nije sačuvan kameni kanal na menzolama za skupljanje kišnice. Nekoliko takvih kanala, sačuvanih do danas, nisu stilski prepoznatljivi pa su možda nastali i kasnije. Sačuvan je jedan kameni točak u obliku lavlje glave u jugoistočnom uglu Narodnog trga (sl. 15).⁷⁹

Pismeni dokumenti jasno svjedoče o postojanju vanjskih kućnih stubišta s kamenim prstenima za drvenu ogradu.⁸⁰

U srednjovjekovnim primorskim gradovima od davnine je postojala zabrana naslanjanja na tuđi zid kuće ili dvorišta. Splitski je zakonik regulirao kako bi trebalo graditi kuću uz kuću. Zbog zabrane naslanjanja na tuđe zidove, nastali su između kuća uski razmaci, otprilike po pola metra, tako da se strehe ne dodiruju. Kišnica slobodno može padati na zemlju. Taj mračni zasjenjeni prostor postupno se pretvarao u smetlište. Zbog toga, a i radi sigurnosti i higijene, na tom zidu nisu se gradili prozori.

---

⁷⁵ C. Fisković, *isto*, 138.

⁷⁶ C. Fisković, *isto*, 140.

⁷⁷ C. Fisković, *isto*, 140.

⁷⁸ O smještaju kuhinje u pokrovlju u srednjovjekovnim kućama u Dubrovniku u 14. stoljeću, M. Planić-Lončarić, I. Tenšek, K. Tadić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*, Zagreb, 1980.

⁷⁹ C. Fisković, *isto*, 141.

⁸⁰ C. Fisković, *isto*, 153.

Taj prostor nazivao se *kolovaja*. Ako je kolovaja bila nešto šira, ponekad je naknadno iskorištena za zajedničko stepenište.⁸¹

Osim glavnih ulica, nastali su i manji prolazi, takozvani *androne*. Srednjovjekovne su kuće izgubile atrij i peristil, a svoje prozore otvorile prema ulici. Ipak ponegdje su obiteljski i privatni ugođaj zadržale u vidu dvorišta. Nema tragova reprezentativnih dvorišta, ali su postojali takvi prostori koji su nesumnjivo služili kao dvorišta. Ograđeni prostori oko kuća u Splitskom se zakoniku nazivaju *paratinee* ili *paratigne*, a u njima se često nalaze potleušice ili camarde. Splitski zakonik spominje i *anditum* – prolaze i dvorove – *curtis*.⁸²

4. 2. 1. Arhitektonski ukras srednjovjekovnih kuća

Za privatne kuće nisu, kao za crkve, izrađivani biblijski prizori ili prikazi svetaca, no i one ponekad nose vjerske znakove, reljefe i kipove. Preuzimale su životinjske glave cijevi za odvod kišnice ili vijenac koji je odjeljivao katove. Javne su zgrade vjerojatno bile raskošnije ukrašene, što pokazuju ostaci stare vijećnice u Puli.⁸³ Primjeri raskošnijih kamenih ukrasa čuvaju se u muzejima, dok se oni manji i skromniji još vide na nekim kamenim kućama. Javlja se primjeri gravirane zvijezde ili izdubljenog križa.⁸⁴

Palača uz Zlatna vrata ima lisnate menzole s voluticom i vijenac sastavljen od motiva ljuski. Prvi i drugi kat kuće na jugozapadnom dijelu Peristila dijeli pojas izmjenično izdubljenih četvorina (*échiquier*). Na uglu dvorišnog zida kuće u Severovoj ulici sačuvan je komad vijenca s izmjeničnim zupcima zupčanika i običnim zupcima s jednom djevojačkom glavicom na uglu. Također, sličan vijenac zubaca s lisnatim ornamentom opasava kuću-kulu uz Željezna vrata.⁸⁵

Slični ukrasi mogu se vidjeti i na primjerima trogirskih srednjovjekovnih kuća. Prema tome, moguće je zaključiti da je odjeljivanje katova kuća vijencima bilo uobičajeno, bilo plošnim i neobrađenim vijencima poput onog na kući jugoistočnog kraja

---

⁸¹ C. Fisković, *isto*, 153.

⁸² C. Fisković, *isto*, 154.

⁸³ C. Fisković, *isto*, 141.

⁸⁴ C. Fisković, *isto*, 141.

⁸⁵ C. Fisković, *isto*, 142.

splitskog samostana sv. Marije de Taurello, bilo dekorativnima koje Cvito Fisković naziva tipičnim romaničkim ukrasima.⁸⁶ Vijenci pod svodovima uličnih prolaza, kao i konzole, imaju različite profile. Na kući u Krešimirovoj ulici spominje se vijenac trbušasta profila. Poviše nekadašnje Dukljanske ulice nalazi se lavlja glava debelih brkova uzidana u niski luk. Slična lavlja glava, nešto pomnije izrađena, nalazi se na palači u jugoistočnom dijelu Narodnog trga. Obje su služile kao točak za odvod kišnice.⁸⁷

Na uglu Dioklecijanove i Papalićeve ulice uzidana je još jedna lavlja glava, no nije *in situ*. Vjerojatno je nekoć služila kao konzola pod nekom protomom crkvice ili kuće u 12. stoljeću. U Dominisovoj ulici nalazi se uzidana glava starca s magarećim ušima. Ta skulptura ima i oči ispunjene olovom, međutim, i ona je tu postavljena sekundarno, a njezino izvorno mjesto nije poznato. Dvije lavlje glave sličnih karakteristika nalaze se pod lukom lunete na vratima kuće Mirka Slade-Šilovića u Trogiru.⁸⁸

Natpisi koji će prevladavati u doba humanizma i renesanse ranije se jedva javljaju. Sačuvana su dva natpisa ornamentirana lozicom. One nose natpis uobičajen za nadvratnike kuća: *Pax uic dom(ui) (et) cum spir(itu tuo)*. Na nekim su se nadvratnicima urezivali inicijali vlasnika spojeni križem poput znakova na pisanim dokumentima 13. stoljeća.⁸⁹

Grbovi su rijetko sačuvani. Iznad istog natpisa nalazi se grb s jednorogom i osmerokrakom zvijezdom u štitu.⁹⁰

U 15. i 16. stoljeću u Splitu su građeni gotičko-renesansni prostrani balkoni podupirani konzolama. Moguće je da ih je bilo i ranije, u 13. stoljeću, te da se upravo na balkone odnosi riječ *solarium* koja se spominje u Splitskom statutu. Upravo je dokaz za postojanje drvenih ili kamenih balkona bila odluka o zabrani njihova zidanja, da se s njih ne bi prolijevala voda i bacalo smeće na ulicu. Cvito Fisković navodi da se isti pojam u Mlecima pojavljuje već u 11. stoljeću i ima isto značenje. U Dubrovniku ih dokumenti spominju u 14. stoljeću. A do danas je sačuvan regionalni

---

⁸⁶ C. Fisković, *isto*, 142.

⁸⁷ C. Fisković, *isto*, 141.

⁸⁸ C. Fisković, *isto*, 143.

⁸⁹ C. Fisković, *isto*, 143.

⁹⁰ C. Fisković, *isto*, 143.

pojam *sular* od iskrivljene riječi *solar*.⁹¹ Takav mali balkon danas je sačuvan u ulici krstionice sv. Ivana. Ploču mu drže dvije profilirane konzole. Konzole su vješto postavljene iznad velikog prozora u osi glavnih vrata. Balkon je, da bi bio izložen suncu, uzidan u drugi kat. Povezan je s pročeljem, a nad njim se nastavljaju nizovi kamenja iz istog vremena. Žljebovi u pragu samo potvrđuju srednjovjekovni način umetanja vratnica.⁹²

Palača uz Zlatna vrata možda je imala ložu koja je obuhvaćala hodnik nad prolazom Dioklecijanovog propugnakula. Na to upućuju baza pilona i ukrasni vijenac s dekorativnim ljuskama.⁹³

Sačuvan je jedan *gajfum* na kući uz krstionicu sv. Ivana. Tri trbušaste konzole nose kamenu ploču udubljenog profila nad kojom se dižu zidovi natkriti pločom poput krova. Uloga *gajfuma* bila je tumačena na razne načine. Ponekad se spominje da je takva gradnja služila kao zidni ormar u obliku niše, a neke od takvih izbočenih niša u tijeku 13. stoljeća objašnjavale su se kao umivaonici.⁹⁴ Danas se takvi oblici uglavnom tumače kao specifična vrsta dimnjaka koji se nastavljao na peć u kuhinji u potkrovlju, a karakterističan je za razdoblje baroka.⁹⁵

Često se javlja element prošupljene konzole (sl. 12.). Takvi kameni prstenovi za rastiranje platna, u starim se dubrovačkim dokumentima nazivaju *ariculi* i *zupci – dentes*.⁹⁶ Na nekim se kućama nad prozorima mogu vidjeti konzole sa žlijebom na gornjoj strani. Takve su konzole možda nosile strehe ili drvene balkone kojima danas nema traga, a vjerojatno ih je bilo do 14. stoljeća jer se mogu naći i na kućama u sjevernoj Europi i u Istri.⁹⁷ Neke konzole nesumnjivo su mogle pridržavati drvene naprave za cvijeće i povrće (sl. 7.). U Splitskom zakoniku spominju se *viridarium* i *protensum*.⁹⁸

---

⁹¹ C. Fisković, *isto*, 144.

⁹² C. Fisković, *isto*, 144.

⁹³ C. Fisković, *isto*, 144.

⁹⁴ C. Fisković, *isto*, 144.

⁹⁵ C. Fisković, *isto*, 144.

⁹⁶ U Splitu se nalaze na Papalićevoj palači, danas Muzeju grada Splita.

⁹⁷ C. Fisković, *isto*, 145.

⁹⁸ C. Fisković, *isto*, 146.

4. 3. Palače u palači, pojmovi *casamentum*, *turris*, *palacium*, *curia*

U mediteranskim gradovima, već od 11. stoljeća javljaju se privatne kuće s kulom kao i utvrđena dvorišta.⁹⁹ U trogirskim dokumentima iz 13. stoljeća prvi put se javlja pojam *casamentum*. U istom se dokumentu on poblježe opisuje kao *totum casamentum (...)* *videlicet ambas domos*, iz čega je moguće zaključiti da je i to bilo nekakvo veće, reprezentativno zdanje.¹⁰⁰ Kule su često bile dio gradskih zidina, a imale su i obrambenu i stambenu funkciju, stoga se često za njih u literaturi i koristi naziv kuća-kula. Podizane su u pretkomunalno doba, najčešće kao dio većeg sklopa s privatnim dvorištem i kućama koje su ga zatvarale.¹⁰¹ O tome da je takvih građevina bilo u Splitu, svjedoči 27. odredba Splitskog gradskog zakonika. U Splitu se spominje *turris* Ivana Doblata iz 1272. godine, u 14. stoljeću kula Petra Petrake, a u 15. stoljeću kula knezova Nelipića i kula Janka Leonova.¹⁰² U dokumentima koji govore o pravnim sporovima oko vlasništva u Trogiru, spominje se *turris posita Tragurii iuxta murum ciuitatis, jn qua ipsa cum suis heredibus habitat*.¹⁰³ Nekoliko zapisa spominje kulu u vlasništvu pripadnika roda Vitturi, jedan *actum* bilježi *ad ripam maris prope turrim heredum Simonis*, a Lučić donosi niz dokumenata iz godina 1378. – 1381. o kuli sa sačuvanim dvorištem i kućom koju je posjedovao biskup Stjepan iz roda Cega.¹⁰⁴

Spominju se i privatna dvorišta uz kuće. Svi su takvi sklopovi bili u vlasništvu trogirskih patricijskih rodova, primjerice: Lucio, Chiudi, Cega, Mazzarello, Ciprijan, Casotti te Kazarica. U dokumentima su mahom zabilježeni kao mjesta sklapanja ugovora.¹⁰⁵

Vrlo značajna kuća-kula Ciprijana Zaninova u Splitu, spominje se kod brojnih istraživača koji su tragali za Hrvojevom kulom.¹⁰⁶ Podatak o dolasku Ladislava Napuljskog u Split, nakon krunidbe 1403. godine, Radoslav Bužančić je povezoao uz kaštel Hrvoja Vukčića Hrvatinića koji dugo nije bio točno ubiciran. Mjesto Kaštela,

---

⁹⁹ C. Fisković, *isto*, 155.

¹⁰⁰ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, "Socijalna topografija Trogira u 14. st.", *Povijesni prilozi* 33, 2007., 103-193.

¹⁰¹ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

¹⁰² C. Fisković, *isto*, 155.

¹⁰³ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

¹⁰⁴ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

¹⁰⁵ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

¹⁰⁶ I. Lucić, Alačević, Fisković, prema R. Bužančić, "Ubikacija kaštela vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića na mjestu samostana sv. Klare u splitskoj Dioklecijanovoj palači", *Samostan sv. Klare u Splitu u svom vremenu*, Split, 2008., 393.

on je prepoznao na mjestu ranijih vladarskih rezidencija u Splitu, u jugoistočnom kvadrantu palače u blizini lokaliteta *Sdoria*, koje je kasnije bilo preobraženo u sklop kuća samostana sv. Klare.¹⁰⁷

Hrvojev kaštel na taj je način smješten na značajno mjesto koje je prvotno bilo prijestolna dvorana cara Dioklecijana, kasnije preuređena u stan Severa Velikog i rezidenciju salonitanskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina. U 12. stoljeću, na tom se mjestu nalazila prijestolnica Komnenova brata, zapovjednika bizantske flote i hrvatskog vladara. Konačno, u 13. i 14. stoljeću, na istom mjestu podignute su kuće splitskih sudaca, među kojima je i značajno ime ser Zanina Ciprijanova, jednog od najuglednijih splitskih patricija 14. stoljeća. Naposljetku je na kućama bio utvrđen i kaštel hrvatskog hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića.¹⁰⁸ Do danas se sačuvalo prostrano dvorište ograđeno zidom koji završava kruništem sa zupcima gibelinskog tipa. Taj je zid mogao braniti kuću s mora jer je svojom veličinom nadvisivala kriptoportik Dioklecijanove palače. Krunište je poslije zazidano, a u sadašnjoj prezentaciji je otvoreno. Pretpostavlja se da je zazidano u 14. stoljeću jer su mu vrata istočnog krila kuće u dvorištu gotička.¹⁰⁹

Uz Željezna vrata u Splitu, sačuvana je još jedna kuća-kula, četvornog oblika, zidana četvrtastim klesancima. Opasana je lisnatim vijencem sličnog motiva poput onog koji se nalazi na Dioklecijanovoj osmerostranoj kuli. Kula nema završetak, jer je pregrađen da posluži maloj loži za zvono gradskog sata. Nisu poznati podaci o njezinu vlasništvu, tj. ne zna se je li pripadala nekoj obitelji ili je bila općinska.¹¹⁰

Dva sačuvana zapisa navode *palacium* u privatnom vlasništvu u gradu Trogiru. Iz njih se mogu dobiti dragocjeni podaci o izgledu onovremenih kuća: palača je imala lođu i kamin te vanjsko kameno stubište, a na prvom katu susjedne kuće nalazila se *camera magna* i iznad nje, na drugom katu, *coquina*.¹¹¹ Kao mjesto sklapanja jednog ugovora navodi se *in capite scalarum palacij domini comitis Marini*. To je važan dokument jer se izričito spominje kuća jednog pripadnika plemićkog roda (kneza Marina Andreisa).

---

¹⁰⁷ R. Bužančić, *isto*, 404.

¹⁰⁸ R. Bužančić, *isto*, 404.

¹⁰⁹ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹⁰ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹¹ A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, *isto*, 103-193.

Budući da Marin Andreis nikada nije obnašao dužnost kneza u Trogiru, to potvrđuje da je palača bilo i u 13. stoljeću te da se izraz ne odnosi samo na komunalnu palaču.¹¹²

4. 4. Inventar i unutarnji izgled srednjovjekovnih kuća

Unutrašnjost srednjovjekovnih kuća uglavnom je sasvim preinačena, a mijenjan je i njihov osnovni raspored. Kod nekih je uočeno da je taj raspored bio zamišljen okomito. Zbog uskih dimenzija pretpostavlja se da je na svakom katu bila po jedna prostorija i stubište koje je u prizemlju bilo kameno, a na katovima drveno. Podovi su se gredama naslanjali na konzole poluobla profila, ali ima ih i profiliranih.¹¹³

Po uzoru na takve, u 15. i 16. stoljeću oblikovat će se drvene konzole. Takve konzole sačuvale su se pod drvenim stropom kasnogotičke Papalićeve palače.¹¹⁴

Podovi su uglavnom bili drveni, samo se u palači kod Zlatnih vrata nalazi prizemlje nadstvođeno poluoblom svodom od sedre.¹¹⁵

Ponegdje se mogu naći udubljene niše koje je teško stilski odrediti. Kod njih ne postoji pravilo, nađene su na svim katovima, bilo da se radi o ispunjenom uglu između zidova koji se onda izdubio u nišu, ili o dvojnoj niši s dvije udubine koje su povezane istim lukom.¹¹⁶ Pojava niše spominje se kao zametak kamenih ormara koji će tek postati popularni u 15. i 16. stoljeću. Romaničke su kuće bile ukrašavane plitkim jednostavnim ukrasima izvedenima u žbuci, a vanjština im se podudarala s unutrašnjošću. U nekim kućama prozori su imali unutrašnji plitki okvir.

Vrlo je malo srednjovjekovnog namještaja sačuvano. Najčešće su to pojedini zidni ormari i dvostruke niše. Dokumenti i oporuke pak uglavnom navode kućanske predmete. Osim zidnih ormara koji su mogli služiti i kao umivaonici, spominju se škrinje za držanje tkanina i odjevnih predmeta, kreveti i klupe.¹¹⁷

---

¹¹² A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, "Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću", *Povijesni prilozi* 25, 2003, 37-92.; Plosnić Škarić, A. Plosnić Škarić, I. Benyovsky Latin, M. Andreis, "Socijalna topografija Trogira u 14. st.", *Povijesni prilozi* 33, 2007., 103-193.

¹¹³ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹⁴ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹⁵ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹⁶ C. Fisković, *isto*, 155.

¹¹⁷ C. Fisković, *isto*, 133.

5. ISTRAŽIVANJA U POVIJESNOJ JEZGRI

U samom osvitu arheologije u Dalmaciji, započela su i prva istraživanja Dioklecijanove palače. Najprije su na području porušene Biskupije sjeverno od Mauzoleja 1924. godine pronađeni ostaci zidova koji nisu stajali *u sklopu sa temeljnim zidovima ove zgrade*.¹¹⁸ U zidu Biskupije bio je uzidan i grčki natpis iz 3./2. stoljeća pr. Kr., gdje se spominje Arhebij, sin Kleodikov.¹¹⁹

Među nalazima u istraživanjima Palače između 1946. – 1947. godine važno je izdvojiti natpis iz Augustova vremena, pronađen u podrumskoj prostoriji te bakreni novac iz 1. stoljeća, pronađen na području samostana sv. Arnira.¹²⁰

Osnivanjem Odjela za graditeljsko nasljeđe Urbanističkog zavoda Dalmacije 1955. godine te osnivanjem izdvojenog Zavoda za zaštitu spomenika kulture 1961., započinje drugi zamah istraživanja i konzervatorskih zahvata u jezgri grada. Uz temeljite urbanološke studije pristupilo se iscrpnom arhitektonskom snimanju čitave povijesne jezgre Splita u mjerilu 1:200, a za pojedine sklopove i u prilagođenim mjerilima 1:50 te 1:25 za sve katove i za sva pročelja.¹²¹ Opsežna istraživanja provodio je Odjel za graditeljsko nasljeđe pod vodstvom Jerka Marasovića, uz suradnju Tomislava Marasovića. Izveden je niz revitalizacijskih zahvata¹²², a uređeno je i nekoliko sklopova kuća oko Peristila.¹²³ Utvrđeni su nalazi zidova oko područja Peristila te bunari u zapadnim podrumima.

Kameni elementi ispod poda kriptoportika pronađeni su u istraživanjima 1959. – 1963. godine.¹²⁴ Iscrpni restauratorski zahvati Odjela za graditeljsko nasljeđe i Urbanističkog zavoda Dalmacije te Zavoda za zaštitu spomenika kulture provedeni su na nekoliko značajnih srednjovjekovnih kuća: sklop kod Zlatnih vrata obnovljen je 1958. godine; na palači korčulanskog kneza Ćubrijana Žaninića (Ciprijan de

---

¹¹⁸ "...Mislilo se, da bi ti zidovi mogli biti ostaci neke zgrade, koja je tu opstojala prije gradnje Mauzoleja", F. Bulić, Lj. Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb, 1927., 18.

¹¹⁹ V. Delonga, M. Bonačić-Mandinić, *17 u 8, arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1992. godine*, Split, 2005., 7; J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatines*, Beč, 1898., 32.

¹²⁰ C. Fisković, *Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu*, Zagreb, 1950., 116, fusnota 98.

¹²¹ J. Belamarić, *Split: od palače do grada*, Split, 1997., 60.

¹²² Obnova podnice Peristila te otvaranje izravnog izlaza prema Rivi.

¹²³ J. Belamarić, *isto*, 60.

¹²⁴ J. Marasović, T. Marasović, *Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955. do 1965.*, Split, 1961.-1962., 24.

Ciprijanis) otvorene su heksafore, a palači Grisogono-Cipci obnovljen je završni kat, djelo radionice Nikole Firentinca iz 70-tih godina 15. stoljeća.¹²⁵

Uz projekt sanacije sklopa zgrada uz triklinij i obnovu na južnom portikatu palače te projekt uređenja katedrale, župnog dvora, trga sv. Lucije s uređenjem novog muzeja sakralne umjetnosti u palači Skočibučić-Lukaris, koji vodi Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Splitu, započet je i zahvat uređenja dijela istočnih podruma Palače. Od 1985. godine iscrpna istraživanja vodio je Zavod za graditeljsko nasljeđe Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a od 1991. Mediteranski centar za graditeljsko nasljeđe.

U iskopavanjima Zapadnih podruma 1961./1962. godine, među najznačajnijim nalazima ističu se nalazi dijelova vijenca građevine starije od Dioklecijanove palače. Kasnije je postojanje reprezentativne građevine, koja je postojala prije Dioklecijanove, potvrdio i nalaz dugačkog trakta antičkog zida građenog velikim klesancima, koji je presječen istočnim zidinama Palače, te prostrani podni mozaik.¹²⁶ U ispremiješanim slojevima podrumske prostorije pronađena je 1992. godine brončana fibula tipa Aucissa te brončani antonijan cara Karina iz 283. – 285. godine.

Godine 1968. započeta su arheološka istraživanja na sedam sektora unutar jugoistočnog kvadranta u suradnji sa Sveučilištem Minnesota (SAD), a trajala su do 1994. Njihov konačni rezultat bio je prezentacija *triklinija*.¹²⁷ Osim *triklinija*, prezentirani su nalazi keramike, stakla i kamenih ulomaka te jedan ulomak skulpture koji se mogu datirati u razdoblje od druge polovice 1. stoljeća pr. Kr. do vremena izgradnje Palače.¹²⁸ Godine 1960., u sklopu istraživanja Peristila i prizemlja kuće Aglič, pronađena je na križištu *carda* i *decumanusa* ispod razine antičkog pločnika velika zidana platforma koju je još Dyggve nazvao bazom *tetrapilona*. Prilikom nekih komunalnih radova, na nekoliko je mjesta presječen antički vodovod, što je omogućilo istraživačima da ga prouče i dokumentiraju. Do danas se antički vodovod sačuvao u velikoj mjeri zahvaljujući tome što je krajem 19. stoljeća rekonstruiran i ponovno stavljen u funkciju.¹²⁹

---

¹²⁵ J. Belamarić, *isto*, 61.

¹²⁶ J. Belamarić, *isto*, 62, *Obnova povijesne jezgre 1; Obnova povijesne jezgre 2*; J. Marasović, S. Buble, K. Marasović, S. Perojević, *Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače u Splitu*, *Prostor* 8 (2(20)), 175-238.

¹²⁷ J. Belamarić, *isto*, 62.

¹²⁸ J. Marasović, S. Buble, K. Marasović, S. Perojević, *isto*, 38.

¹²⁹ J. Marasović, S. Buble, K. Marasović, S. Perojević, *isto*, 38.

Takozvane *Zapadne terme*, smještene u zapadnom dijelu Dioklecijanove palače, pronađene su 1959. godine u istraživanjima Urbanističkog zavoda Dalmacije, a ostatak je istražen 1972. godine u zajedničkim istraživanjima sa Sveučilištem iz Minnesote. Zaključak je bio da je taj sklop kompleks kupatila iz Dioklecijanova doba, a danas se smatra naknadnom intervencijom u već izgrađenoj strukturi Palače.¹³⁰

Godine 1986. iskorišteni su komunalni radovi na Rivi kako bi se ustanovilo je li pred Palačom postojalo pristanište za brodove. Ustanovljeno je postojanje zidane obale, koja je potpuno izmijenila vizije ranih istraživača i crtača Splitske rive.¹³¹

Čitava prostorna matrica grada Splita, a posebno Dioklecijanove palače, danas je nešto drugačijeg izgleda nego što su je mogli doživjeti raniji istraživači. Cvito Fisković je u svom djelu *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru* priložio i grafički prikaz povijesne jezgre s ucrtanim brojevima (od 1 do 66) koji označavaju neke očuvane značajnije ulomke srednjovjekovnog graditeljstva.¹³² U godinama koje su uslijedile, provedeni su konzervatorski zahvati i popravci na više romaničkih kuća pa je tako ova nacrtana shema s lokacijama srednjovjekovnog materijala trebala biti izmijenjena. Ipak, opis točaka koje je Cvito Fisković predložio još uvijek se može pratiti. Iako njihov opis današnjem izgledu kuća vrlo često ne odgovara, ostaje nam kao važan pokazatelj srednjovjekovnog izgleda grada.

5.1. Prostorna matrica srednjovjekovnog grada na antičkim temeljima

Prostorna situacija srednjovjekovnog Splita bila je određena četirima gradskim četvrtima i trgovima.¹³³ Srednjovjekovne građevine prostirale su se svim dijelovima Dioklecijanove palače, nalazile su se i u novijem dijelu grada, takozvanom *terranova*, sve do ulice Obrov gdje je dopirao stari gradski zid.¹³⁴

---

¹³⁰ J. Marasović, S. Buble, K. Marasović, S. Perojević, *isto*, 38.

¹³¹ U članku *Le ricerche nel palazzo di Diocleziano a Split negli ultimi 30 anni*, prvi put su objavljeni nalazi obale ispred južnog zida Palače. O istoj temi referirano je 2003. u Puli, prema K. Marasović, 32.

¹³² C. Fisković, *isto*, 160.

¹³³ D. Kečkemet, *Stari Split od kantuna do kantuna*, AGM, 2009., 23.

¹³⁴ C. Fisković, *isto*, 151.

Od Velike seobe naroda do 13. stoljeća, razvoj grada unutar Palače nije iscrpno dokumentiran¹³⁵, a današnji urbanizam počiva na zbroju srednjovjekovnih građevina koje su nastojale iskoristiti antičke temelje te na nekoliko novovjekovnih i suvremenih interpolacija. Iako su u splitske srednjovjekovne kuće uzidani antički blokovi, danas je poznato začuđujuće malo antičke arhitektonske plastike.¹³⁶

Ponegdje se nedostatak arhitektonske plastike tumači kao dokaz da je Palača neposredno nakon pada Salone pretvorena u grad. Tako su njezini novi stanovnici svu iskoristivu građu morali upotrijebiti prije podizanja zvonika u 13. stoljeću.¹³⁷

Svakako, Palača je doživjela niz preobrazbi, a prve među njima vjerojatno odmah nakon Dioklecijanove smrti, iako i o tome postoje različita mišljenja među znanstvenicima.¹³⁸ Uglavnom je općeprihvaćena konstatacija Ljube Karamana da je nakon Dioklecijanove smrti njegova palača postala "krunskim dobrom", odnosno državnim vlasništvom, budući da je car umro bez muškog potomka, a supruga Priska i kći Valerija bile su ubijene ubrzo nakon njegove smrti.¹³⁹

Nestanak zgrada, koje su oblikovale unutrašnjost Dioklecijanove palače prije 13. stoljeća, mogao je omogućiti oblikovanje rasporeda ulica i prolaza unutar zidina palače u srednjem vijeku. Zahvaljujući gradskim vratima, promet je i dalje tekao kroz glavne ulice *cardo* i *decumanus*. Unutar pojedinih četvrti, grad se slobodnije razvijao, a ulice su postajale sve uže i vijugavije.¹⁴⁰ Splitski kroničar Toma Arhiđakon svjedoči o postojanju privatnih palača unutar palače još u 13. stoljeću. On, naime, navodi da je još Bela VI. 1251. godine boravio *in palatio* Nikole Dujmova.¹⁴¹

Među prvim istraživačima i arheolozima, koji su proučavali Dioklecijanovu palaču, postojala je diskusija o ulici uz Papalićevu palaču u Dioklecijanovoj palači koja je

---

¹³⁵ Ž. Rapanić, *Od carske palače do srednjovjekovne općine*, (2007.), Split. Rasprava koja je započela još od don Frane Bulića, o njoj su pisali brojni znanstvenici, a tiče se okolnosti koje su Salonitance navele na bijeg u obližnju Dioklecijanovu rezidenciju. F. Bulić, *Sull'anno della distruzione di Salona*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* 29, 1906.

¹³⁶ C. Fisković, *isto*, 146.

¹³⁷ To objašnjenje je podrazumijevalo da su za izgradnju zvonika kamen morali dovlučiti iz solinskih ruševina. C. Fisković, *isto*, 146.

¹³⁸ N. Cambi, prema J. Belamarić, *isto*,

¹³⁹ F. Bulić, Lj. Karaman, 1927., 180; Lj. Karaman, 1962., 5-10; I. Dvoržak-Schrunk, 1989., 91; F. Bulić, Ž. Rapanić, 2007., 112.

¹⁴⁰ C. Fisković, *isto*, 148.

¹⁴¹ C. Fisković, *isto*, 135.

uskoro proglašena antičkom *via quintana*. Toj pretpostavci suprotstavljao se Dyggve, a kasnije su njegove sumnje arheološki potvrđene.¹⁴²

U 13. je stoljeću već nestao *tablinum*. Na tom je mjestu podignuta romanička kuća te je probijen prolaz zvan Grote kroz središnji dio supstrukcija Dioklecijanove palače, na obalu.¹⁴³ Osim spomenutih glavnih vrata Dioklecijanove palače, Zlatnih, Srebrnih i Mjedenih, u srednjem vijeku otvorena su južna, takozvana Morska vrata, Vrata Mesarnice prema zapadu, Vrata Pisture prema sjeveru, Nova vrata prema istoku i Vrata grotta prema moru. Urbanističku tvorevinu srednjovjekovnog Splita danas opisuju i srednjovjekovni svodovi prolaza nad gradskim ulicama.¹⁴⁴ Kuće nisu imale pročelja prema obali, ne postoje ni tragovi otvaranja prozora na zazidanom kriptoportiku. Gradski zakonik je to izričito zabranjivao. Takav zahvat čak ni kurija ni knez nisu mogli dozvoliti.¹⁴⁵

Srednjovjekovne kuće građene su u Dioklecijanovoj palači i u novijem dijelu grada (*terranoova*) sve do ulice Obrov gdje je dopirao stari gradski zid.¹⁴⁶ Danas gradske ulice uglavnom nose imena prema istaknutim osobama i povijesnim zbivanjima, a nešto manje prema crkvenim ili civilnim građevinama.

Split je bio podijeljen na četiri *quarterie*, a postojale su tri takozvane *plocate*; Sv. Lovre, Sv. Dujma i Pistura.¹⁴⁷ Srednjovjekovne ulice (*contrate, vie, ruge*) nosile su imena brojnih crkava, crkvice i samostana, dok su neke bile nazivane prema obrtnicima koji su se ondje smjestili. Danas nije poznato na koje se ulice sva imena odnose. Primjerice, spominje se ulica krznara – *pelicialorum*.¹⁴⁸ Jedan od značajnih urbonima nastalih ljudskom djelatnošću jest i *Pistura* koja je dobila ime po pekarnici (1222: *via che va alla Pistora con la botega*), te noviji hrvatski urbonim *Obrov* kod današnje ribarnice.¹⁴⁹ Uz sjeverni dio zapadnog zida Palače na spomenutom mjestu koje se u povijesnim vrelima naziva *Posturio*, a danas Pistura, smjestila se prva

---

¹⁴² C. Fisković, *isto*, 148., O Dyggveovoj koncepciji palače preko R. Bužančića, "Dioklecijanova palača. Kastron Aspalathos i njegov Palatium Sacrum", *Klesarstvo i graditeljstvo* 22 /1-2, Pučišća, 2011., 4-39.

¹⁴³ C. Fisković, *isto*, 148.

¹⁴⁴ D. Kečkemet, *isto*, 21.

¹⁴⁵ C. Fisković, *isto*, 148.

¹⁴⁶ C. Fisković, *isto*, 151.

¹⁴⁷ D. Kečkemet, *isto*, 23.

¹⁴⁸ D. Kečkemet, *isto*, 23.

¹⁴⁹ D. Kečkemet, *isto*, 23.

srednjovjekovna anglomeracija kuća oko crkve sv. Ciprijana.¹⁵⁰ Od crkve su danas ostali sačuvani samo predromanička tranzena i pleterni ulomci. Uz taj zid bile su podignute još crkvice sv. Mihovila *in ripa maris* i sv. Julijane. Izgled zapadnog predgrađa ograđenog suhozidom postupno je mijenjao trapezasti tlocrt uz sjeverozapadnu kulu i širio se prema zapadu sve do 14. stoljeća.¹⁵¹

Istovremeno se formirao trg sv. Lovre, današnji Narodni trg, koji je nekoć nosio ime po predromaničkoj crkvi smještenoj na prostoru današnje Komunalne palače. Važno je spomenuti i ženski benediktinski samostan sa crkvom sv. Marije de Taurello, predromaničku crkvu sv. Duha te benediktinski kompleks sv. Eufemije.¹⁵²

Unutar Palače, srednjovjekovni grad bio je monocentrične strukture, s jednim trgom, antičkim Peristilom. Carev mauzolej grad je iskoristio kao stolnu crkvu, dok je na zapadu podignuta romanička gradska vijećnica o kojoj do danas znamo zahvaljujući sačuvanim fragmentima. Kriptoportik palače postao je glavnom poprečnom ulicom uz južni zid.¹⁵³

Ispod Grotta, iza Vestibula, koji je i sam bio naseljen, do pedesetih godina prošlog stoljeća stepenice su vodile u tzv. Podrume, prostorije među supstrukcijama Dioklecijanove palače. Uličica Grotte, i Ispod grotta, zvana je i Carev rov. Do kraja Drugoga svjetskog rata ona je bila jedini otkopani i korišteni prostor podruma Dioklecijanove palače, dok su ostali dijelovi bili stoljećima zatrpani otpadom iz kuća nad njima.¹⁵⁴ Uz uličicu su bila ukopana manja skladišta i prostori različitih namjena. Sustavno uklanjanje višestoljetnog otpada koji se slijevao u podrume započeo je 1956. godine, a do 1958. otkopan je veći dio zapadnih podruma, pa se čišćenje nastavilo na istočnom dijelu supstrukcija Dioklecijanove palače.¹⁵⁵

---

¹⁵⁰ T. Marasović, *isto*, 244.

¹⁵¹ T. Marasović, *isto*, 244.

¹⁵² T. Marasović, *isto*, 243.

¹⁵³ T. Marasović, *isto*, 245.

¹⁵⁴ D. Kečkemet, *isto*, 58.

¹⁵⁵ S. Perojević, K. Marasović, J. Marasović, *isto*, 54-55.

6. "ROMANIČKA" KUĆA U DIOKLECIJANOVOJ PALAČI

Unutar Dioklecijanove palače još uvijek stoje srednjovjekovne kuće koje pod žbukom kriju uzidane dijelove bitne za proučavanje povijesti stanovanja. Te su "romaničke" kuće toliko mijenjale svoj izgled da ponekad čak ni dokumentacija ni sačuvane oporuke nisu bile dovoljne za rasvjetljavanje okolnosti u kojima su se transformirale. Kuće u Dioklecijanovoj palači iskoristile su antičke ostatke, nadsvodile ulice i prolaze i izgradile srednjovjekovnu jezgru. Te se građevine smatraju najstarijim srednjovjekovnim kućama u gradu. Još je Cvito Fisković naglašavao problem njihove neistraženosti i upućivao na to da bi detaljna istraživanja mogla dati doprinos čak općem poznavanju najstarijih europskih stanova koji su u Splitu zbog posebnih uvjeta ostali sačuvani.¹⁵⁶

6.1. Pojam povijesni grad

Srednjovjekovne kuće u Dalmaciji sačuvane su djelomično. Često su rušene, ponekad pregrađivane, a njihovi elementi zamjenjivani su novima. U malim omjerima, one su čuvale sklad srednjovjekovnih ulica dalmatinskih gradova poput Splita, Zadra i Trogira.

Nešto ostataka srednjovjekovne profane gradnje nađeno je na otocima Rabu i Pagu.¹⁵⁷ U Korčuli bi se nedostatak elemenata srednjovjekovne stambene gradnje mogao opravdati naglim razvojem kamenarstva u 15. stoljeću.¹⁵⁸ U Šibeniku je dokumentirano nekoliko srpastih lukova, dok se u Dubrovniku do 14. stoljeća pretežno gradilo u drvetu pa je od srednjovjekovnog graditeljstva ostalo svega nekoliko fragmenata.¹⁵⁹

U djelu *Povijesni grad kao dokument*, Ivo Maroević pokušao je prenijeti muzeološki model na arhitekturu srednjovjekovnog grada. Semiotičkom analizom djelovanja znaka i sličnosti ponašanja muzejskog predmeta (primjenom modificirane analitike) pokušao je prevesti i primijeniti svojstva nepokretnih objekata na pojedinačni

---

¹⁵⁶ C. Fisković, *isto*, 133.

¹⁵⁷ E. Hilje, *Spomenici srednjovjekovnog graditeljstva na Pagu*. Arheološki muzej, 1999.

¹⁵⁸ C. Fisković, *isto*, 131.

¹⁵⁹ C. Fisković, *isto*, 131.

arhitektonski spomenik – na povijesni grad. Kao primjer za takve analize izabrana su tri mediteranska grada na obali Jadrana: Dubrovnik, Split i Zadar, budući da je svaki od ta tri grada na drukčiji način pristupio svojoj revitalizaciji.¹⁶⁰

Dubrovnik se uvijek obnavljao tako da je čuvao ili nadopunjavao strukturu svojih prostornih mreža. A zgrade su gradile svoje fizionomije u skladu s vremenom koje je dolazilo, uredno i gospodarski smišljeno, čuvajući onu kvalitetu prošlosti koja je nosila i njegovala simboličke i stvarne materijalne vrijednosti. Nakon velikog potresa u 17. stoljeću, ruševni dijelovi grada zatrpani su i zaravnati zemljom. Na taj način, u grad su unesena tada najsuvremenija dostignuća: terase, zelenilo i barokne koncepcije javnih prostora, a u isto vrijeme nije bitno zanemarena tradicionalna srednjovjekovna prostorna struktura. Zidine koje ga okružuju pomogle su osjećaju zatvorenosti i trajnosti njegovih vrijednosti. I tako se ta slojevita urbana kvaliteta sačuvala do danas kao primjer cjelovitosti utvrđenoga grada, u kojem su se starije strukture sakrile u slojevima baroknih gradnji.¹⁶¹

Zadar je također jedan od gradova koji je doživio niz povijesnih razaranja što su mu neposredno odredila fizionomiju. Razaranja koja su promijenila njegovu strukturu datiraju od križarskih ratova u 13. stoljeću pa do katastrofalnih bombardiranja u Drugome svjetskom ratu.¹⁶² Povijesni grad iz aspekta suvremenog pristupa poslijeratne sanacije, gradio se na koncepciji da se u povijesnoj jezgri stvori suvremeni grad koji poštuje povijesnu mrežu i na toj povijesnoj komunikacijskoj mreži gradi arhitekturu novih oblika i sadržaja.¹⁶³ Tako je nastao grad koji u većem dijelu više nije imao povijesnih konotacija, ali unutar kojega će se isticati pojedinačne sačuvane ili obnovljene povijesne građevine, poput crkava sv. Donata, sv. Stošije ili sv. Marije. Pojavilo se i zahtjevno pitanje prezentacije rimskog foruma koje traži da se današnje vrijeme opredijeli prema dokumentu vremena, što je u suvremenoj regulaciji neobičan slučaj.¹⁶⁴

Na vrhuncu moći hrvatskih kraljeva iz dinastije Arpadovića, Split je preoteo primat porušenom Zadru i postao najvažnije političko središte Dalmacije. Zadar je u VI.

---

¹⁶⁰ I. Maroević, *Povijesni grad kao dokument*, Zagreb, 1989., 12-13.

¹⁶¹ I. Maroević, *isto*, 194.

¹⁶² I. Maroević, *isto*, 194.

¹⁶³ T. Odak, *Hrvatska arhitektonska alternativa*, Zagreb, 1986., 31-101.

¹⁶⁴ I. Maroević, *isto*, 194.

križarskoj vojni 1202. godine osvojen, premda su ga branile visoke zidine i tornjevi.¹⁶⁵

Split je, iskoristivši ladanjsku arhitekturu rimskoga cara, mijenjao i dopunjavao one simboličke sadržaje koji su trebali novom gradu. Gradio je kuće unutar, a zatim je prešao izvan zidina Palače i to na dijelovima na kojima mu je to prirodni teren omogućavao, šireći se i fortificirajući grad na način koji je bio tipičan za mnoge srednjovjekovne gradove. Split je kreirao srednjovjekovnu gradsku mrežu gradnjom novih kuća. Iskorištavanjem povijesne strukture i infrastrukture, dinamizirao se rast grada, stvarajući konglomerat urbanih formi, koji je u određenim vremenskim razdobljima dobro funkcionirao. U gradu se uvijek nastojalo sprečavati zapuštenost i nenastanjenost. Probijale su se zidine, stvarale nove, ali tako da grad nije ograničavao svoj rast onako kako je to činio Dubrovnik. Naposljetku, Split nije uspio sačuvati svoju prostornu gradsku cjelovitost unutar zidova, ali je zadobio poetičnost antropološki shvaćenog spomenika.¹⁶⁶

Split je početkom 13. stoljeća bio manji od Zadra. S promjenom političke situacije, grad se povećavao i razvijao, a nastajale su i čitave četvrti izvan sigurnosti Dioklecijanove palače.¹⁶⁷ Novi dio grada bio je utvrđen kamenim gomilama koje Toma Arhiđakon naziva *maceria*. Pred Željeznim vratima nastajala je *Platea Laurentii* – novi gradski trg, dok je *Placcatus archiepiscopatus*, katedralni trg, postao najveće gradilište. Planirana je obnova Komunalne palače i novi zvonik prvostolnice. Na križištu glavnih gradskih ulica, podignute su palače splitskog patricijata. U dokumentima iz sredine 13. stoljeća tako se spominju i javne palače kneza Grubeše i kneza Ilije, a kasnije se javlja spomen obnovljene *palatio communis*.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ R. Bužančić, "Andrija Buvina, majstor vratnica splitske prvostolnice", *Vrata vjere / The Door of Faith*, Split, 2014., 127.

¹⁶⁶ I. Maroević, *isto*, 194.

¹⁶⁷ R. Bužančić, *isto*, 127.

¹⁶⁸ R. Bužančić, *isto*, 127.

6. 2. Problem periodizacije, od najstarije splitske kuće do kuće razvijenog srednjeg vijeka

Split je grad s najviše primjera ranosrednjovjekovnih stambenih zgrada (do danas ih je prepoznato 14).¹⁶⁹ Tip srednjovjekovne kuće koji uspostavlja Cvito Fisković i naziva ga romaničkim potječe iz ranijeg srednjeg vijeka, koji se obično naziva predromaničkim.

Predromanika bi po njemu odgovarala razdoblju od prvog naseljavanja solinskih izbjeglica u Splitu do epohe autonomne komune i širenja izvan granica Palače.¹⁷⁰ Već tada započinje sustavna transformacija Palače u pravi srednjovjekovni grad.

Prvo svjetovno srednjovjekovno stambeno i tvrđavno graditeljstvo ponavlja obrasce te posuđuje i preinačava poznate primjere s područja crkvene arhitekture. Javlja se i karakterističan tip gradske kuće koji pripada ranosrednjovjekovnom razdoblju, a koriste se dekorativni oblici prisutni na vjerskim spomenicima, adaptiraju se antički prostori i grade brojne novogradnje.¹⁷¹

6. 2. 1. Ranosrednjovjekovne i predromaničke kuće (8. – 12. stoljeće)

Jugoistočno od Vestibula, otkrivena je jedna ranosrednjovjekovna kuća, prema zaključku Tomislava Marasovića i najstarija kuća u Splitu, a možda i u Hrvatskoj. Svojim postavom potpuno se prilagodila antičkim zidovima. Iskoristila je jednu stranu Dioklecijanova stana i vanjsku istočnu strukturu Vestibula pa je bilo potrebno samo izgraditi još dvije preostale stranice.¹⁷²

Iako je raspored prostorija u ovoj kući danas izmijenjen, iz pročelja je još moguće iščitati prvobitni izgled unutrašnjosti. Vrlo malen dio svake etaže zapremalo je i maleno usko stubište koje je povezivalo katove. Ona pripada tipu obiteljske uske dvokatnice. Predložen joj je sljedeći raspored: u prizemlju su se morali nalaziti ulazni prostor i konoba. Prvi kat je služio kao spavaonica, a na drugom, ujedno pod samim krovom, bila je smještena kuhinja. Tome u prilog idu nalazi kuhinjske nape koji su

---

¹⁶⁹ V. Goss, *Predromanička arhitektura u Hrvatskoj*, Zagreb, 2006., u toj knjizi ipak nije objašnjeno zašto je izdvojeno četrnaest kuća i koje su to.

¹⁷⁰ T. Marasović, *Razvoj stambene kuće od ranog srednjeg vijeka do danas*, Split, 1958., 97.

¹⁷¹ V. Goss, *isto*, 206.

¹⁷² T. Marasović, *Razvoj stambene kuće od ranog srednjeg vijeka do danas*, 98.

mogli i kasnije nastati no jednako je moguće da se tu našla po prirodnom kontinuitetu življenja.¹⁷³

Fasada je podređena unutrašnjoj dispoziciji prostora. Vrata su na lijevoj strani prizemlja uz otvor ispod Vestibula. Na desnoj strani su dva uska mala otvora na različitim nivoima. Dva veća polukružno zaključena prozora na drugom katu smatraju se već romaničkom pregradnjom, dok su na drugom samo jednostavno utilitarni prozori. Stilski rustična tehnika zidanja izvedena je priklesanim lomljencima u nepravilnim slojevima. Polukružni lukovi prozora udvostručeni su u prozorima prvog kata u istoj tehnici zidanja, bez posebno obrađenih okvira. Na nadvratnicima se javljaju ranosrednjovjekovni križevi što možda potvrđuje da je kuća izgrađena prije 12. st.¹⁷⁴

Poznata je i kuća koju je još Ljubo Karaman smatrao najstarijom stambenom srednjovjekovnom građevinom u Splitu.¹⁷⁵ Kuća se nalazila na Dosudu, u ulici Ilirske akademije. Ta kuća je srušena još prije rata, a iz opisa se može saznati da je imala biforu na prvom katu. Zapadno od Vestibula, prije rata, otkriveni su ostaci još jedne rane srednjovjekovne građevine, vjerojatno nešto reprezentativnije gradnje koja se smiješta u sam kraj 11. stoljeća.¹⁷⁶ Imala je pleterom ukrašenu biforu.

Istinitost opisa života srednjovjekovnih kuća Tome Arhiđakona potvrdio je arheološki pronalazak mlina za masline (sl. 10), tzv. *turnjačice*, u podrumima Dioklecijanove palače, gdje je nekoć bio predromanički dom kakav još uvijek stoji istočno od Vestibula. To je trokatna zgrada koja u prizemlju ima radionicu, a na kat se dolazi posebnim vanjskim stubištem, iznad *balatura* – svoda koji nosi balkon, smješten je dnevni prostor. Na drugom katu nalazila se kuhinja. Kuća je građena od kamenih lomljenaca, a detalji poput bifore s dvostruko uvučenim okvirom su u skladu sa predromaničkim rječnikom.

U neposrednoj blizini Malog hrama, sagrađena je stambena kuća koja je položajem zahvatila dio podnice Hrama, što upućuje na to da je taj dio antičke građevine bio srušen prije njezine izgradnje. Do danas je sačuvan kameni blok s lukom koji se izvorno nalazio iznad ulaza u kuću koja datira iz 7./8. stoljeća. Tako zaključuje T.

---

¹⁷³ T. Marasović, *isto*, 98.

¹⁷⁴ T. Marasović, *isto*, 98.

¹⁷⁵ Lj. Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb, 1930., sl. 37.

¹⁷⁶ Arhiv E. Dyggve – Dy-64 B, F. *, danas u Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu.

Marasović, posebno se koristeći grafičkim predloškom, slikom F. Cassasa iz 1783. godine, koja prikazuje vizuru ulice što vodi do Malog hrama.¹⁷⁷ Kasnije je u 19. stoljeću izgrađena nova kuća kojoj je od izvornog rasporeda ostao samo blok s lunetom.¹⁷⁸

Još neki od primjera koji se pojavljuju u kontekstu najranijih splitskih srednjovjekovnih kuća jesu: kuća na Carrarinoj poljani, kuća u Buličevoj ulici, kuća u Rodriginoj ulici te prostor u ulici Majstora Jurja, tik do crkvice sv. Martina.¹⁷⁹

Paralele se uglavnom mogu povući s predromaničkom arhitekturom u Trogiru koja je, zbog izmiješanosti s kasnijim izgradnjama, gotovo nestala te ju je teško u potpunosti rekonstruirati. U Zadru još nisu otkriveni tragovi ranosrednjovjekovnih stanova. No ondje se predromanika prezentira na gradskim zidinama uz glavna gradska vrata i u jugozapadnom području gdje se mogu vidjeti ostaci kula građeni od lomljenaca s dosta antičkih spolija. Malo se zna i o pučkoj arhitekturi ranog srednjeg vijeka u Splitu, no T. Marasović izdvaja neke građevine u Velom Varošu kao moguće predromaničke ili odraz ranosrednjovjekovnih tipova. Smatra da bi se više moglo doznati u budućnosti, istraživanjem starih naselja poput Ošlja, Gornjeg Sitnog, Podstrane ili Jesenica.¹⁸⁰

6. 2. 2. Romaničke kuće 12. i 13. stoljeća

Nagli razvitak autonomne komune moguće je danas pratiti kroz graditeljski polet. U tom razdoblju čitava površina palače gusto je ispunjena stambenim objektima, a potrebe rastućeg grada izazvale su proširenje izvan zidova stare jezgre. Split je polako do 14. stoljeća udvostručio svoju površinu te se opasao novim bedemima.¹⁸¹

Većina romaničkih kuća pripada tipu uskih dvokatnica. Tehnika zidanja ovih kuća pokazuje male pomake u obradi zida. Fasade 13. i 14. stoljeća imaju već potpuno

---

¹⁷⁷ T. Marasović, *Dalmatia Praeromanica*, 283, Karaman istu ploču datira u 7. i 8. st. i uvrštava u najstarije splitske srednjovjekovne spomenike, a Nikšić u njoj prepoznaje ciborij glavnog oltara katedrale. "Obnova prezbiterija katedrale sv. Dujma u doba T. Arhidakona", *Toma Arhidakon i njegovo doba*, Split, 2004., 256-267.

¹⁷⁸ T. Marasović, *isto*, 283.

¹⁷⁹ T. Marasović, *D., isto*, 283.

¹⁸⁰ V. Goss, *isto*, 205.

¹⁸¹ T. Marasović, *Razvoj stambene kuće od ranog srednjeg vijeka do danas*, 98.

obrađene klesance, iako su i tehnika zidanja i količina arhitektonskih ukrasa vjerojatno ovisili o financijskoj moći stanara.¹⁸²

Jedna rana romanička kuća u Rodriginoj ulici, prislonjena uz dio zapadnog zida Palače, upravo je debljinu obrambenog antičkog zida iskoristila za manje prostorije (nusprostorije). Iznimno je značajna jer je sačuvala mnoge prvobitne elemente unutrašnjosti.¹⁸³

U sjevernom dijelu uz zid, smještene su joj stepenice. Spavaće sobe su na prvom i drugom katu. Od prvobitne arhitekture sačuvale su se najstarije zidne niše, a u potkrovlju kuhinja s ostacima nape i lijepo oblikovanim zidnim nišama koje su uokvirene dvostruko polukružnim lukovima. Vanjštinom joj dominira portal s polukružnom lunetom. Prostoru prvoga kata odgovara dvostruko uokviren dvojni prozor, dok o prvobitnom izgledu drugog kata nema podataka jer je kasnije zamijenjen pravokutnom biforom. T. Marasović ističe da su nepostojanje doprozornika i rustična obrada ziđa u ovom slučaju stilski odraz rane romanike.¹⁸⁴

Bogatija varijanta tog tipa kuće, iz Krešimirove ulice (sl. 5), srušena je 1936. godine. Mogli bi se spomenuti još i kuća na Zlatnim vratima¹⁸⁵ te sklop zapadno od Peristila. U razdoblju autonomne komune, Split je bio ekonomski razvijeniji, a izgradnja je cvala. Ipak, stambene su zgrade bile skromne dimenzijama i udobnošću života u njima, pa i građevnim ukrasima.¹⁶⁹ A u četrnaestom stoljeću, uz romaniku, pojavila se i gotika.

6. 2. 3. Kuće 14. stoljeća

Rana gotika koja se javila u 14. stoljeću i dalje njeguje tipične romaničke značajke u stambenom graditeljstvu, prvenstveno u tlocrtno-prostornoj dispoziciji, rasporedu, veličini otvora i tehnici gradnje, no ono što odaje da se radi o vremenu i nastupajućim promjenama dekorativnog sustava, jest pojava šiljastih lukova. Rani gotički lukovi još uvijek su plošni i bitno se razlikuju od onih kasnogotičkih. Kamen takvih lukova obrađen je tradicionalnim, romaničkim načinom i svodi se u srpasti oblik koji zbog

---

¹⁸² T. Marasović, *isto*, 98.

¹⁸³ T. Marasović, *isto*, 98.

¹⁸⁴ T. Marasović, *isto*, 98.

¹⁸⁵ T. Marasović, *isto*, 98.

lagano proširenog tjemena šiljastog luka često postaje još izrazitiji. Na mjestima gdje se luk spaja s dovratnicima nema profiliranih lisnatih ili figuralnih poluglavica koje postaju uobičajene poslije, u doba razvijene cvjetne gotike.¹⁸⁶ Takve je kuće teško stilski preciznije odrediti, svakako ih ne možemo okarakterizirati kao ranogotičke, već prije svega kao kuće tzv. prijelaznog romaničko-gotičkog stila. Pri tome ovaj pojam "prijelazni stil" treba shvatiti uvjetno jer neke jasne i dosljedno sprovedene evolucije stila u stambenoj arhitekturi i nema. U prostornom i dekorativnom smislu još se nije pojavila potreba za promjenom. Jedan od razloga sigurno je bilo srednjovjekovno gospodarstvo i način života u srednjem vijeku, uz poštovanje tradicije i tradicionalnog izgleda kuća. Utvrđen obrazac nije bilo potrebno mijenjati. Romanička kuća s konobom, odnosno dućanskom prostorijom u prizemlju, uskim stubištima i katovima, te kuhinjom u potkrovlju, odgovarala je životu srednjovjekovnih stanovnika Splita. Iako se pojavljuju novi dekorativni elementi, reprezentacija nije bila povod za veliku promjenu u koncepciji kuća.

Primjeri prijelaznog romaničko-gotičkog stila jesu: kuća u Krešimirovoj ulici (sl. 5) koja je ondje stajala do 1932., palača u Marulićevoj ulici i Mala Papalićeva palača koju je u 15. stoljeću pregradio Juraj Dalmatinac.¹⁸⁷

Rana gotika, ako taj pojam rabimo za čitavo razdoblje 14. i početka 15. stoljeća, nije donijela nikakvih bitnih promjena u razvoju stambene kuće. Djelomično je razlog tome što više nije bilo prostora za izgradnju već su se uglavnom preuređivale starije kuće unutar izgrađenog grada. Novi se stil mogao manifestirati samo formalnom oznakom, odnosno šiljastim lukom u dekoraciji pročelnih otvora.

S mletačkim utjecajem, počeli su nicati trolisni otvori na prozorima. Starije romaničke kuće svoje su malene, nesimetrično postavljene prozore zazidale ili zamijenile novim većim i pravilnijim gotičkim ukrasima. Kuće su se pregrađivale, a radi udobnosti, izmijenjena im je visina katova. Novoizgrađeni nivoi katova više nisu odgovarali starom rasporedu elemenata vanjštine. Takve su promjene do danas ostale vidljive na vanjskom plaštu kuća. Duško Kečkemet je prilikom analize gotičkih kuća izdvojio 50 stambenih gotičkih zgrada, naglašavajući da su one uglavnom bile samo pregrađene u 14. i 15. stoljeću.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ T. Marasović, *Dalmatia Praeromanica*, 161.

¹⁸⁷ T. Marasović, *isto*, 161.

¹⁸⁸ D. Kečkemet, *Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Splitu*, Split, 1988., 19.

Pregradnje su u 14. stoljeću bile skromnije od onih kasnijih. Mijenjale su se visine katova i rasporedi soba, a ponekad su se dodavali portali ili pokoji novi gotički prozor. Veći i reprezentativniji prozori sada su odgovarali većim prostorijama. Ostaje pitanje namjene tih prostorija, odnosno je li samo na temelju podizanja stropova i povećavanja otvora, te u nekim slučajevim i podizanja još jednog kata, moguće diskutirati o "privatnim salonima", za koje prije nije bilo potrebe, jer su poslovi i druženja uvijek bili vezani za konobe. Iako promjene nisu bile radikalne, pitanje je može li se reći da se promijenila čitava kultura stanovanja. Ipak, stambene zgrade 14. stoljeća teško se uopće i mogu datirati ako za njih nije sačuvana dokumentacija.

Nekoliko je palača sagrađeno i preuređeno prije dolaska Jurja Dalmatinca sredinom četrdesetih godina 15. stoljeća. Promjene u gradnji stambene kuće postale su nešto radikalnije, odnosno izrazitije i to kako u tlocrtno-prostornomu, tako i u općem tipološkom konceptu. Nove građevine, koje najčešće nastaju spajanjem većeg broja manjih čestica, postajale su sve veće i sve prostranije. Sad se redovito javlja prizemlje, prvi, drugi kat i tavan, a budući da više nema slobodnog terena, nova se građevina gradi na parcelama nekoliko manjih romaničkih kuća. Ranije romaničke kuće su se rušile, pregradile i spajale u jednu zgradu, izmjenjujući i povisujući razine katova te dodajući još jedno, reprezentativnije pročelje. Raspored prozora i vrata teži simetriji, no uglavnom je i dalje uvjetovan ranijim romaničkim izgledom građevine. Palače mletačke gotike¹⁸⁹ često imaju nesimetrična pročelja, a možda se i Juraj Dalmatinac, kako to smatra D. Kečkemet, povodio za tom idejom.¹⁹⁰

Zbog nedostatka širokih trgova i javnih prostora koji bi omogućili dobar pogled na pročelje, u Splitu se vanjština palače raščlanjuje tek središnjom biforom, rjeđe triforom, a iznimno kvadriforom, kao u slučaju Velike Papalićeve palače. Na drugom katu su u pravilu monofore s unutrašnjim trolisnim završetkom. Na doprozornicima monofora u pravilu se javljaju glatki, a rjeđe kanelirani pilastri s lisnatim kapitelima, izvedeni u duhu procvjetale gotike "Jurjevog smjera". Balkoni se ne pojavljuju tako često zbog važeće komunalne odluke o zabrani njihova isturivanja u uskim uličicama. Altane i solariji građeni od drveta zacijelo su postojali no nisu sačuvani.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Palače koje je gradila Bonova radionica.

¹⁹⁰ D. Kečkemet, *isto*, 19.

¹⁹¹ D. Kečkemet, *isto*, 20.

Kameni prstenovi koji flankiraju prozorska okna u gotici dobivaju posebne karakteristične profile i klesane vrpce. Sačuvano je nekoliko otvorenih loža na posljednjem katu zgrade, a često su uske uličice i premošćivane prolazima s gotičkim lukovima ukrašenima klesanim obrubom s elementom šahovskog polja.

Otvori trgovina kroz cijeli srednji vijek pa sve do 19. stoljeća zadržavaju oblik vrata na koljeno koja nikad ne dobivaju gotički luk.¹⁹²

Novi, mletački tip stambene palače, koji je D. Kečkemet identificirao kao svojevrsni "Jurjev tip" jer ga, po njemu, u stambenu splitsku arhitekturu uvodi baš Juraj Dalmatinac¹⁹³, mijenja koncepciju ulaza u zgradu, a pregrađivani su i romanički portali. Rušenjem romaničkih kuća redovno bi se oslobodio prostor u središtu nekadašnjeg stambenog bloka za privatna dvorišta, svojevrsni atrij okružen dubokim trijemovima na dvije ili tri strane. Takva dvorišta uglavnom se ne nalaze iza zgrade nego uz nju, s ulične strane. Dvorišni je zid visoko zazidan i u njemu se otvara reprezentativni portal. Ponekad se pojavljuje i ukrasno krunište koje asocira na njegovu primarnu obrambenu funkciju. Ako dvorište nije smješteno tik do ulice, do njega se stiže andronom, natkrivenim i presvođenim prolazom kakav se npr. javlja na Maloj Papalićevoj palači.¹⁹⁴

U dvorištu je postala obvezna kruna cisterne koja se prije nalazila pod kućom.

Novost je i obvezna loža, odnosno već spomenuti otvoreni trijemovi u dvorištu, obično sastavljeni od po dva luka koja u sredini pridržava stup s kapitelom, a sa strana dvije konzole.

Druga karakteristika je otvoreno kameno stepenište u dvorištu.¹⁹⁵

Od 50-tak kuća s gotičkim građevnim elementima u Splitu, D. Kečkemet navodi da ih oko 20 pripada karakterističnoj mletačkoj stambenoj palači ili zgradi kasnogotičkog Jurjevog tipa, a pretpostavlja da je desetak takvih palača iz druge polovice 15. st. plod Jurjeve splitske radionice, za čije postojanje, koliko znamo, za sada i nemamo arhivskih podataka. Zaključuje da to odaju osnovna kompozicija zgrade i klesarsko-

---

¹⁹² D. Kečkemet, *isto*, 20.

¹⁹³ D. Kečkemet *isto*, 20, smatra da se ne radi o tradicionalnoj gradnji nego o tipu zgrade koju je Dalmatinac donio iz Venecije i samostalno razvijao i primjenjivao, što dokazuje i naglo nestajanje takve kuće u 16. stoljeću. Naglašena je promjena u strukturi i funkciji zgrade, osobito palače.

¹⁹⁴ Kao na primjeru Male Papalićeve palače.

¹⁹⁵ D. Kečkemet, *isto*, 2.

građevni ukras. Od izdvojenih 20-tak, njih 13 je sačuvalo izvorni gotički portal, pet manja vrata prvoga kata, jednako toliko ih je sačuvalo dvorišta, deset dvorišne lože, a pet izvorna stepeništa.

Glavno pročelje koje gleda na uličicu ili trg postaje najvažnije, unutrašnje dvorište brzo nestaje, a s njim i dvorišno pročelje. Portal više ne vodi u dvorište nego u zgradu koja sad dobiva unutrašnje stubište kroz sve katove. Zajedno s dvorištem, nestaju i dekorativne dvorišne lože.

7. ZAKLJUČAK

Povijest stambenog graditeljstva u Dalmaciji prilično je opsežna. Obuhvaća podatke prikupljene arheološkim istraživanjima, počevši od prapovijesnih pa do grčkih i rimskih slojeva, ali i do onih ranijeg datuma. Srednjovjekovno stambeno graditeljstvo, međutim, uvijek ostaje po strani, stalno čekajući da ga nadopune novija istraživanja.

Antička arheologija je uglavnom istraživanja koncentrirala na reprezentativnu profanu gradnju, poput mnogobrojnih *villa rustica*. Lokaliteti se svakodnevno iskapaju te, zahvaljujući svojoj velikoj rasprostranjenosti, sve više daju uvida u povijest antičke gradnje na području Splita i okolice.

Rani srednji vijek u stambenom graditeljstvu sve do pojave romanike ne pruža jasan uvid u neke graditeljske inovacije, pa stoga postoji teza da traje kontinuitet graditeljskih oblika do pojave "romaničke kuće". Ipak, povijesno-umjetničkom autopsijom, ispitivanjem žbuke i proučavanjem strukture zidova, ustanovljeno je nekoliko primjera koji se smatraju vrlo ranima. Zbog konstantnog življenja, preuređivanja životnih prostora i nadogradnji, nisu očuvani u velikom broju.

U kasnom srednjem vijeku javljaju se nove odlike, arhitektonski oblici i koncepcija prostora, a zahvaljujući siromaštvu koje je uslijedilo u razdoblju od 17. do 20. stoljeća, sve je, u specifičnom konglomeratu stilova, ostalo sačuvano i do danas.

Koncentrirajući se na proučavanje srednjovjekovne profane arhitekture, pred povjesničarima umjetnosti pojavio se prilično zahtjevan zadatak. Danas je gotovo nemoguće promatrati jedan aspekt palače zadržavajući se na obilježjima pojedinačnog povijesnog stila. A godine pregrađivanja i života u splitskim kućama i palačama učinile su njihov zadatak još težim.

Cvito Fisković je nabrojao preko 60 romaničkih kuća u Splitu, i otprilike jednako toliko u Trogiru, te utvrdio popis u kojem navodi njihove sačuvane ulomke. Te kuće nemaju urezane datume ni natpise pa se zbog toga doba njihova nastanka može utvrditi samo stilskom analizom, odnosno uspoređivanjem njihovih dekorativnih elemenata s onima na sakralim primjerima. Cvito Fisković ih sve naziva romaničkim, a kao odrednicu vremena romanike uzima razdoblje između 12. i 14. stoljeća. Kao

bitan građevni element u određivanju romaničkog sloga izdvaja srpasti luk, a osvrće se i na način zidanja kuća.

Istraživači i autori koji su pisali o ranim splitskim kućama nastojali su naći svoje primjere i proučavati ih ovisno o temi uz koju ih spominju. Tako se jedna te ista kuća može pronaći u izdvojenom primjeru za predromaniku, romaniku pa i gotiku i renesansu. Osim vidljivih fragmenata koje je moguće tim putem upoznati, i dalje ostaje pomalo nejasno kako bi tekao razvoj prostorne koncepcije tih zgrada.

U katalogu ovog diplomskog rada navedeni su primjeri srednjovjekovnih kuća u Splitu koji se danas mogu vidjeti u Dioklecijanovoj palači. Ostaci četrdesetak srednjovjekovnih kuća danas su uklopljeni u blokove, a nekoliko primjera koje navode i opisuju istraživači Dioklecijanove palače, danas su srušeni. To su, primjerice, kuća u Krešimirovoj ulici, kuća na vrhu Rodrigine ulice i kuća u ulici Ilirske akademije.

Pitanje postojanja zajedničkog tipa srednjovjekovne kuće učestalo se ponavlja. Na splitskim primjerima kuća moguće je primijetiti da su uske dvokatnice uglavnom građene od duguljastog, ponekad više, a ponekad manje obrađenog kamena. Po rasporedu namještaja i po postojanju dimnjaka, uglavnom se smatra da su u potkrovlju imale malu kuhinju. Nekoliko primjera kuća imalo je dućanske prostore i konobe u prizemlju, te ulazna vrata na prvom katu koja su par stoljeća kasnije zazidana ili pretvorena u prozore.

Sve to može ići u prilog praćenju tipa kuće kakav nalazimo u Trogiru. Tip romaničke kuće koja vijencem ima odvojene katove ne pojavljuje se često, naprotiv, odvajanje katova kuće vijencem moguće je vidjeti samo na jednom primjeru – na Palači kod Zlatnih vrata. Dokumentacija vezana uz razvoj srednjovjekovne kuće vrlo je oskudna. Ipak, postoje pravne odluke iz doba Komune koje su bitno odredile izgled srednjovjekovnog Splita. U jednoj od njih navodi se obvezna zamjena drvenih dijelova kuća kamenima. Takve su odluke mogle biti ključne za razumijevanje i opravdanje nestanka vanjskih stubišta. Brojni su istraživači srednjovjekovne splitske građevine uspoređivali s dubrovačkim primjerima. Ipak, usporedba je otežana činjenicom da se u Dubrovniku takve kuće do danas nisu sačuvale.

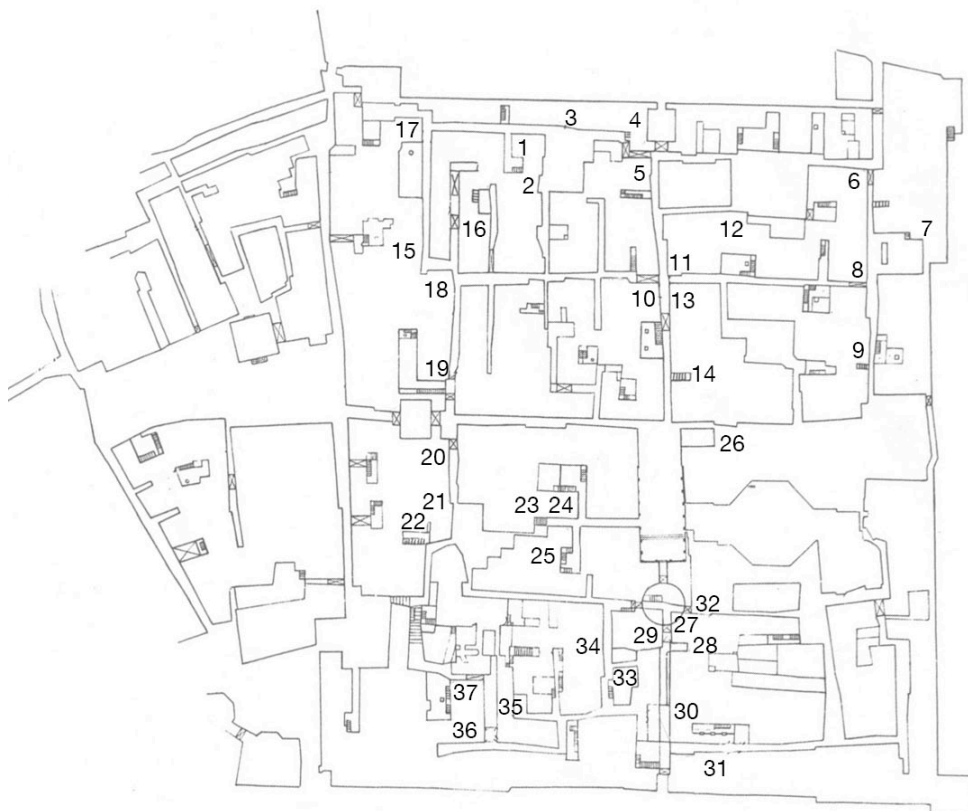
Dilema oko postojanja zajedničkog tipa srednjovjekovne kuće vezuje se i uz njezin sporni naziv. Termin "romanička kuća" danas je, prema mišljenju svih istraživača, pogrešan. Srednjovjekovne uske dvokatnice koje se proučavaju nose obilježja brojnih stilova, a budući da se ne radi o bogato opremljenoj sakralnoj arhitekturi, termin koji bi ih korektno opisao iznimno je teško odabrati. U obranu starog naziva "romanička kuća" stoji činjenica da je ta sintagma u posljednjih pedeset godina postala vrlo poznata i da je uz nju uvijek prisutan oprez. "Romanička kuća" ne djeluje samo kao skup značenja svojih riječi već nam u svijesti odmah dočarava srednjovjekovnu usku dvokatnicu ili trokatnicu s graditeljskim elementima srednjovjekovnih stilova.

Splitske kuće koje se smatraju najstarijima ponekad se nazivaju predromaničkima, što je zapravo nepotrebno. Najprije zato što na profanim primjerima ne možemo utvrditi razliku između romanike i predromanike, iako prema strukturi zida i postojanju manjih prozorskih otvora te u konstruiranju vrata možemo ustanoviti koja je kuća izgrađena ranije, a koja kasnije.

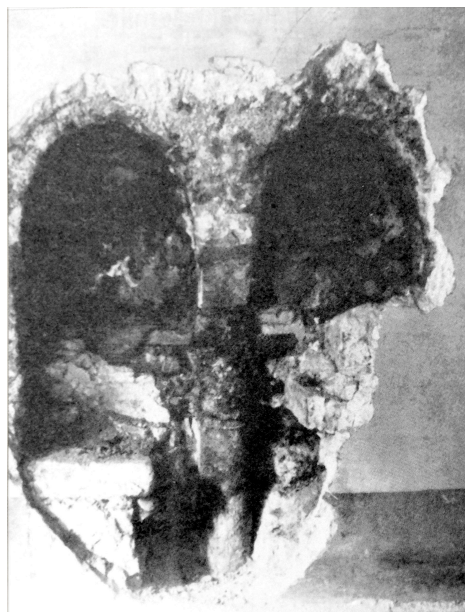
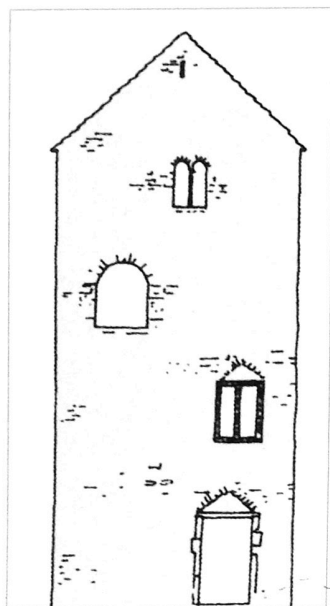
Romanički prozorski otvori s polukružnim zaključkom također se razlikuju te je među njima moguće odvojiti one koji su napravljeni nemarnije od onih koji počinju nalikovati jedan na drugi kao da se radi o serijskoj proizvodnji. Uz to se nameće pitanje je li uz pomoć prozorskih otvora moguće smjestiti kuću u razdoblje ranije i kasnije romanike. Odgovor je gotovo nepotreban jer se ista kuća našla na istom mjestu kroz sva povijesna razdoblja. Prozori su zamjenjivani novima. Njihova izmiješanost ponekad je rezultirala zbunjujućim izgledom kućnih fasada koje često imaju prozore različitih umjetničkih stilova po svim katovima. Kontinuitet života u kući, njezino stalno održavanje, popravljavanje i namještanje pretvorilo ju je takoreći u živi organizam koji obuhvaća karakteristike svih umjetničkih stilova.

Naziv "romanička kuća" stoga, iako se često smatra romantičnim, može poslužiti kao podsjetnik na problem koji vezujemo uz splitsku stambenu arhitekturu. Taj naziv danas, imajući stalno u vidu da nije doslovan, najbolje opisuje splitsku srednjovjekovnu usku dvokatnicu.

8. ILUSTRACIJE

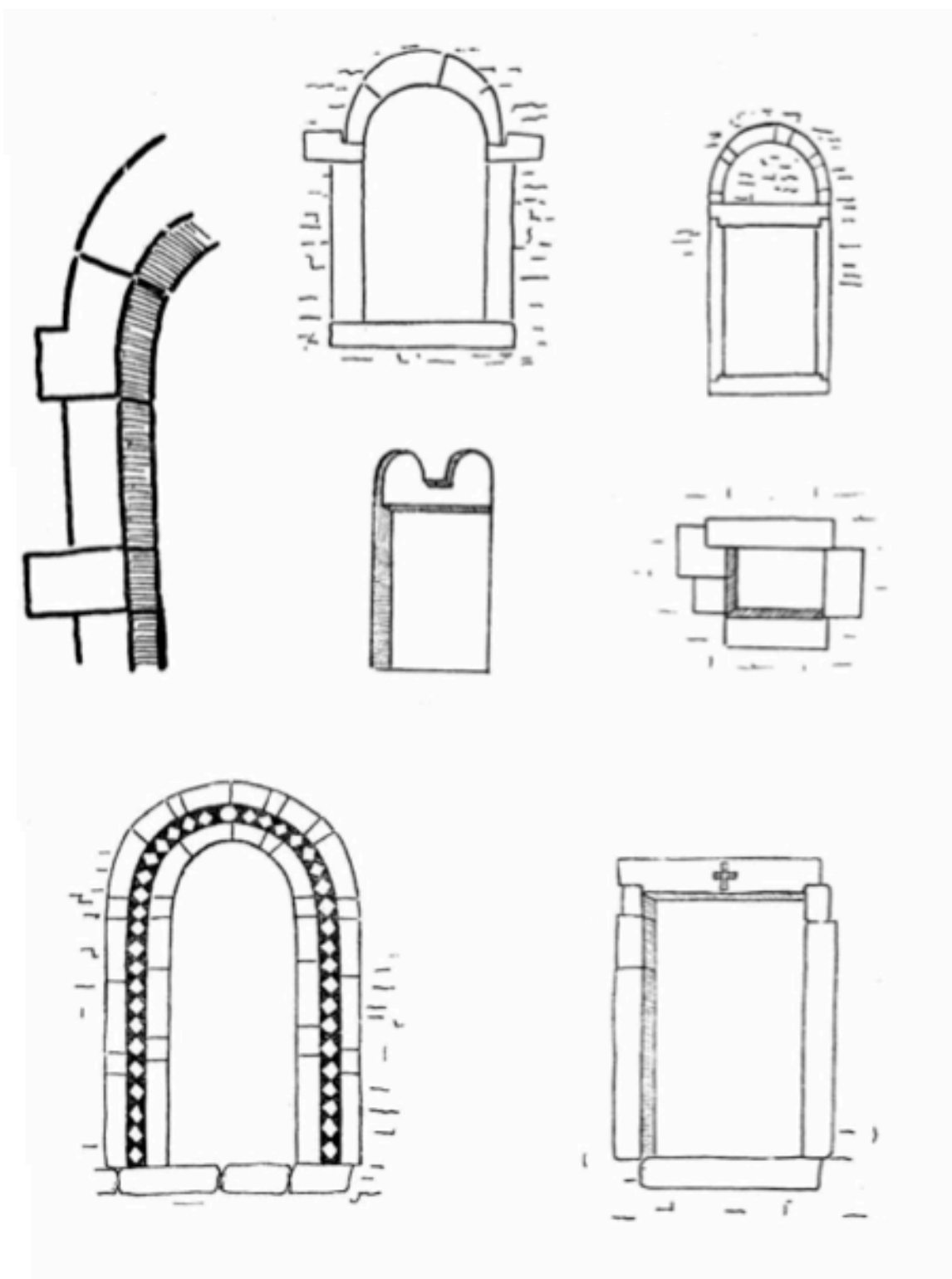

Sl. 1. Položaj srednjovjekovnih kuća u Dioklecijanovoj palači

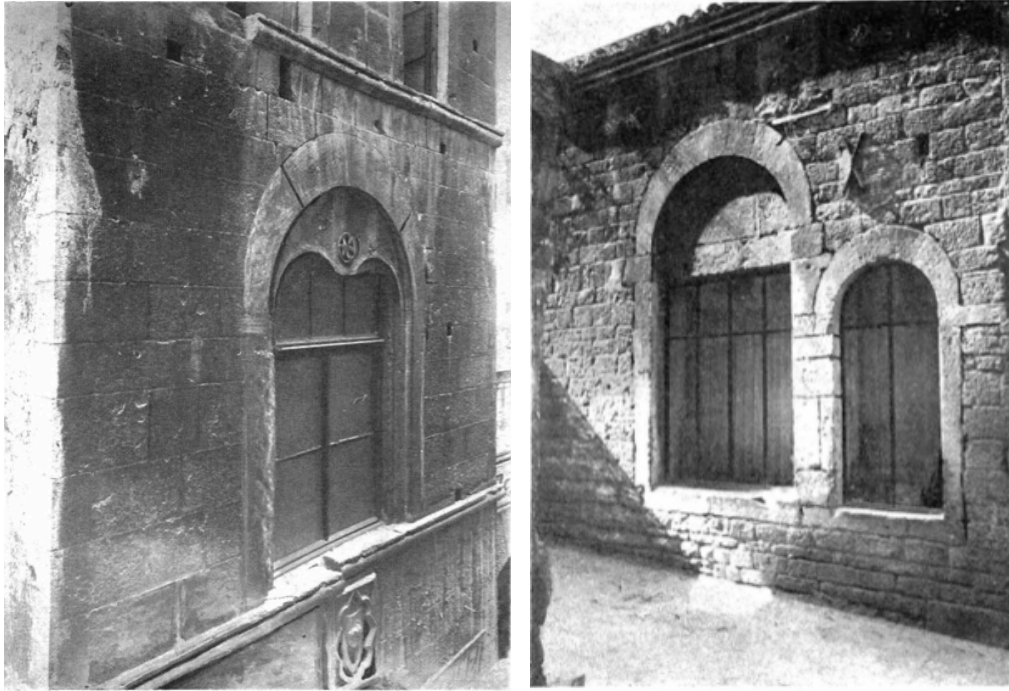

Sl. 2. Primjer tipične uske srednjovjekovne dvokatnice, danas srušena kuća u ulici Ilirske akademije

Sl. 3. Bifora iste kuće u ulici Ilirske akademije, danas u Muzeju grada Splita

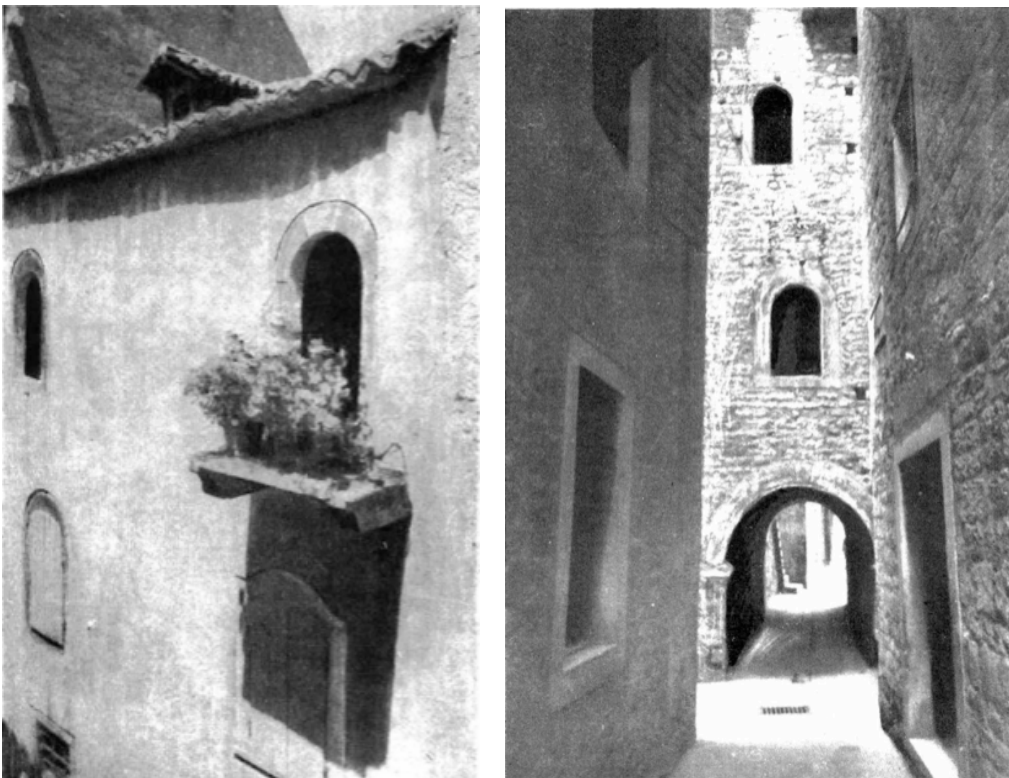

Sl. 4. Tipovi srednjovjekovnih prozora prema C. Fiskoviću

Sl. 5. Primjer dvostrukog prozora, danas srušena kuća u Krešimirovoj ulici

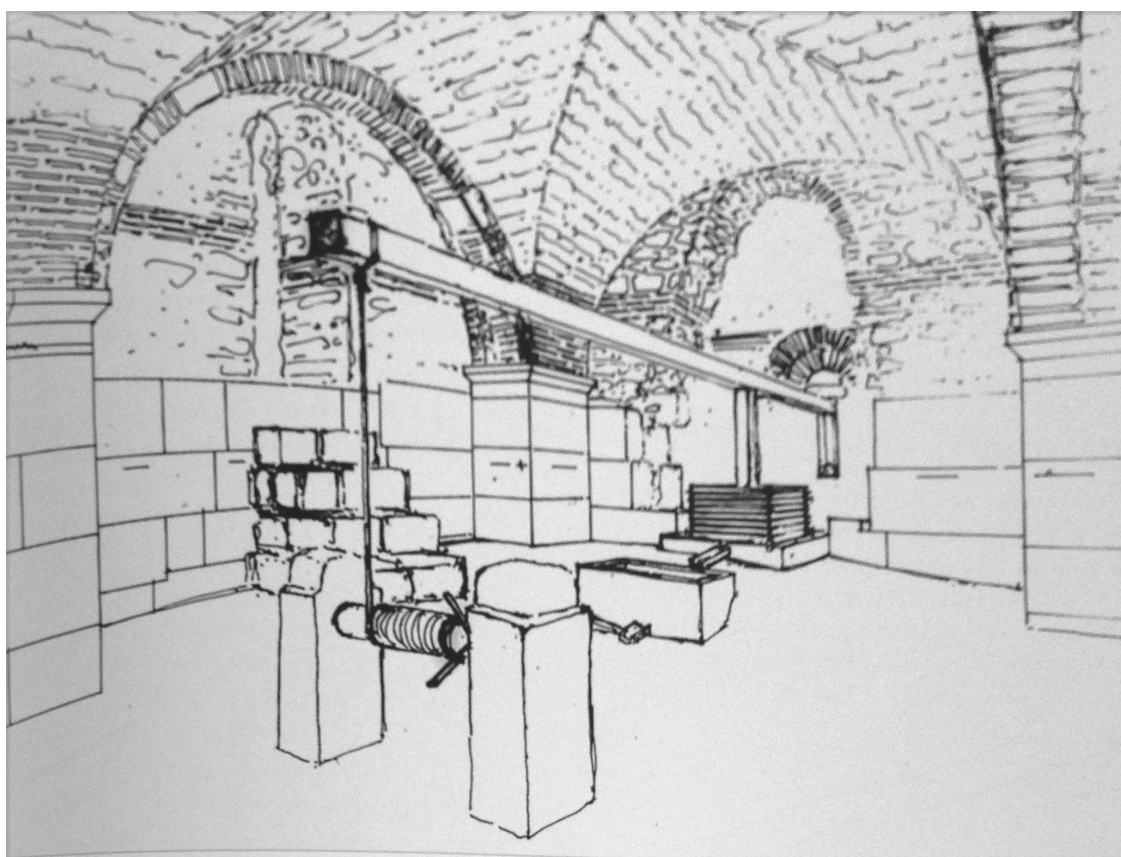
Sl. 6. Primjer *porta del morto*, dio romaničke kuće u crkvi sv. Roka

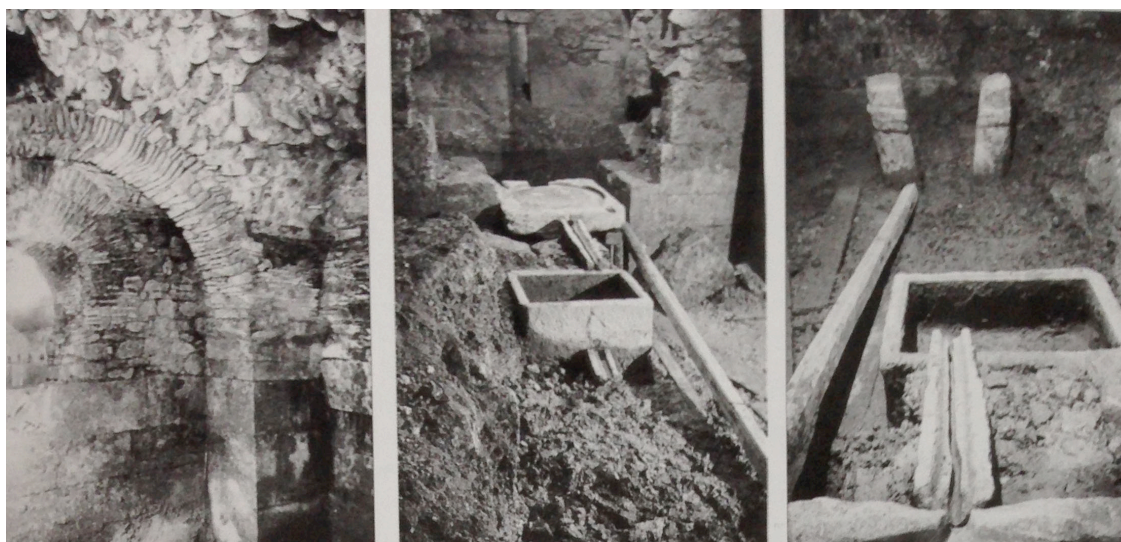
Sl. 7. Primjer balkona za cvijeće na "romaničkoj" kući u Trogiru

Sl. 8. Asimetrični raspored prozora na fasadi kuće u Dominisovoj 22

Sl. 9. Rekonstrukcija turnjačice za masline, prema J. Marasoviću

Sl. 10. Arheološki ostaci turnjačice u Dioklecijanovim substrukcijama

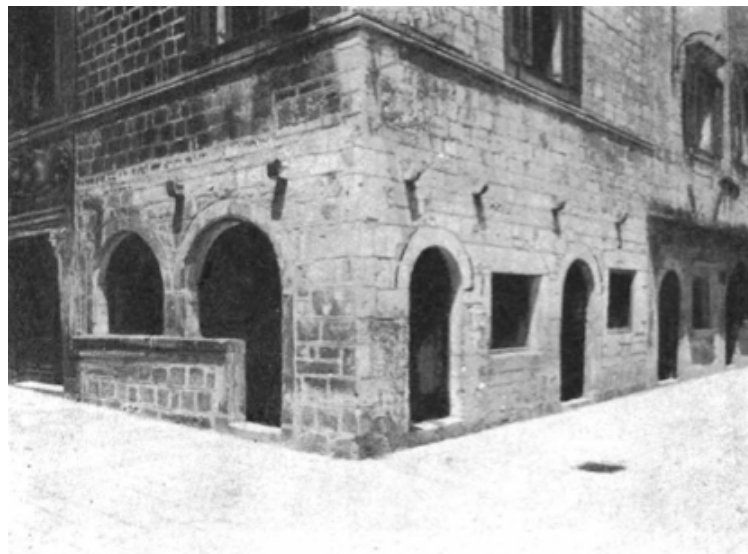
Sl. 11. Srpasta luneta prozora u Splitu, Ulica Vicka Andrića

Sl. 12. Primjer kamenog prstena za rastiranje platna na još neuređenoj fasadi u Splitu

Sl. 13. Primjer kuće u Trogiru koja je predvodila ulicu

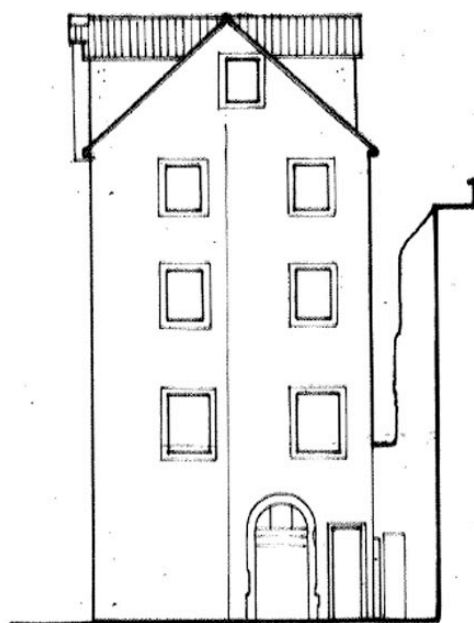
Sl. 14. Primjer dućanskih vrata na koljeno u Trogiru, palača Cipiko

Sl. 15. Primjer točkova za odvod kišnice u Splitu i u Trogiru, u obliku lavlje glave

9. KATALOG

1. *Majstora Jurja 4, kafić Porta*: Višekatnica koja je doživjela mnogo preinaka. Struktura zida sastoji se od duguljastih i nemarnije klesanih kamenih komada, dok je na uglovima ojačana velikim, širokim blokovima. Monumentalni prozori mijenjali su mjesto. Zbog toga danas nije jednostavno odrediti ovu građevinu kao proizvod jednog stila. Od najranije srednjovjekovne gradnje ostao je romanički portal s lunetom. Dovratnici su sastavljeni od manjeg i većeg kamenja. Nad nadvratnikom je srpasti luk složen od užeg i šireg kamenja, dodatno naglašen vrpcom uz rub. U luneti je u plitkom reljefu izveden grb sa štitom koji na sebi ima osmerokraku zvijezdu i vitoroga. Pod grbom se nalaze i inicijali FCG, urezani uz krakove križa. Jedan dovratnik ukazuje na rano korištenje srednjovjekovnih spolija. Na snimku grada moguće je zapaziti ucrtana uska vrata koja se nalaze tik do portala. Ta su vrata danas nestala, no u strukturi zida vidi se razlika.

Sl. 1. Majstora Jurja 4, zapadno pročelje

2. *Majstora Jurja 4, Mosquito bar*: Dvije kuće na istočnoj strani trga braće Vranjanin danas dijele interijer jer su u prošlom stoljeću porušeni razdjelni zidovi. Jedna od njih

zadržala je izgled srednjovjekovne uske trokatnice. Kamenje zidova je duguljasto i nepravilno klesano. Na prvom katu nekada su se vidjeli doprozornici dvaju polukružnih prozora koji su danas rekonstruirani i prezentirani. Jedan ima nešto niži, a drugi nešto viši luk. Uz prozore mogu se vidjeti glomazni poluobli probušeni kameni prstenovi koji su nekoć služili za rastiranje platna. Na četvrtastom prozoru drugoga kata, natprozorniku su odsječeni krajevi na donjem dijelu, a u pragu mu je urezani ranokršćanski križ. Uz ovu kuću može se vidjeti djelomično zazidana kolovaja.

Sl. 2. Majstora Jurja 4, istočno pročelje

3. *Majstora Jurja 6, Kala*: Niska srednjovjekovna kuća koju Cvito Fisković naziva kućom romaničko-gotičkih karakteristika. Zidana je rustičnim duguljastim kamenom, a na svom pročelju ima raznovrsne prozore, među kojima i jedan gotički. Po ostalim elementima kuća pripada tipu uske srednjovjekovne kuće. U prizemlju su do većih četvrtastih vrata, koja danas imaju funkciju ulaza, ostala i starija malena uska polukružno zaključena vrata. Na prvom katu ima dva četvrtasta, a na drugom jedan gotički prozor koji je ukrašen simbolom Bogorodice, slovom M,¹⁹⁶ te pod sljemenom

¹⁹⁶ C. Fisković, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*, 165.

krova još jedan uski mali prozor koji je danas zazidan. Linija pročelja ne prati dosljedno ravninu ulice već je nešto sužava.

Sl. 3. Majstora Jurja, arhitektonski snimak ulice

4. *Majstora Jurja, Sv. Martin*: Cvito Fisković spominje kuću koja se nalazila u sklopu samostana benediktinki. Ta kuća imala je polukružno zaključeni prozor na četvrtom katu i mala vrata srpastog luka u stepeništu prvog kata. Radi se o opisu istočnog vanjskog pročelja kuće u sklopu ženskog dominikanskog samostana koje se nalazi unutar rimskog propugnakula. Kuća je istraživana, obnovljena i prezentirana uz izlaganje srednjovjekovnih ulomaka i uz rekonstrukciju polukružno zaključenih prozora. Visoka i uska četverokatnica iskoristila je obrambene zidove Dioklecijanove palače, a dio stražarske šetnice prenamijenila u balkon. Kroz kuću je vodio prolaz u ranosrednjovjekovnu crkvicu sv. Martina u prolazu nad Zlatnim vratima. Ime titulara, koje se do danas zadržalo, nalazi se i na natpisu na nadvratniku (... *sub onore beati Martinis*). Na oltarnoj ogradi spominju se još i Bogorodica i sv. Grgur papa.¹⁹⁷ Iz natpisa na nadvratniku doznaje se i identificira svećenik (*Presbyter Dominicus*) koji je postavio vrata (*postes*) i pregradne zidove (*limites*). U pisanim dokumentima spominje se samo jedna crkvice sv. Martina 1106. godine. O njezinu značaju govori naziv za čitavu gradsku četvrt: *contrata* sv. Martina u Statutu grada Splita iz 1312. godine. Stambena kuća je u interijeru potkrovlja zadržala izvorni fasadni zid građen rustičnim načinom zidanja. Na tom zidu ostala su vrata s polukružnim zaključkom i jednim masivnim nadvratnikom zasječenih krajeva. Lijevo od vrata nalazi se manja, zazidana i oštećena bifora s polukružnim lukovima.

¹⁹⁷ T. Marasović, *Dalmatia Praeromanica*, 317.

Sl. 4. Unutrašnja fasada, ženski dominikanski samostan uz crkvicu sv. Martina

Sačuvan je još jedan srednjovjekovni prozor pravokutnog oblika, sastavljen od zidanih doprozornika i natprozornika koji ima urezani križ i ispresijecane polukrugove u plitkom reljefu.

5. Kuća na uglu Ulice Majstora Jurja i Dioklecijanove, kinoteka Zlatna vrata: Uska je trokatnica u 19. stoljeću pretvorena u četverokatnicu. Građena je obrađenim klesancima duguljasta oblika. Danas joj je izgled izmijenjen rekonstrukcijama. U prizemlju su vidljiva velika ulazna vrata, nešto snižena u 19. stoljeću. Dovratnici su dugim kamenom spojeni s okolnim zidom. U sjevernom dijelu, kuća je nadsvodila prolaz koji spaja Dioklecijanovu i Ulicu Majstora Jurja. Kako bi što manje smetao prometu, jedan brid prolaza je odsječen, a na na tom bridu mogu se vidjeti urezani simboli križa. Prolaz je zaključen lukom srpasta oblika, a podržan konzolom poluobla profila. Pod njegovim svodom, zidanim pločastim kamenom, nalaze se i manja vrata sa srpastim lukom koji drže široki, masivni dovratnici, vjerojatno rimske spolije.

Sl. 5. Stepenice ženskog dominikanskog samostana; svod prolaza; kuća na uglu Ulice Majstora Jurja i Dioklecijanove – kinoteka *Zlatna vrata*, istočno pročelje

Pročelje prvog kata ove kuće omeđeno je vijencem trbušasta profila, a nad njim se nalazio jedan plošni romanički prozor s lukom.¹⁹⁸ Današnja rekonstrukcija prezentira još tri slična prozora na prvom katu.

Nešto dekorativnije obrađen je vijenac drugog kata palače. Pod razvijenim profilom, u dva reda nižu se ljske. Nad vijencem je središnji dvojni prozor, uokviren šiljastim zabatom s lukom. Njegove dekorativne konzole držali su stupići koji su također rekonstruirani u posljednjoj obnovi. Danas je na tom mjestu rekonstruirana bifora. U samom trokutnom zabatu krova uski je prozor potkrovlja.¹⁹⁹

Unutrašnjost ove kuće je preinačena, ipak, važno je spomenuti dugu prostoriju u prizemlju koja još ima svod sačinjen od sedre. Kolovajom je bila odvojena od susjedne. U njoj od 1925. godine djeluje Centar za kulturu i cjeloživotno obrazovanje *Zlatna vrata*, a od 1964. godine u njemu je smještena kino-dvorana.

6. Nekadašnja Ilirska, danas Ulica Vicka Andrića: U nekadašnjoj Ilirskoj ulici nalazi se dvokatnica koja se smjestila na prolazu preko Pretorijanske ulice. Zidana je duguljastim nemarno klesanim kamenom, a natkrita jednokrlnim krovom koji je obrubljen pločicama. Svod prolaza nad Pretorijanskom ulicom građen je od ploča i obrubljen srpastim lukom. Cvito Fisković spominje četvrtasta vrata koja omogućuju izlaz na Pretorijansku ulicu, te četiri prozora od kojih je jedan oblikovan četvrtasto, dva imaju polukružnu lunetu, a posljednji ima srpastu lunetu.

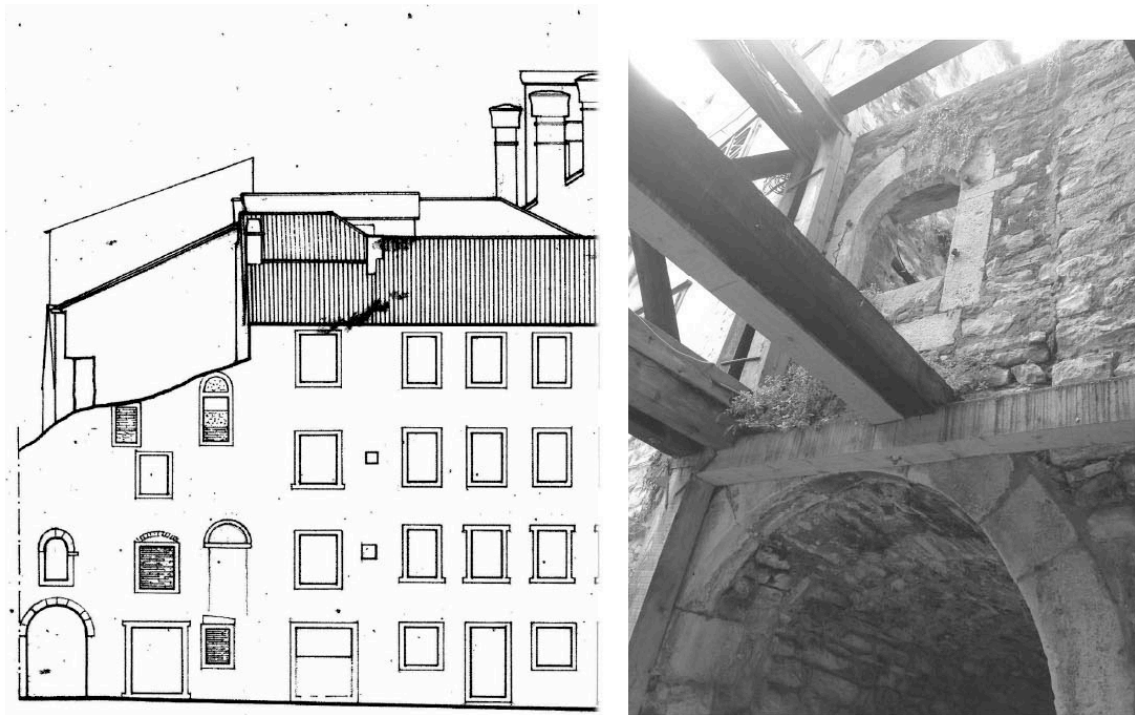
Danas se na naličju zida mogu vidjeti dvije srpaste lunete od pravilnih klesanaca na mjestima gdje su se prije nalazili prozori. Najveća luneta, koju spominje i Cvito Fisković, postavljena je nad prizemljem. Jasno je vidljivo da je na mjestu gdje je prije bio otvor struktura zida nešto drugačija. Možda se radi o vratima koja su mogla voditi direktno na prvi kat, a ne samo o povećem prozoru.

Svod nad prolazom kroz Pretorijansku ulicu nešto se razlikuje, dok je s prednje strane postavljen još jedan dobro obrađen prozor s polukružnim zaključkom.

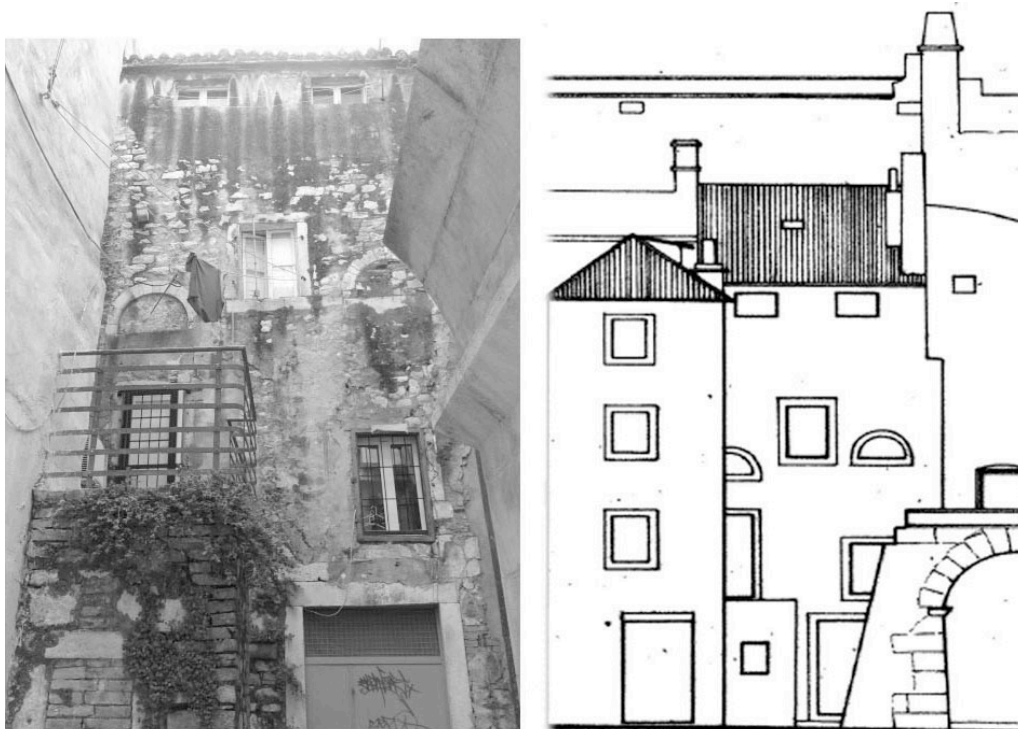
¹⁹⁸ C. Fisković, *isto*, 165.

¹⁹⁹ C. Fisković, *isto*, 165.

Sl. 6. Kuća u Ulici Vicka Andrića, sjeverno pročelje

7. Pretorijanska ulica 7 i 8: Kuća, zidana nepravilno klesanim kamenom, u strukturi zida ima dvije lunete koje Cvito Fisković karakterizira kao predromaničke.

Sl. 7. Kuća uz vanjski zid Dioklecijanove palače, Pretorijanska ulica, zapadno pročelje

Kuća ima i vrata kojima je nadvratnik otkinut u donjem dijelu. U svom opisu Cvito Fisković spominje i dvije poluoble ili trbušaste konzole, manju i veću. Kuća se naslonila na istočni zid Dioklecijanove palače i iskoristila ga kao pročelje te na njemu otvorila prozore prema potrebi i rasporedu unutrašnjih prostora. S vanjske strane, prozori i stara struktura zida još se mogu vidjeti, iako su vanjski prozori danas svi četvrtastog oblika.

U istoj ulici, odmah do ove kuće, nalazi se kuća koja ima vrata s nadvratnikom – spolijom, koji je stepenasto profiliran, a prekinut je s dva ranokršćanska križa.

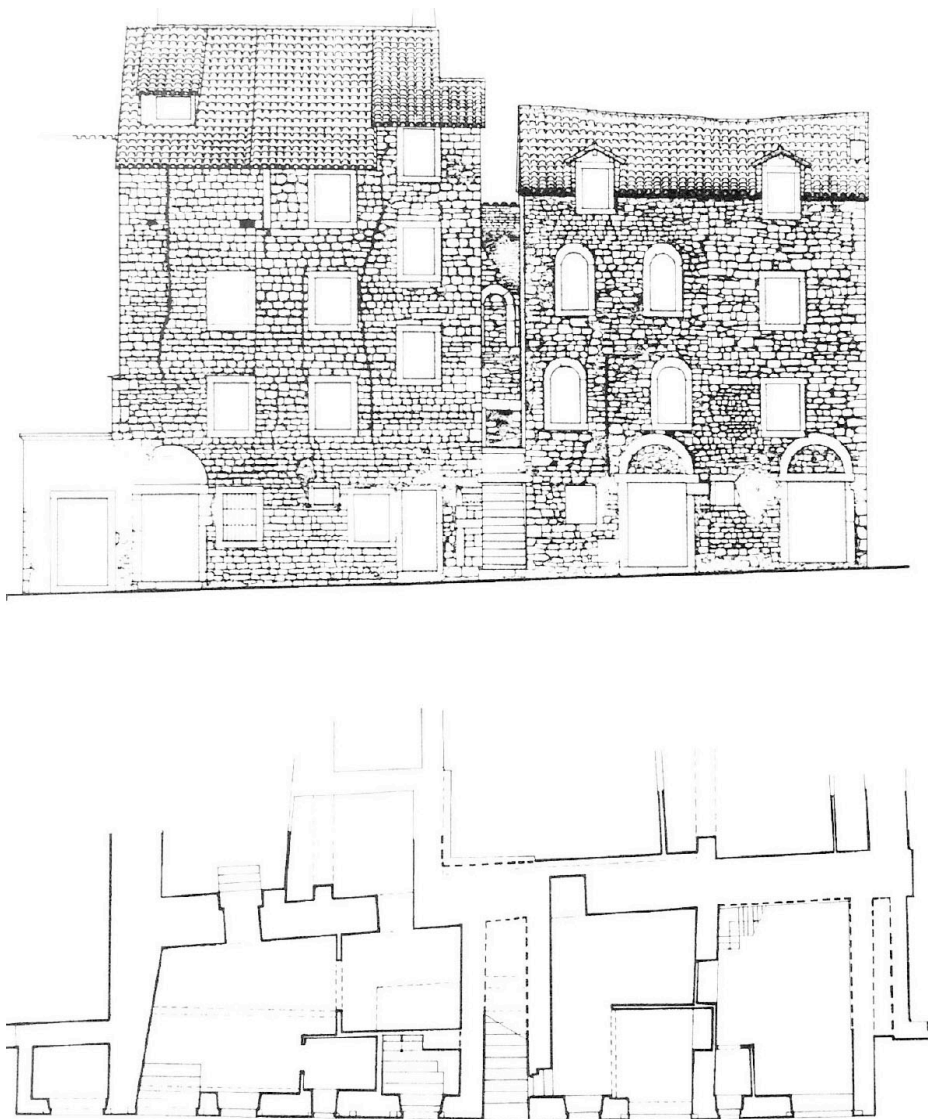
8. *Kuća na prolazu u Papalićevoj ulici*: Romaničko-gotička kuća koja nadsvodi prolaz u Papalićevoj ulici zidana je nepravilnim klesanim kamenjem.

Sl. 8. Kuća na prolazu Papalićeve ulice

U prizemlju u Pretorijanskoj ulici, desno od nadsvođenog prolaza, stoje vrata srpasta luka. Brid prolaza jako je ukošen kako bi se što više prilagodio prometu. Na prvom katu nalazi se jedan prozor s polukružnim završetkom, ostali otvori su izrazito gotičkih karakteristika, a Cvito Fisković navodi da je ostalo pregrađivano u 19. stoljeću.

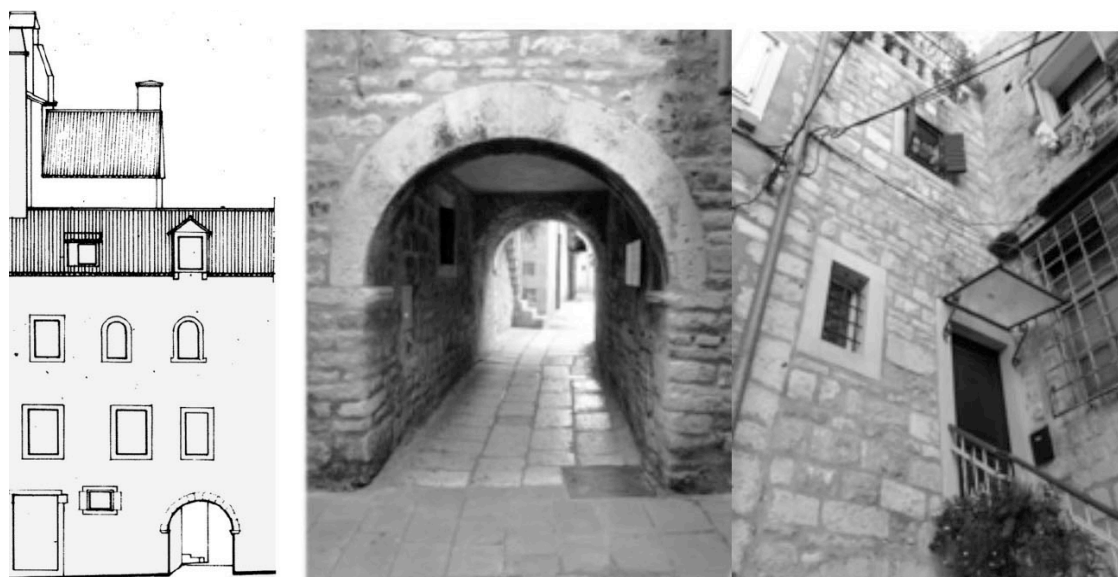
9. *Kuće u Ulici Julija Nepota*: Dvije kuće u Ulici Julija Nepota dijele maleno usko stubište koje je izgrađeno na mjestu kolovaje. Nad stubištem je otvoren polukružno zaključen prozor. Takva situacija možda definira mijenjanje kolovaje u vremenskom periodu romanike.

Sl. 9. Arhitektonski nacrt i tlocrt kuća u Nepotovoj ulici

U tlocrtima se može naslutiti da su te dvije kuće iskoristile antičke temelje neke do danas nedefinirane antičke građevine u sjeveroistočnom kvadrantu Dioklecijanove palače. Naličje kuća pokazuje da su godinama pregrađivane te da su im godinama mijenjani prozori. Južna, nekoć sastavljena od dvije, ima četvrtaste prozore novijeg datuma, ona sjeverna čak dvoja velika vrata s polukružnim lunetama, četiri polukružno zaključena prozora, dva veća pravokutna i dva manja otvora.

10. *Dominisova 22*: Dokumentacija o prvim graditeljima ove kuće nije poznata, stoga se danas u gradskom zapisniku kuća vodi pod imenom današnjih vlasnika, obitelji Bužančić. Iz tlocrta prizemlja jasno je vidljivo da je struktura legla na antički sloj masivnog portika uz rub sjeveroistočne zgrade, koristeći za svoje temelje baze rimskih četvrtastih pilona koji su nosili arhivolte. Do ulaza u kuću vode stepenice, smještajući tako glavni ulaz na prvi kat kuće, dok je prizemlje imalo vlastiti ulaz sa ulice – dekuman. Širinom prvog kata kuće raspoređeni su nešto širi pravokutni i polukružni prozori.

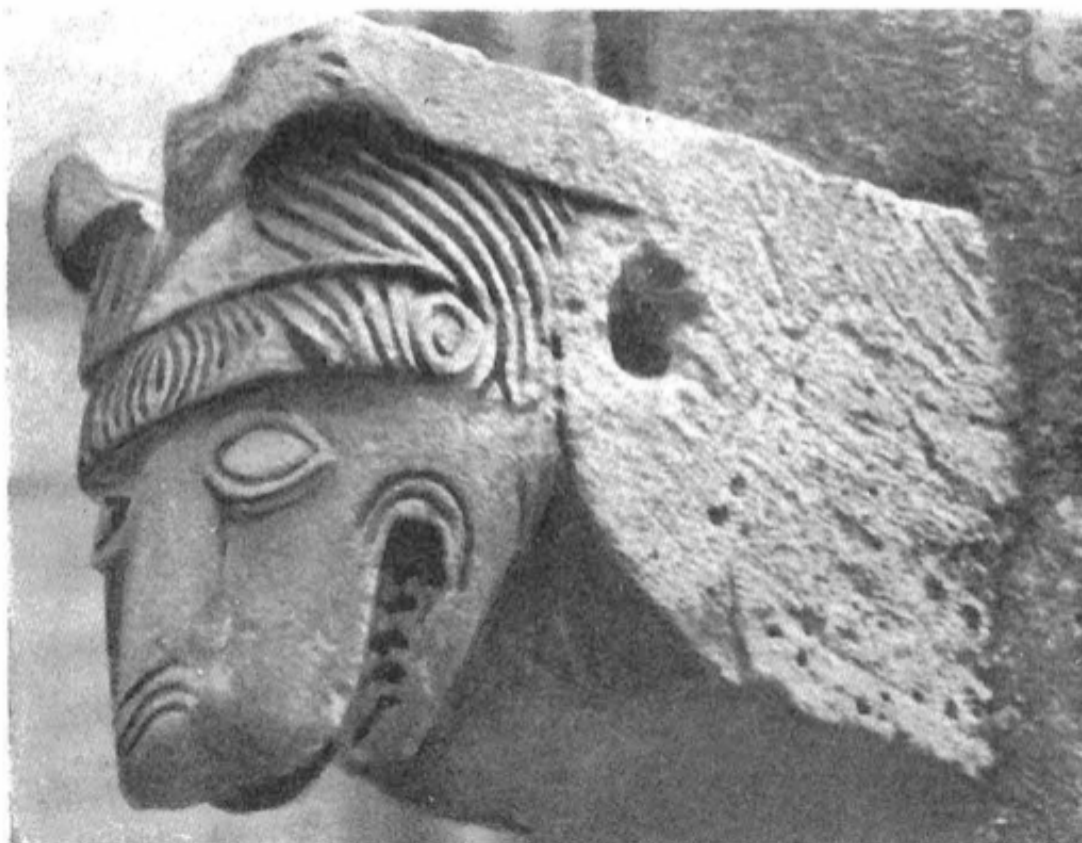
Sl. 10. Dominisova 22; prolaz u Dioklecijanovoj ulici; zapadno pročelje

Dva kata ove kuće sagrađena su nad svodom ispod kojega srednjovjekovni prolaz vodi iz Dominisove prema Papalićevoj ulici. Svod ima luk srpastog oblika, sastavljen od užeg i šireg kamenja, a uporište mu je obla profilirana menzola. Uzimajući u obzir

širinu čitave kuće i nejednake prozore, moguće je zaključiti da je imala po dvije sobe na svakom katu i stubište. Samim time uklapa se u opis tipične srednjovjekovne kuće. Cvito Fisković je spominje kao jedinstveni primjer potpuno očuvane romaničke fasade, no njegove opservacije bile su zabilježene prije nego što je istraživanje ove kuće započelo. Danas se na prvom katu mogu vidjeti renesansni pravokutni prozori.

Sačuvana su tri rana prozora polukružna luka od kojih je jednome otkinut prag (da bi ušao doprozornik). Današnji izgled kuće produkt je suvremene konzervatorske obnove iz kasnih 90-tih godina, koja je na mjestu nejasno i pretjerano pregrađene pečenjarnice po imenu "Sarajka" pokazala moguću rekonstrukciju srednjovjekovnog stanovanja. Zatvoren je i skriven veliki dimnjak, a prezentirana je jedna niša u unutrašnjosti. Zamijenjene su stropne grede, vraćene konzole koje nose repliku oslikanog srednjovjekovnog stropa izvedenog po uzoru na strop palače Grisogono. Potkrovlje ima izlaz na malenu terasu s koje se vidi sačuvana kolovaja uz susjednu kuću sa istočne strane. Način na koji kuća prelazi preko komunikacije zaintrigirala je istraživače. Smatrali su da je urbanistički zanimljivo da se Papalićeva ulica do koje vodi prolaz paralelno proteže uz glavnu os carda. Upravo takav raspored u rimskom vojnom logoru bio je uobičajen, a ulica koja je paralelno vodila uz cardo nazivala se via Quintana. U arheološkim istraživanjima Cvito Fisković nije pronašao niti jedan dokaz koji bi potvrdio ovu ulicu kao antičku. Njegov je zaključak da se radi o ranoj srednjovjekovnoj komunikaciji. U prilog toj tvrdnji moglo bi ići i nekoliko predromaničkih fragmenata koji su uzidani u sam zid prolaza: fragment jednostavnog uklesanog križa i profilirani komad neke plastike. S obzirom na njihov kontekst nalaženja, nije moguće egzaktno utvrditi kojoj su građevini pripadali, međutim određuju zid prolaza terminom *ante quem non*.

11. *Papalićeva ulica, galerija uz Muzej grada Splita*: Stilizirana lavlja glava, nekadašnja konzola koja je možda podržavala neki slijepi luk, uzidana je kao spolija u kuću od koje nije ostalo mnogo srednjovjekovnih ostataka. Struktura zida ove kuće je promijenjena, otvori su proširivani, a poput vanjštine, obnovljena joj je i unutrašnjost. Kuća se nalazi tik do Papalićeve palače, današnjeg Muzeja grada Splita.

Sl. 11. Stilizirana lavlja glava, Dioklecijanova ulica

12. *Kuća na Carrarinoj poljani, Muzej grada Splita*: Kuća koja se i danas nalazi u sklopu Muzeja grada Splita kao sjeverozapadna jedinica muzejskog kompleksa, svojim je sjevernim pročeljem okrenuta prema Carrarinoj poljani. Od 1980. godine ubrojena je među ranosrednjovjekovne kuće grada Splita, a od 1992. godine nalazi se u sklopu muzeja, pa je tako njezino sjeverno pročelje objavljeno i u Muzejskom vodiču iz 2003. godine.²⁰⁰ Kuća na Carrarinoj poljani sačuvana je u svom vanjskom izgledu sve do krova, ali s mnogo obnovljenih dijelova. Mijenjani su i proširivani prozorski otvori i vrata, dok se pod hrptom krova još može vidjeti uski prozorčić kuhinjsice u potkrovlju. Vanjska širina kuće je 4, a dubina 5,30 metara, dok visina do zabata krova iznosi 9,60 metara.²⁰¹ Zidovi su joj sagrađeni od grubo klesanog kamena različitih veličina, a postavljeni su u nepravilnim redovima. Kuća je zadržala svoj krov od kamenih ploča. Prizemlju se danas prilazi vratima ispod stubišta koje vodi na prvi kat, ujedno glavni ulaz u kuću. Čini se da je sa istočne strane imala slična takva

²⁰⁰ T. Marasović je, prema istraživanju Mirjane Marasović, uvrštava i objavljuje u svom katalogu iz 1994., 257; E. Šarić, *Vodič – Muzej grada Splita*, 2003., Split, 14.

²⁰¹ T. Marasović, *isto*, 313.

vrata sa stubištem nad kojima se vidi polukružni rasteretni luk pa se stoga može zaključiti da su ta istočna vrata ujedno bila i najraniji glavni ulaz u kuću prije prvih promjena njezine vanjštine. Na drugom katu mogu se vidjeti dva veća pravokutna prozora od kojih je onaj na zapadnoj strani tipičniji budući da ima doprozornike koji zasijecaju u natprozornik. Na drugi kat vodilo je unutrašnje stubište koje je, poput čitave konstrukcije, bilo građeno od drveta.

Sl. 12. Kuća na Carrarinoj poljani, Muzej grada Splita

Izgradnju ove romaničke kuće Tomislav Marasović smješta u 9. stoljeće i naglašava da je kuća iskoristila prostor sjeveroistočne, do danas nedefinirane zgrade Dioklecijanove palače. Srednjovjekovna stambena kuća je kao svoje začelje iskoristila ostatke zida antičkih ostataka.²⁰²

13. *Dioklecijanova ulica, kuća Dragišić (de Caris)*: Kuća je zidana duguljastim kamenjem. U trokutnom je zabatu krova prozor srpasta luka ukrašen uglačanom vrpcom. Na pragu su rupe sa strane za odvod vode. Ova kuća je neobična i ponešto se razlikuje od tipične srednjovjekovne kuće. Ona je nekoć bila trokatnica pravilnog tlocrta, a danas je dio stambenog sklopa s nešto većim prozorskim otvorima i vratima. Na istočnoj strani, u uskoj uličici, nalazi joj se još jedan ulaz koji je čitav sastavljen od komada vjerojatno nekih starijih nadvratnika i dovratnika. Širina prozora i vrata, njihov vertikalni smještaj te rustikom istaknuti portal u prizemlju govore o njezinoj obnovi u kasnijim stoljećima.

---

²⁰² T. Marasović, *isto*, 314.

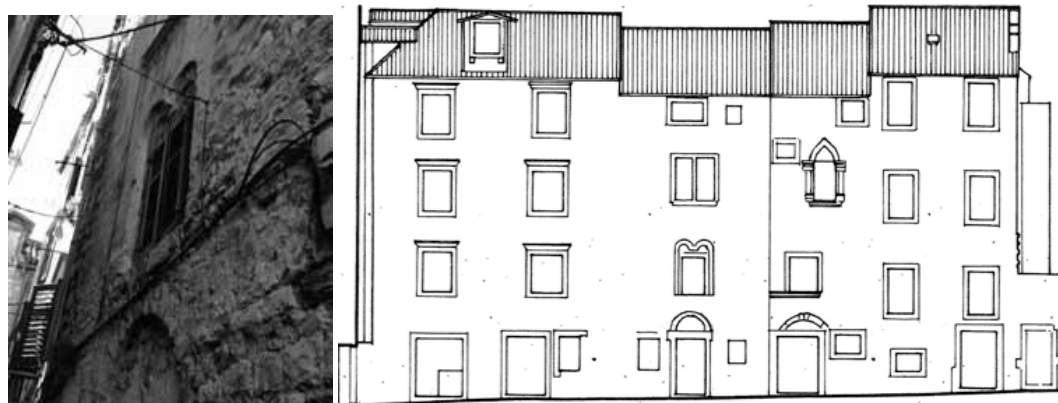

14. *Dioklecijanova ulica*: Nad stubištem između bočnih fasada dviju kuća nalazi se prozor sa srpastim lukom. Nešto niže u ulici može se vidjeti još jedan polukružno zaključeni prozor iste srednjovjekovne kuće. Kuća je sada ukomponirana u unutrašnjost bloka pa je stoga vrlo nepristupačna za promatranje.

Sl. 13. Detalj prozora, zapadno pročelje kuće Dragišić (de Caris); arhitektonski snimak Dioklecijanove ulice

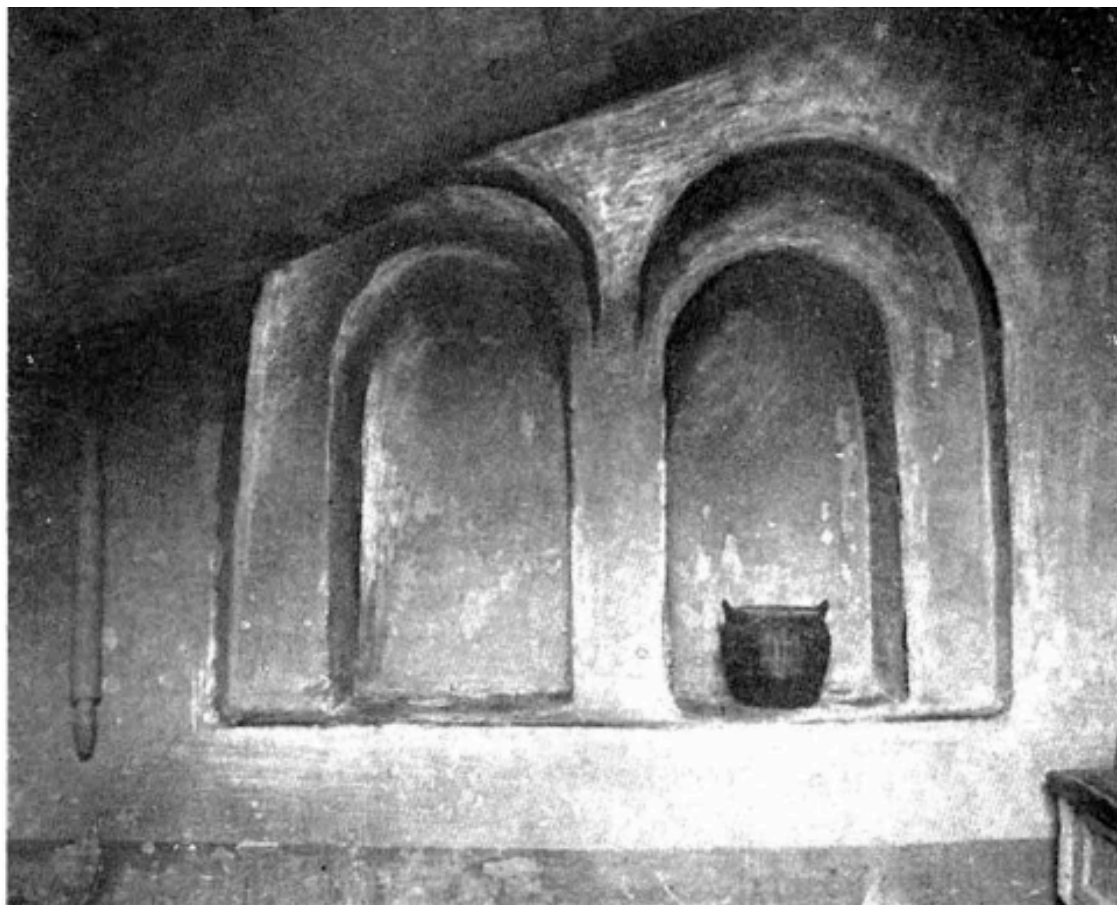
15. *Rodrigina ulica 3*: Uska dvokatnica poznata je kao Kuća sred Geta. Danas je dio čitavog stambenog bloka koji počiva na zapadnom zidu Palače. T. Marasović ju je opisao i uvrstio među prve ranosrednjovjekovne kuće u Splitu. Na ovom primjeru jasno je vidljivo da je prva kuća iskoristila antičke prostorije vezane uz obrambeni zid Palače, prenamijenila ih te izgradila novo istočno pročelje. Izvornoj fazi pripadaju tlocrtni gabariti kuće koji se poklapaju s antičkim temeljima, a iznose: 5,70 i 3,80 m. Današnja visina do sljemena krova joj je 10,50 metara.²⁰³

²⁰³ T. Marasović, *isto*, 316.

Sl. 14. Detalj – bifora u Rodriginoj ulici i detalj – arhitektonski snimak, Rodrigina 3

Zidana je nepravilnim kamenom koji ponegdje viri pod novijom žbukom. Ulazna vrata u prizemlju zadržala su samo lunetu od radijalno postavljenih priklesanih komada i glomazni nadvratnik otkinutih uglova. Nad njima je prozor četvrtastog oblika istaknut okvirom u žbuci. On oblikuje dva slijepa viseća luka. Takav okvir bifore sasvim je ožbukana, zbog čega ne daje uvid u način njezine konstrukcije. U unutrašnjosti je u uglu prizemlja, prvog i drugog kata izbočena ploha a u njoj polukružna udubina. U potkrovlju je u zidu udubljena polukružna udubina dvostruka okvira i dvojna niša, koja ima dvije polukružne udubine, zajednički uokvirene slijepim visećim lukovima. Prozor prvog kata ima također iznutra dva viseća slijepa luka. Konzole koje drže drvenu gredu poda imaju polukružni oblik promijenjen pri vrhu.²⁰⁴

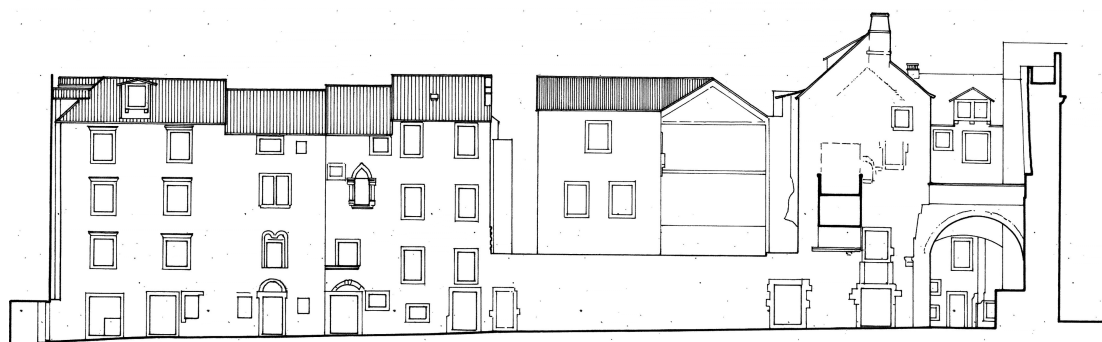
Sl. 15. Detalj, dvojni prozor, Rodrigina 3

---

²⁰⁴ C. Fisković, *isto*, 166.

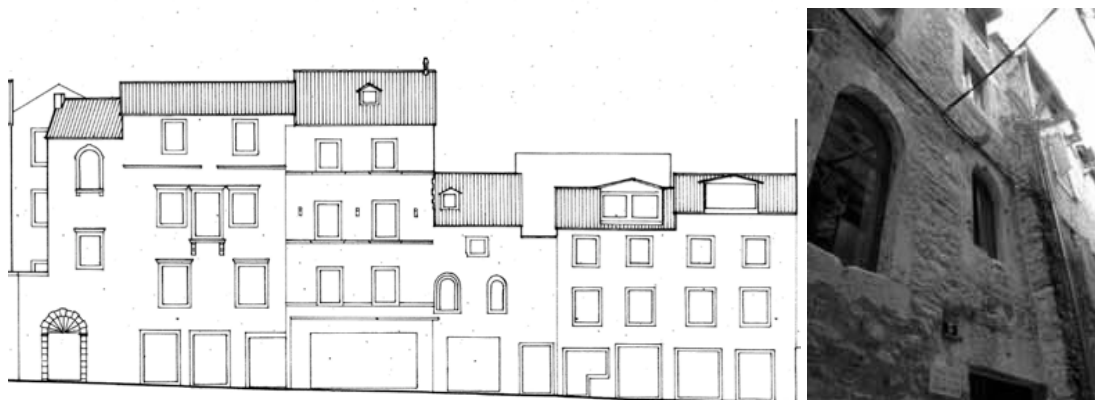
16. *Rodrigina ulica*: U zbijenom prostoru između dviju kuća, Cvito Fisković je obratio pozornost i na ostatak zida i kompliciranu pregrađenu situaciju u kojoj se našla srednjovjekovna kuća. Danas je kuća uklopljena u blok no još se može vidjeti srpasti luk pod rimskim ostacima Dioklecijanove palače. Kamen luka je uži i širi te naglašen tankom vrpcom na rubovima.

17. *Rodrigina ulica*: U istoj ulici, Cvito Fisković je detaljno opisao kuću koja ima prozor sa srpastim lukom na prvom katu, dok se u zidu još mogla vidjeti uzidana ženska kamena glava. Kuća je jednim dijelom prešla preko ulice. Danas nije sačuvana. Vidljiv je dio gdje je nadsvodila ulicu i nekoliko fragmenata starije gradnje.

Sl. 16. Arhitektonski snimak čitave Rodrigine ulice

18. *Bajamontijeva 5*: Zidovi ove kuće zidani su loše klesanim duguljastim kamenom. U prizemlju se nalaze ravna vrata i široki nadvratnik. Sačuvana su i dva visoka prozora prvoga kata s lukom. Oni ne slijede vertikalnu os svojim rasporedom, pa je moguće da je jedan služio da osvijetli stepenište. Jedan od prozora ima dva vodoravna spojna kamena pri vrhu dovratnika, tako su istodobno obuhvaćeni srpasti luk i zid. Iznad prozora su dvije konzole. U drugom katu je prozor četvrtastog oblika i sastavljenih dovratnika. Kamen mu je oivičen vrpcom kao i kod ostalih otvora. U pregrađenoj unutrašnjosti, pod gredama pada su kamene konzole, u prizemlju jednostavno profilirane, a na prvom katu podvostručene.

Sl. 17. Arhitektonski snimak Bajamontijeve ulice i detalj pročelja

19. *Lav*: Točak za odvod kišnice u obliku stilizirane lavlje glave uzidan je u rimski luk koji se uzdiže nad Bajamontijevom ulicom. Vjerojatno je pripadao terasi neke romaničke kuće, koja se prostirala u širini tog luka, no danas nije sačuvana.

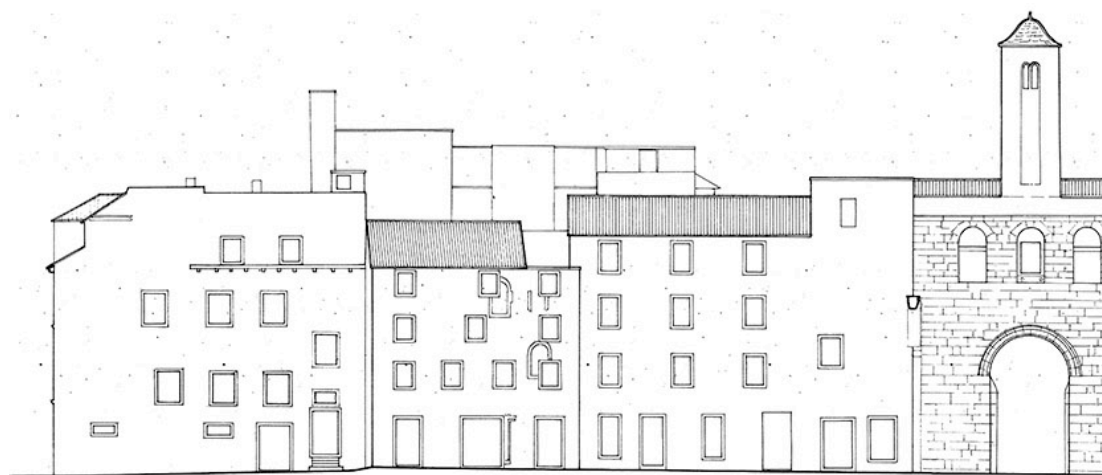

Sl. 18. Kameni točak u obliku lavlje glave; detalj pročelja s lunetom, Bajamontijeva

20. *Bajamontijeva ulica*: Romaničko-gotička četverokatnica, zidana nepravilno klesanim kamenom. Prizemlje nije ožbukano pa se struktura kamenja može vidjeti, za razliku od katova koji imaju nešto novije stilske karakteristike, sudeći po obliku prozorskih otvora. Uglovi su joj učvršćeni jačim kamenom. Vrata su proširena, a ostala je samo luneta s okruglim ukrasom u sredini. Na prvom katu može se vidjeti uzidani grb s lavom koji se propinje, griva mu je još romanički stilizirana, ali vjerojatno potječe, kao i obližnji prozori, iz ranije gotike. Na četvrtom su katu ostala

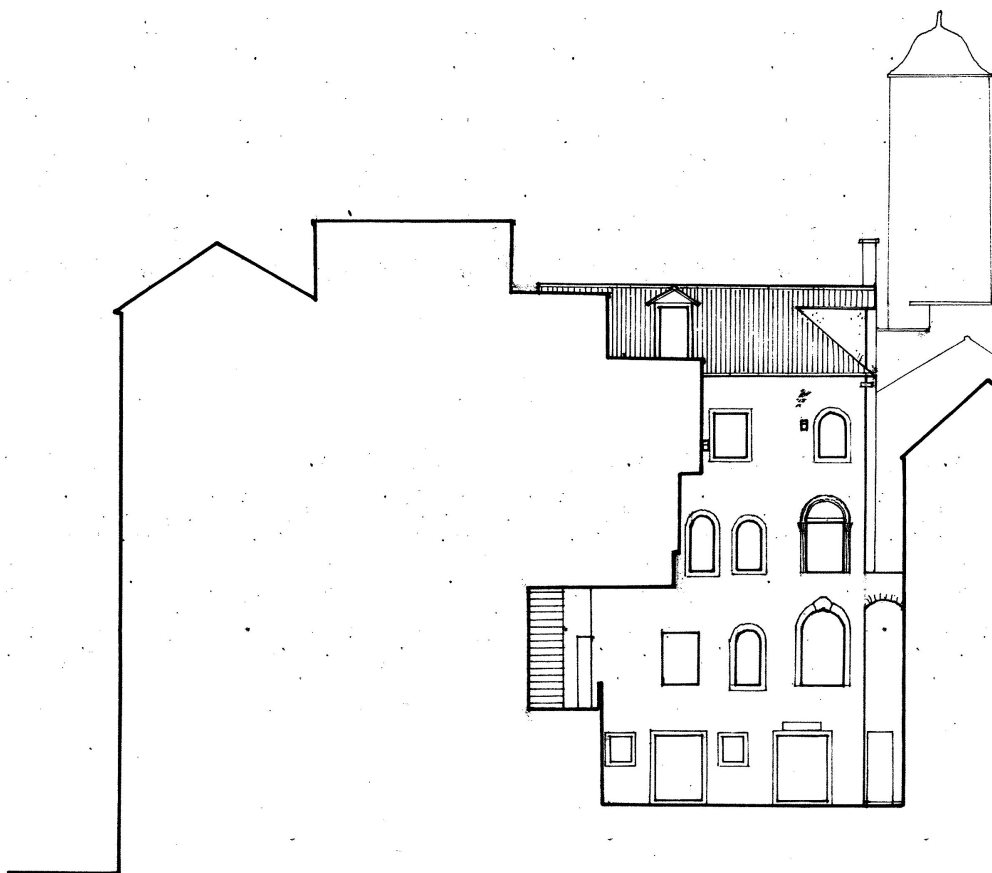
dva romanička prozora srpasta luka. Dvije ukrašene visoke konzole drže ploču pod prozorom koji je kasnije nestao.

21. *Grabovčeva širina, restoran Jupiter*: Danas trokatnica, a nekada dvokatnica, potpuno je vanjštinom preinačena. Strukura zida joj je zadržala nepravilno duguljasto kamenje. Na plaštu zida mogu se vidjeti zazidani polukružno zaključeni prozori. Dva takva prozora potpuno su vidljiva, dok je treći ostao u tragovima. Ugao prizemlja je uklonjen, iznad njega je trag prozora. Na južnom zidu nalaze se dva kamena prstena s povinutim listom, prema mišljenju Cvite Fiskovića – tipični romanički elementi.

Sl. 19. Arhitektonski snimak, Grabovčeva širina

22. *Buvinina*: Trokatnica s romaničkim, gotičkim i renesansnim obilježjima. U prizemlju su joj vrata za koja Cvito Fisković spominje da su mogla imati lunetu iako je danas nije moguće vidjeti. Na prvom i trećem katu je po jedan, a na drugom dva romanička prozora srpastog luka i plošnog okvira. Kameni prsten uz prozor mogao bi biti romanički. U kuću je uzidan, vjerojatno kasnije, reljef orla. Na širokom gotičkom prozoru u vrhu luka nalazi se Kristov monogram: IHS. Unutrašnjost je preinačena, ostao je samo plitki, slijepi luk nad otvorom romaničkog prozora na prvom katu.

Sl. 20. Arhitektonski snimak kuće u Buvininoj ulici

23. *Kraj Ivana Krstitelja 7*: Neposredno do Hrama, sagrađena je dvokatnica koja je svojim položajem zahvatila i dio podnice hrama. Do danas je sačuvan kameni blok s lukom koji se izvorno nalazio iznad ulaza u kuću koja datira iz 7./8. stoljeća. Tako zaključuje T. Marasović, posebno koristeći se slikom F. Cassasa iz 1783.²⁰⁵ Kasnije je u 19. stoljeću izgrađena nova kuća kojoj je od izvornog rasporeda ostao samo blok s lunetom.²⁰⁶

²⁰⁵ T. Marasović, *isto*, 283; Karaman istu ploču datira u 7. i 8. st. i uvrštava u najstarije splitske srednjovjekovne spomenike. G. Nikšić u istoj ploči prepoznaje ciborij glavnog oltara katedrale, *Obnova prezbitarija katedrale sv. Dujma u doba Tome Arhidakona, Toma Arhidakon i njegovo doba*, 256-267.

²⁰⁶ T. Marasović, *isto*, 283.

24. *Kraj Ivana Krstitelja*: Kuća ima glavnu fasadu zidanu od pravilno klesanog kamena. Ulazna vrata imaju lunetu s križem zaobljenih krajeva u profiliranom krugu. Do većih vrata nalaze se i manja, sa srpastom lunetom. U prvom su katu tri prozora srpasta luka, plošna okvira, a pod njima su ostaci dvaju ranijih. Uz glavna vrata vide se dućanska vrata na koljeno. Istočni zid je zidan lošije klesanim komadima. Na katu se vidi gajfum koji je u nekom razdoblju možda korišten kao ormar.²⁰⁷ U kamenom su okviru žljebovi za dvije police. Na prvom je katu, pod gajfunom, uski prozor s lukom užim od doprozornika. Na drugom katu je kameni romanički balkon.²⁰⁸ Njegovu malu ploču drže dvije čvrste konzole razvijena profila.

Sl. 21. Kuće u ulici Kraj Ivana Krstitelja

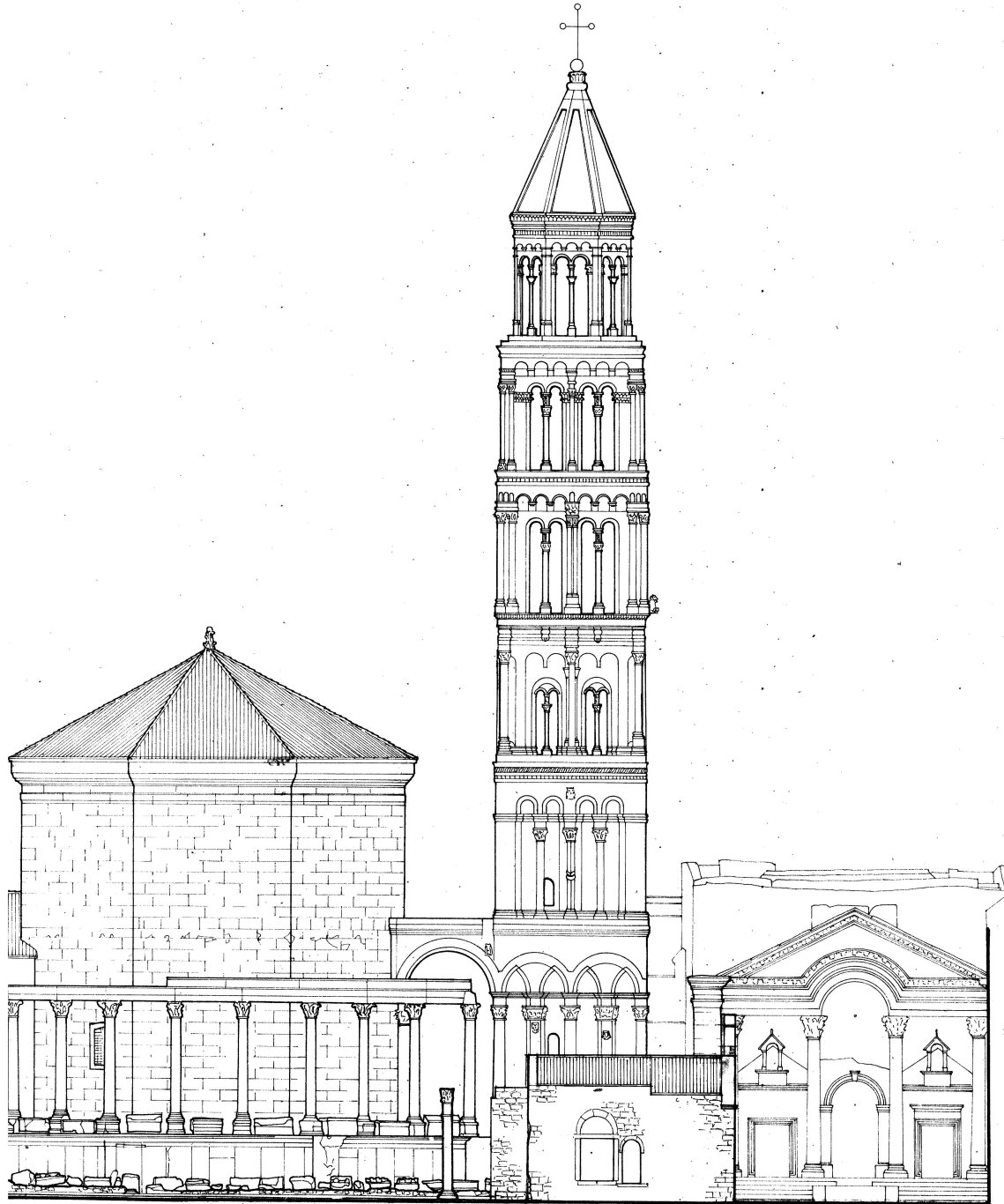
25. *Kraj Ivana Krstitelja*: S druge strane ulice, sačuvano je nekoliko prozora na prvom katu koji imaju polukružni zaključak. Kuća je jako izmijenjena pregradnjama. Trenutno se na njoj obavljaju popravci.

26. *Sv. Roko na Peristilu*: Srednjovjekovna kuća koja je u 16. stoljeću zidana pravilnijim kamenjem i pretvorena u crkvicu sv. Roka. Ulazna vrata danas su ostakljena i nalaze se na strani ulice (sl. 6). Imaju lunetu srpasta luka, a do njih su još jedna manja vrata. Na prvom katu je prezentiran ostatak prozora i profilirani vijenac.

²⁰⁷ C. Fisković, *isto*, 167.

²⁰⁸ C. Fisković, *isto*, 168.

Manja vrata imaju u uglovima okrugle rupe za umetanje željeznih klinova drvenih vratnica, a u dovratnicima rupe za postavljanje drvenih osigurača za vratnice.

Sl. 22. Arhitektonski snimak katedrale i Sv. Roka

27. *Vestibul*: Srednjovjekovna dvokatnica koja je iskoristila zidove antičkog Vestibula i nad njim otvorila svoju terasu. Kod čišćenja i rekonstrukcije Vestibula, djelomično su ukonjeni njezini elementi iz unutrašnjosti. Danas je obnovljena. Fasada joj je ožbukana, a na njoj može se vidjeti prozor sa srpastim lukom i urezanim križem.

Sl. 23. Unutrašnjost Vestibula; fasada kuće koja se naslonila na Vestibul

28. *Kuća Božićević*: Romaničko-gotička kuća ima veliki portal sa srpastom lunetom. Na prvom katu joj je gotička trifora po uzoru na mletačke. Ta trifora ima poluoblj prag koji Cvito Fisković naziva tipičnim romaničkim. Danas nije moguće vidjeti velike lukove koji su poduprti o poluoble konzole. Cvito Fisković u unutrašnjosti spominje dvojnu zidnu nišu sa srpastim lukovima i cik-cak motivom.²⁰⁹ Kuća je imala dvorište sagrađeno na mjestu Dioklecijanovih cubicula uz crkvu sv. Andrije de Fenestris. Obitelj Božićević spominje se u Splitu početkom 14. stoljeća, a nakon ustanka 1398. godine, dva su njezina člana primljena u gradsko Veliko vijeće. Najistaknutiji pripadnik obitelji jest Franjo Natalis (1469. – 1542.), humanist i pjesnik, biograf Marka Marulića (1450. – 1524.). Dvorište palače Božićević preuređeno je 1552., te je izrađena renesansna kruna bunara na kojoj se nalazi obiteljski grb s njegovim inicijalima. Obitelj je izumrla sredinom 18. stoljeća.

---

²⁰⁹ C. Fisković, *isto*, 169.

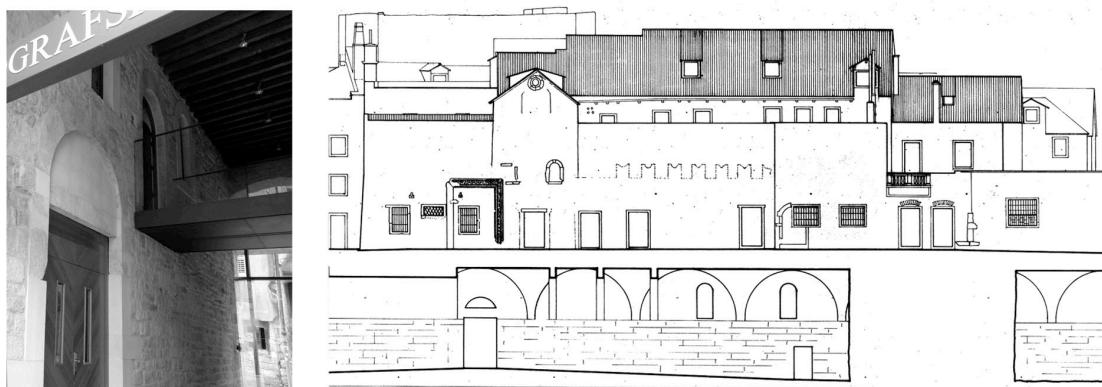
Sl. 24. Portal s lunetom, glavni ulaz kuće Božičević

29. *Vestibul, hotel Vestibul Palace and Villa*: Romaničko-gotička kuća danas je uklopljena u blok. Glavni ulaz joj je okrenut prema istoku. U prizemlju ima polukružno zaključena vrata, jedna veća uzidana vrata iz kasnijeg perioda, polukružno zatvoreni prozor prvog kata i četvrtasti prozor drugog. Južno pročelje danas je očišćeno i prezentirano. Stara struktura može se pratiti do polovice drugog kata. Na prvom i drugom katu po jedan je polukružno zaključeni prozor, a između njih dva kamena prstena, vjerojatno gotička.

Sl. 25. Romanička kuća, danas hotel Vestibul Palace and Villa

30. *Severova ulica, Etnografski muzej – Split*: Na mjestu ulaza u privatne carske prostore Dioklecijanove palače, stoji nekoliko srednjovjekovnih kuća. Danas taj konglomerat slojeva funkcionira kao jedan prostor, Etnografski muzej. Na mjestu šest cubricula uz crkvu sv. Andrije de Fenestris podignute su najranije kuće s dvorištima. Kasnije su spajane njihove parcele pa je današnja situacija vrlo složena. Godine 2000. otvoren je prolaz kroz antička vrata koja su se našla ugrađena u taj sklop kuća te su istom prezentirani monumentalni polukružno zaključeni portal u prizemlju, dva polukružno zaključena prozora na katu i vrata koja danas vode posjetitelje mostom preko ulice u kuću-kulu.

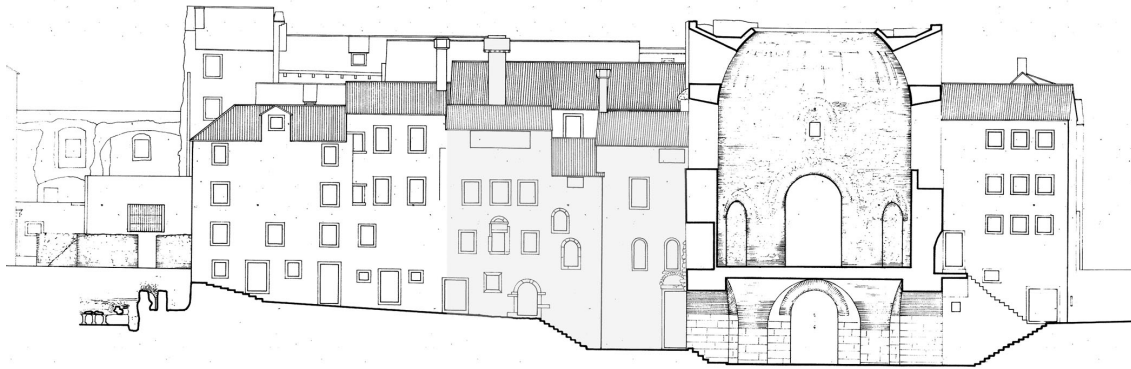
Sl. 26. Etnografski muzej, novootvorena zapadna fasada; detalj, arhitektonski snimak starog stanja

31. *Portal sv. Anastazije*: Preko puta ulaza u muzej, ostao je monumentalni romanički portal s pravilnom lunetom koja ima precizno izvedeni kružni ukras po sredini. Nekoć se na tom mjestu nalazila crkva sv. Anastazije, koja je danas desakralizirana i pretvorena u obiteljsku kuću.

Sl. 27. Detalj, arhitektonski snimak portala s lunetom koja ima kružni ukras

32. *Ulaz u Grotte*: Srednjovjekovne kuće na ulazu u Dioklecijanove podrum, naslonile su se na protupožarni zid Palače i popunile ponor između mauzoleja i temenosa hrama, a uz njih je vodila srednjovjekovna komunikacija. Fasada im je izgrađena od nepravilno klesanih duguljastih komada kamenja. U prizemlju jedne kuće nalaze se polukružno zaključena vrata. Na prvom katu vidljiva je nešto izmijenjena luneta prozora. U nastavku, tamo gdje je nekoć možda bila druga manja kuća, stoje još dva nesimetrično postavljena polukružna prozora. U istom nizu nalazi se još jedna srpasta luneta ulaznih vrata i nekoliko fragmenata prozora nad njom.

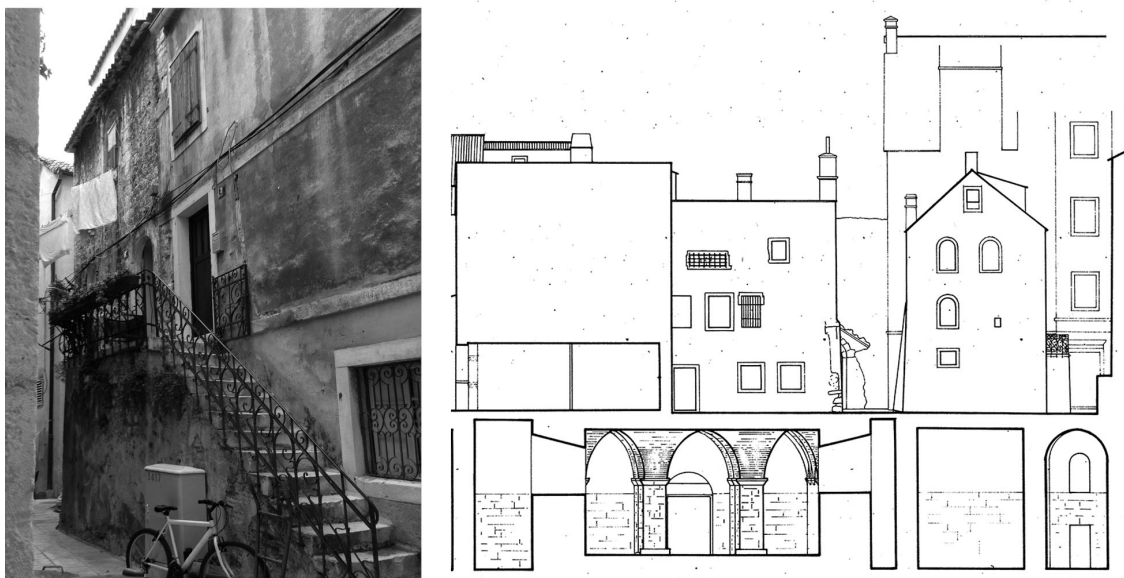

Sl. 28. Arhitektonski snimak, pogled na ulicu koja vodi u Grotte

33. *Medulićeva ulica*: Dvokatnica dvoslivna krova, zidana uglavnom pravilnijim kamenom. U prizemlju su jedna četvrtasta vrata. Na zapadnoj strani nalazi se glavni ulaz u kuću. Vanjsko stepenište vodi u prvi kat, gdje je ulaz s lukom i uz njega prozor. Na drugom katu nalaze se još dva srpasto zaključena prozora. Na sjevernom zidu kuća ima još dva polukružno zaključena prozora, dok je prozor potkrovlja s komadima okvira, koji se jedva dodiruju na svojim uglovima. U unutrašnjosti ove kuće nalazi se rijedak motiv – niz slijepih lukova na poluobljima konzolama koje drže grede.

Sl. 29. Detalj, niz slijepih lukova na poluobljima konzolama, Medulićeva ulica

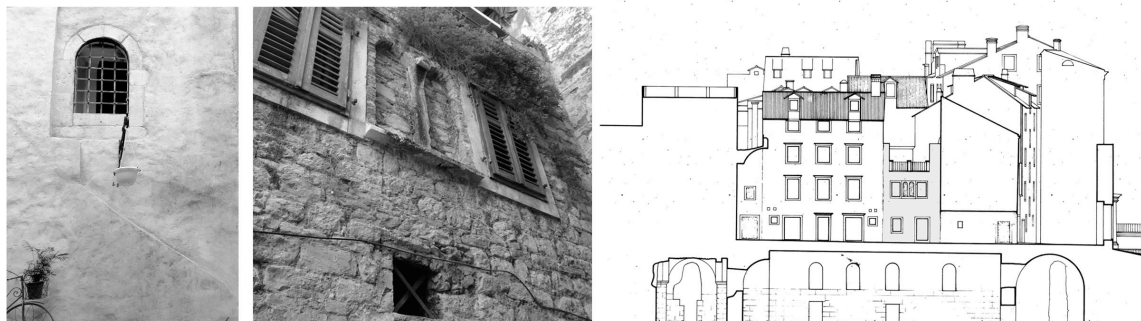

Sl. 30. Zapadno pročelje kuće u Medulićevoj ulici; arhitektonski snimak sjevernog pročelja

34. *Kuća Medulićevoj ulici pod brojem 5:* Ostala su sačuvana još jedna vrata s polukružnom lunetom. Nažalost, kuća je u vrlo zapuštenom stanju, a njezini slojevi su komplicirani za razlučivanje.

35. *Dosud:* Kuća koja je doživjela brojne preinake. Njezine vrijedne srednjovjekovne karakteristike bile su prepoznate prije 60-tih godina prošlog stoljeća. Ipak, zahvati

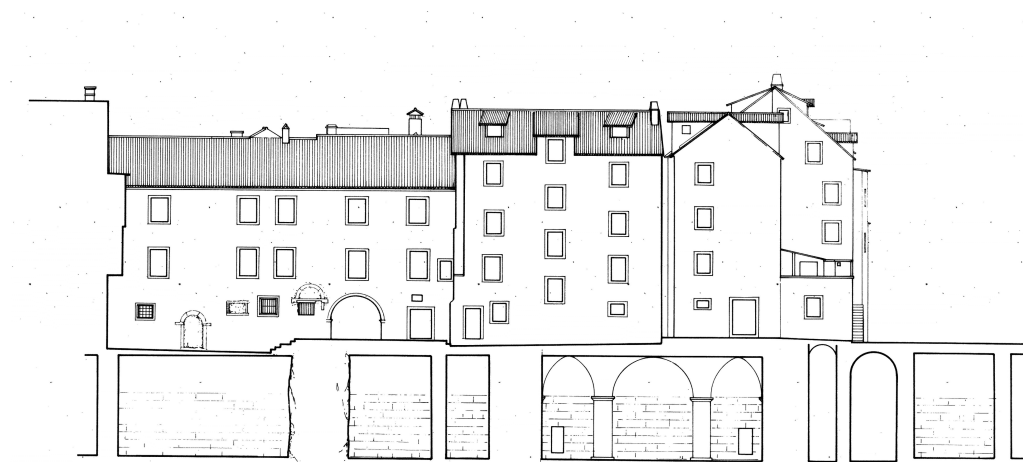
kojima je bila podvrgnuta danas se smatraju djelomično pogrešnim. Na fotografijama prije uređenja vidljiva je struktura zidanja koju danas nije moguće vidjeti – duguljasto, manje obrađeno kamenje.

Sl. 31. Dosud, istočno pročelje; zapadno pročelje; arhitektonski snimak ulice na Dosudu

Ulaz joj je bio četvrtasta oblika. Glomazni nadvratnik ujedno je služio i kao prag vrata koja su se nalazila poviše. Najpoznatija je zbog svoje sporne bifore na prvom katu. Okvir dvojnog prozora imao je dva slijepa luka, a prozor je bio podijeljen osmerostranom glavicom dvokrilna oblika u kojoj je urezan križ, a koja je držala ravni natprozornik. Unutarnja fasada vidi se iz zavučenog dvorišta. Ona je nedavno obnovljena te se na njoj vide ostaci nekadašnjih stepenica koje su vodile na prvi kat.

36. *Dosud, Tri volta*: Nekoliko zatvorenih prozora s polukružnim lukovima danas se mogu vidjeti na fasadi okrenutoj prema Carskoj šetnici.

Sl. 32. Dosud, južno pročelje, arhitektonski snimak Carske šetnice

37. *Dosud ulica 10, Academia Ghetto club*: Dvokatnica zidana duguljastim nepravilno klesanim kamenom. Srednjovjekovni otvori danas su zazidani; vrata i tri prozora koji imaju lunetu u prvom katu.

Sl. 33. Ulica Dosud 10, fotografija i arhitektonski snimak sjevernog pročelja

U 15. stoljeću kuća je promijenila orijentaciju. Ulaz je okrenut od uske ulice prema zapadu, a istom je izgrađeno privatno dvorište s monumentalnim vratima koja su djelo Jurja Dalmatinca. Na sjevernom pročelju gdje se nekoć nalazio ulaz, susjedna kuća je presvodila ulicu.

10. IZVORI ILUSTRACIJA

Sl. 1: Adaptacija tlocrta L. Bužančić.

Sl. 2: T. Marasović, *Dalmatia praeromanica vol. 3*, 287.

Sl. 3: T. Marasović, *isto*, 288.

Sl. 4: C. Fisković, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*, 139.

Sl. 5: C. Fisković, *isto*, sl. 61.

Sl. 6: C. Fisković, *isto*, sl. 38.

Sl. 7: C. Fisković, *isto*, sl. 34.

Sl. 8: C. Fisković, *isto*, sl. 27.

Sl. 9: T. Marasović, *isto*, 297.

Sl. 10: T. Marasović, *isto*, 295.

Sl. 11: C. Fisković, *isto*, sl. 55.

Sl. 12: C. Fisković, *isto*, sl. 58.

Sl. 13: C. Fisković, *isto*, sl. 32.

Sl. 14: C. Fisković, *isto*, sl. 35.

Sl. 15: C. Fisković, *isto*, sl. 64. i sl. 65.

Katalog, sl. 1: foto: L. Bužančić; Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 2: Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.; foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 3: Arhitektonski snimak Ulice Majstora Jurja, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 4: T. Marasović, *Dalmatia praeromanica vol. 3*

Katalog, sl. 5: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 6: Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.; foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 7: foto: L. Bužančić; Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 8: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 9: Nacrt i tlocrt, T. Marasović, *isto*

Katalog, sl. 10: Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.; foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 11: C. Fisković, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*, sl. 70.

Katalog, sl. 12: foto: L. Bužančić; Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 13: foto: L. Bužančić; Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog sl. 14: Foto: L. Bužančić; detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 15: C. Fisković, *isto*, sl. 17.

Katalog, sl. 16: Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 17: Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.; foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 18: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 19: Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 20: Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 21: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 22: Arhitektonski snimak katedrale i crkvice sv. Roka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 23: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 24: foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 25: <http://www.smokvina.hr/common/a6/s/5566/Hotel-Vestibul-Palace-Split-009p.jpg>, foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 26: foto: L. Bužančić; detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 27: Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974., foto: L. Bužančić

Katalog, sl. 28: Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 29: C. Fisković, *isto*, sl. 57

Katalog, sl. 30: foto: L. Bužančić, Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 31: foto: L. Bužančić, Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 32: Arhitektonski snimak ulice, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

Katalog, sl. 33: foto: L. Bužančić, Detalj arhitektonskog snimka, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1974.

11. BIBLIOGRAFIJA

Basić, Ivan. "New Evidence for the Re-establishment of the Adriatic Dioceses in the late Eighth Century." *The Treaty of Aachen, AD 812: The Origins and Impact on the Region between the Adriatic, Central, and Southeastern Europe*. International Symposium Commemorating 1200-year Anniversary of the Treaty of Aachen, (2012.)

Benyovsky, Irena, "Komunalno reguliranje gradskog prostora u srednjovjekovnom Trogiru", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti / Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU / Zbornik Historijskog zavoda JA / Zbornik Historijskog instituta JA* 21 (2004.): 29-43.

Benyovsky, Irena. "Privatni prostori grada Trogira u kasnom srednjem vijeku", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29.1 (1997.): 53-67.

Belamarić, Joško, *Split: od palače do grada*, (1997.), Split.

Brunšmid, Josip, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatines*, (1898.), Beč.

Buble, Sanja – Marasović, Katja – Perojević, Snježana, "Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače u Splitu", *Prostor* vol. 8, 3 (20), (2000.)

Bulić, Frane, "Sull'anno della distruzione di Salona", *Bullettino di archeologia e storia Dalmata* 29 (1906.): 268-304.

Bulić, Frane – Ljubo Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, (1927.), Zagreb.

Bužančić, Radoslav, "Ubikacija kaštela vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića na mjestu samostana sv. Klare u splitskoj Dioklecijanovoj palači", *Samostan sv. Klare u Splitu u svom vremenu*, (2008.): 393.

Bužančić, Radoslav, "Dioklecijanova palača. Kastron Aspalathos i njegov Palatium Sacrum", *Klesarstvo i graditeljstvo* 22 /1-2, (2011.): 4-39.

Bužančić, Radoslav, "Andrija Buvina, majstor vratnica splitske prvostolnice", *Vrata vjere / The Door of Faith*, (2014.), Split:127.

Delonga, Vedrana – Bonačić-Mandinić, Maja, *17 u 8, arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1992. godine*, (2005.), Split.

Dyggve, Eynar, "Nouvelles recherches au péristyle du palais de Dioclétien à Split", *Acta ad archaeologiam et artium historism pertinentia* I, (1962.), Rim.

Dvoržak Schrunck, Ivančica, "Dioklecijanova palača od 4. do 7. stoljeća u svjetlu keramičkih nalaza", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, (1989.): 91-105.

Fisković, Cvito, "Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu", *RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, (1950.), Zagreb.

Fisković, Cvito, "Romaničke kuće u Splitu i u Trogiru", *Starohrvatska prosvjeta* 2, (1952.): 129-178.

Gabričević, Branimir, "Sarkofag nadbiskupa Ivana pronađen u podrumima Dioklecijanove palače", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 62 (1960.):

Goss, Vladimir Peter, *Pre-Romanesque Architecture in Croatia / Predromanička arhitektura u Hrvatskoj*, (2006.), Zagreb

Hilje, Emil, *Spomenici srednjovjekovnog graditeljstva na Pagu*, (1999.) Zadar

Historia Salonitana – Toma Arhiđakon, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika (ur.) Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić, Radoslav Katičić, Split, (2003.): 152-155.

Jakić-Cestarić, Vesna, "O imenu oca nadbiskupa Ivana u natpisu na sarkofagu", *Onomastica Jugoslavica* 7, (1978.): 133.

Jelić, Luka, "Crtice o najstarijoj povjesti Spljeta", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 2.1, (1897.): 26-41.

Jović Gazić, Vedrana, "Promjene u stanovanju i stambenoj arhitekturi Jadera. Transformacija antičkog u kasnoantički i ranosrednjovjekovni grad", *Histria antiqua* 20. 20, (2011.): 473-487.

Karaman, Ljubo, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, (1930), Zagreb

Karaman, Ljubo, "O spomenicima VII. i VIII. stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 22.1, (1942.): 73-113.

Karaman, Ljubo, "Razgovori o nekim problemima domaće historije, arheologije i historije umjetnosti II", *Peristil* 5 (1962.): 127.

Katičić, Radoslav, "Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae", *Starohrvatska prosvjeta* 3.17 (1988.): 17-51.

Kečkemet, Duško, *Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Splitu*, (1988.), Split.

Kečkemet, Duško, *Stari Split: od kantuna do kantuna*, (2009.), Zagreb.

Kodrić, Ana – Marasović Alujević, Marina, "Toponyms of romance origin in Split peninsula", *Školski vjesnik* 57, 1-2, (2009.): 91-126.

Marasović, Jerko – Marasović, Tomislav, "Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955. do 1965.", *URBS* 4, (1961.-1962.), Split.

Marasović, Jerko – Marasović, Tomislav, "Le ricerche nel Palazzo di Diocleziano a Split negli ultimi 30 anni (1964-1994)", *Antiquité tardive* 2.1 (1993): 89-106.

Marasović, Tomislav, *Dalmatia praeromanica* 3, (2011.), Split.

Marasović, Tomislav, "O preddioklecijanovskoj arhitekturi na prostoru splitske Palače", *International conference on issues in Ancient Archaeology* (2003), Zagreb: 361-366.

Marasović, Tomislav, "Razvoj stambene kuće od ranog srednjeg vijeka do danas. Razvoj stambene kuće u Splitu", *Zbornik društva inženjera i tehničara*, 1, (ur.) Slavko J. Sirišćević, Split, (1958.): 98-100.

Marin, Emilio, "Bakar i zlato s Grippa, splitski arheološki spomenici, stari 4000 godina", *Slobodna Dalmacija*, 12. III. 1996.

Marin, Emilio, "Moguće pomorske komunikacije starokršćanske Salone", *Histria antiqua* 21.21 (2012.): 123-128.

Novak, Grga, *Povijest Splita* Vol. 1, (1957.), Split.

Obnova povijesne jezgre 1, (1996.), Split.

Obnova povijesne jezgre 2, (1997.), Split.

Perojević, Snježana – Marasović, Katja – Marasović, Jerko, "Istraživanja Dioklecijanove palače od 1985. do 2005. godine", *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, Zbornik radova, (ur.) N. Cambi, J. Belamarić, T. Marasović, (2005.), Split.

Planić-Lončarić, Marija – Teušek, Ivan – Tadić, Krešimir, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti (1980.), Zagreb

Plosnić Škarić, Ana – Benyovsky Latin, Irena – Andreis, Mladen, "Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću", *Povijesni prilozi* 25 (2003.): 37-92.

Plosnić Škarić, Ana – Benyovsky Latin, Irena – Andreis, Mladen, "Socijalna topografija Trogira u 14. st.", *Povijesni prilozi* 33 (2007.): 103-193.

Rapanić, Željko, *Od carske palače do srednjovjekovne općine*, (2007.), Split.

Stipišić, Jakov, "Oporuka priora Petra", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti / Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU / Zbornik Historijskog zavoda JA / Zbornik Historijskog instituta JA* 2 (1959.): 173-182.

Šimunović, Petar, "Ranosrednjovjekovna toponimija splitskog poluotoka", *Archaeologia Adriatica* 2.2 (2009.): 587-599.

"Toma Arhiđakon i njegovo doba", *Zbornik radova*, (ur.) Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić, (2004.), Split.